Anul XI. **Ianuarie—Martie 1921.** **Nr. 1—3.**

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIEAŢA BISERICEASCĂ.

— APARE ODATĂ PE LUNĂ —

SUB PATRONAGIUL

I. P. S. S... ...RHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT **NICOLAE.**

...ATĂ DE UN COMITET.

CUPRINSUL:

REDACŢIA şi ADMINISTRAŢIA: SIBIIU, STR. MĂCELARILOR Nr. 32.

SIBIIU. — 1921.

TIPARUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

Anul XI. Ianuarie—Martie 1921 Nr. 1—3.

REVISTA TEOLOGICĂ

organ pentru ştiinţa şi vieaţa bisericească.

Abonamentul: Pe un an 50 Lei. Pe o jumătate de an 25 Lei. Un număr 6 Lei.

La nouă vieaţă.

După o întrerupere de patru ani, motivată prin împrejurările create pe urma răsboiului — «Revista Teologică» se prezintă din nou cetitorilor săi şi cu fascicolul de faţă trece pragul deceniului al doilea al existenţei sale.

In 1907, când a început să apară, ea nu veneà ca să sporească cu unul numărul organelor oficiale prin cari vorbeau centrele noastre bisericeşti, ci a fost chemată la vieaţă de alte trebuinţe şi cu altă misiune. Prin luminile teologiei voià să arate adevărurile credinţei şi idealul de vieaţă al evangheliei, voià să încălzească inimile pentru frumseţile lui şi să descopere căile pentru a-l coborî cât mai deplin în realitatea vieţii de la noi. Acestui opostolat i-am închinat cu drag silinţele noastre vreme de zece ani.

Dacă în decursul acestui timp vom fi reuşit cât de puţin să întărim conştiinţa ortodoxiei, să călăuzim preoţimea spre o interpretare mai superioară a înaltei sale misiuni şi să-i fructificăm sufletul cu forţe spirituale din cari să răsară roade din ogorul vieţii noastre obşteşti —

munca noastră şi-a primit răsplata dorită. Noi mulţămim lui Dumnezeu, că ni-a întărit inimile ca s'o putem îndeplinì, trecând peste multele piedeci ce le-am întâlnit în cale.

Acum gândul nostru se îndreaptă către necesităţile zilei de astăzi şi ale celei de mâne. Experienţele trecutului ni-au limpezit şi mai mult ţintele cu cari am plecat la lucru; acum vedem mai clar multele trebuinţe ale vieţii noastre bisericeşti şi înţelegem mai bine factorii favorabili şi nefavorabili printre cari pluteşte naia bisericei noastre. Drumul acestei publicaţii d'aici încolo poate să fie mai sigur, paşii ei mai hotărâţi. Imprejurările, între cari îşi reià apariţia sunt, pentru biserica noastră, cu totul altele faţă de trecut. Slavă Domnului, astăzi nu mai suntem biserica unui popor asuprit, ci suntem biserica unui popor liber şi stăpân pe soartea sa. De aceea, gândindu-ne la suferinţele înaintaşilor noştri şi la jertfele fără număr pe urma cărora am ajuns la această libertate, trebue să simţim o grea răspundere pentru ceeace avem datoria să fim şi să facem. Acum e timpul pentru îndemnuri şi iniţiative proprii, pe cari să le traducem într'o muncă conştientă şi rodnică. Via e largă şi ne chiamă într'ânsa.

Noi slujitorii altarului, să nu lipsim de la datorie. In opera de refacere şi de organizare a vieţii poporului nostru pe toate terenele, să ne luăm partea de muncă ce ni se cuvine. Indeosebi să stăm treji la postul nostru de paznici ai dreptei credinţe, de îndrumători ai bunelor moravuri, de purtători ai adevărului mântuirii în mijlocul poporului. In misiunea aceasta a noastră nu ne poate înlocuì nimeni şi ea este astăzi mai necesară ca oricând, pentru a îndreptà urmările rele ale răsboiului, pentru a trezì la vieaţă bună forţele morale în sufletele oamenilor

şi a produce o adâncire a întregei noastre culturi prin religiune.

«Revista Teologică» vine ca un vechiu prieten, ca să-i dea preoţimei noastre mână de ajutor în îndeplinirea acestei misiuni. Nu mă îndoesc, că ea va înţelege trebuinţele prezentului şi va şti să se facă cât mai folositoare şi pentru intelectualii noştri mireni, cari se interesează de problemele vieţii religioase şi bisericeşti.

Ca cel ce am iniţiat publicarea ei şi am îngrijit-o în tot timpul, urându-i succese în viitor cu drag împărtăşesc binecuvântarea arhierească peste cei ce o vor scrie şi peste cei ce o vor ceti.

Nicolae.

Repriviri şi perspective.

1917—1921.

Patru ani n'a mai putut apăreà această revistă, cu toată solicitudinea pe care o aveà redactorul ei. Împrejurările de viaţă grele, prin cari a trecut neamul nostru şi biserica lui nu iau mai îngăduit apariţia. Cu mare greutate încheiasă, la finea anului 1916, cu fascicolul Septemvrie—Decemvre, 10 ani de viaţă. Nu e de căderea noastră să facem apreciarea rolului şi importanţei, pe cari le-a avut «Revista Teologică» în viaţa bisericească, lumina pe care o a răspândit pe seama preoţimii noastre în cursul acestui deceniu, în care răstimp s'au întâlnit în coloanele ei, sub directiva redactorului, azi I. P. Sfinţitul nostru mitropolit, Nicolae, cei mai de seamă fii ai bisericei noastre de dincoace şi de dincolo de Carpaţi, pentruca să facă din ea, într'o vreme, cea mai bună revistă bisericească românească. Cetitorii de atunci şi ceice au cerut cu insistinţă de atunci încoace să continue lucrul, pe care l-a întrerupt şi lipsa

căruia e atât de simțită, sunt dovada valorii pe care o reprezentà. Greutățile însă au fost de neînvins până acum, nu cele de ordin spiritual, ci cele materiale, cari ne apasă și acum.

Pentru a prinde firul de unde îl lăsasem, este de trebuință să trecem în revistă fie și sumară, evenimentele cele mai de seamă din cei 4 ani. Aceà zi mare, de Sfânta Mărie, din toamna anului 1916, a fost clipa din viața neamului nostru, cu dorul căreia s'au coborât în mormântul rece moșii și părinții noștri. Toate nădejdile de veacuri, tăinuite de frica zbirilor, au tresărit de fulgerătura sclipitoare, ce s'a arătat peste coama munților Carpați, brăzdând cerul, dureros de posomorât al românismului de pretutindenea. Fulgerul a luminat o clipă în întunerecul, ce ne împresurà, dar ia urmat apoi o furtună grozavă, cu trăsnete înfiorătoare și cu prăpăd mult, un nor se rupsesă și a pornit șuvoiul să ne măture moșia pe deantregul. Românul și-a făcut cruce cu un «Doamne nu ne lăsa» și a prins să se apere, să apere ce mai puteà. Doamne grea a mai fost apărarea.

Biserica noastră românească de aici, de care a fost legat întreg sufletul neamului, ca și ființa ori neființa lui, trăià zile de cea mai grea cumpănă. Lipsită de păstorul, ce coborâsă în mormânt cu moartea arhiepiscopului și mitropolitului Ioan Mețianu, a fost năpădită de lupii, dornici de a sfășià în bucăți o turmă, îndârjită în apărarea de veacuri. Ca sprijin le trebuià un păstor năimit. Și l'au găsit.

Cu ziua de Sfântă Mărie când sabia românească se aruncă în cumpăna răsboiului împotriva asupritorilor, se începe drumul greu al Calvarului pe care a trebuit să-l urcăm. Intelectuali, învățători, țărani de frunte, dar mai ales preoțimea a trebuit să-și ia crucea și să plece pentru a umpleà temnițele și a gusta chinurile amare ale internării, un an, doi chiar. In biciuirea până la sânge, în cursul batjocurilor selbatice, sub năvala încercărilor, a amuțit până și glasul de tânguire. In mijlocul ispitelor fără număr, în siluiri fără margini, s'au văzut

şi poticniri, lăpădări, ca alui Petru, — dar sufletul neamului n'a sucombat. In întunerecul temniţelor, în cuprinsul posomorât al meleagurilor streine, pe cari le călcam, ca şi în sufletul obidit al celor rămaşi acasă, luminà în taină *credinţa în înviere*, nădejdea în biruinţa finală, care totuşi va fi de partea noastră, dacă nu îndată, mai târziu, a treia zi.

Nu numai oamenii, şi instituţiile, cele două, pe cari le aveam, biserica şi şcoala, au fost la fel năpăstuite. Şcoalele, a căror învăţători s'au retras cu armata română, au fost strânse de gât, li-s'a detras ajutorul de stat dearândul şi au fost silite să închidă, pentruca din tendinţa asta de sugrumare culturală sá răsară faimoasa «zonă culturală», menită să zăvorască ermetice răsuflarea noastră prin un zid chinezesc, tras de-a lungul graniţei, peste 6 judeţe mărginaşe, unde a fost desfiinţată cu totul şcoala confesională românească. Biserica fu şi mai greu lovită. Un an de zile conducerea bisericească şi seminarul dela Sibiiu petrec în surghiun, la Oradea-mare. Guvernul loveşte înainte fără milă. Se făcusă parte grasă tuturor bisericilor şi confesiunilor din ţară din bugetul statului, numai biserica ortodoxă, singură această biserică a fost lipsită cu totul şi de fărămiturile, ce le primeà până acì. Inlăturată cu totul sub cuvântul de minciună, că nu şi-a dovedit nici când sărăcia şi neputinţa credincioşilor de a suportà sarcinile împreunate cu susţinerea ei şi a instituţiunilor sale. Lovitura erà ucigătoare, de eră să dăinuiască, cunoscută fiind, ca cea mai săracă această biserică. Năvala vrăşmaşă trece înainte. Se trimite jandarmul în casa noastră, comisarul samavolnic al guvernului, la sinodul arhidiecezan din 1918, sprijinindu-şi acţiunea de distrugere, pe o căpetenie bisericească robită şi pe câteva suflete slabe, ce îl încunjurau. Apoi se ridică capul viperei hâdoase, episcopia maghiară gr.-orientală.

Deodată cu biserica lui sufletul nostru naţional erà lovit de moarte. Şi durerea erà cu atât mai grozavă cu cât neasemănat mai mult, decât a noastră, simţeam

povara prăpădului, ce se deslănţuise dincolo de Carpaţi asupra fraţilor, abià după două luni decum plecară cu elan şi dragoste nemărginită să ne sdrobească lanţurile. Nici credinţa tare, nici răbdarea mucenicească, nici jertfa fără hotar n'a putut schimbà drumul Golgotei şi într'un ceas de durere nespusă fu răstignit sufletul nostru, al tuturora, prin umilitoarea pace dela Bucureşti, ce trebuì încheiată de România.

Dar până nu ne-am dat duhul, a prins să trosnească din încheieturi alcătuirea nedreaptă. Catapiteasma altarelor mincinoase a crepat de sus până jos, taberile vrăşmaşilor s'au risipit gonite de propriile lor păcate. Cei nemernici fug, Iuda îşi caută scăpare în moarte. Cei doborâţi, dar nu striviţi, nu făcuţi una cu pământul, se ridică în coate, în genunchi apoi, î-şi îndreaptă privirile spre cerul, ce din roşu prinsă a se însenina. I-şi freacă ochii împăiengeniţi cu dosul mâinii asprită de suferinţe şi prind putere. In parlamentul fărădelegilor de pe malul Dunării se mărturiseşte cu putere. Se apropià ciasul izbăvirii, la capătul drumului crucii se iveà ziua învierii, acea zi mare dela Alba-Iulia. După-ce mai înainte întăriseră nădejdea în învierea cea de obşte revenirea la sânul ţării mume, întâi Basasabia, apoi Bucovina, acum veneà să se închine, să-şi aducă dar sufletulul şi bogăţia, ţara de sate cu preoţi în frunte a Ardealului cu Banatul şi celelalte părţi. Cerul nu lăsà nerăsplătită jertfa curată, credinţa, nădejdea.

De aici a început să se reverse în valuri largi viaţa românească. Din sfielnice la început s'au desfăşurat tot mai hotărâte mai încrezătoare înfruntând încercarea de înăbuşire, până ce a frânt grumazul dârz al protivnicului, la el acasă, punând piciorul încălţat în opincă pe creştetul trufaşei cetăţi, în care s'a plămădit atâtea gânduri de a ne răpune, şi unde s'a uneltit atâtea asupriri şi nedreptăţi, cari acum au fost răsbunate pentru tot trecutul veacurilor de chinuri, prin mândria ce am simţit.

Cu realizarea visului de veacuri al neamului, prin înfăptuirea României mari, şi-a descătuşat aripile şi bi-

serica lui strămoşească. Intâia manifestaţie puternică, conştientă şi înălţătoare a fost Congresul preoţesc din Martie 1919, cu elanul şi însufleţirea izbucnită cu toată energia acumulată în veacuri de tăcere impusă. Analele acestui Congres, eşite în tipar, vor rămâneà mărturie statornică de chipul cum a ştiut să se preocupe preoţimea ardeleană de problemele de viaţă bisericească, culturală şi naţională în noul stat. Intre alte multe, cel dintâi congresul, a pus chestiunea unificării bisericei ortodoxe din toate provinciile, şi a cerut cu glas tare curăţirea atmosferei în care aveà să se înfiripeze noua viaţă bisericească. Ca o urmare în sinodul arhidiecezan din primăvara acestui an se desfac lucrurile înşghebate sub o scurtă stăpânire bisericească nefastă, de 2 ani. Se reià firul pornirilor bune în sânul bisericei. Se decide înfiinţarea episcopiei Clujului, ca o reînviere a episcopiei de nord, a Vadului, şi se hotăreşte reînfiinţarea episcopiei de Oradea-mare, unde ajunsă vicar, din toamna lui 1917, P. S. Sa episcopul de acum al diecezei, Roman Ciorogariu. La Cluj se instituì un Consistor provizor, în frunte cu I. P. C. Sa părintele arhimandrit, Nicolae Ivan, ca să poarte grija de sufletele, din cele 12 tracte protopopeşti, rupte din arhidieceză. Şi aici s'au făcut toate pregătirile pentru organizarea definitivă a diecezei, şi se aşteaptă numai încuviinţarea episcopiei din partea factorilor de cădere ai statului, pentru a se înălţà şi aici, în oraşul atâtor nedreptăţi pentru noi, un stâlp de lumină, puternic, pe seama părţilor nordice ale Ardealului.

Pe lângă o intensivă preocupare de chestiunea unificării bisericei, desbătută şi în consfătuirea preoţimii din Bucovina, şi în întrunirea protopopilor Moldoveni şi mai ales în înălţătorul Congres al preoţimii române ortodoxe de pretutindenea ţinut la Bucureşti în Octomvrie, — chestiune, asupra căreia vom mai revenì, — anul 1919 se încheie cu o strălucită biruinţă, atât de mângăitoare pentru smerita noastră biserică ardeleană: Episcopul Caransebeşului, I. P. S. Sa Dr. Miron E.

Cristea, este chemat în fruntea întregei biserici ortodoxe, ca Mitropolit-primat al Ţării întregite.

Rămâneam acum aici dincoace, cu 5 eparhii şi un singur Episcop, la Arad. Dar P. S. Sa. I. I. Papp în Ianuarie 1920 convoacă congresul naţional al Mitropoliei noastre în sesiune ordinară şi în legătură cu aceasta congresul electoral, care întrunit în ziua memorabilă, 14/27 Februarie, cu totalitatea voturilor date şi cu însufleţire fără pereche în trecut, alege de Arhiepiscop şi Mitropolit al Ardealului pe omul doririlor generale, profesorul dela seminarul teologic, Dr. Nicolae Bălan. In Dumineca Rusaliilor nou alesul este hirotonit de Mitropolitul-primat, asistat de 5 arhierei şi în prezenţa alor 3 miniştrii ai ţării. La 4/17 Iunie a fost solemnitatea investiturei, la palatul regal din Bucureşti. Şi astfel s'a realizat cea mai arzătoare dorinţă a generaţiei mai tinere de preoţi şi intelectuali înţelegători de nevoile vremilor schimbate.

In luna primă a anului a fost confirmat şi intronizat în scaunul său de mitropolit al Bucovinei venerabilul mucenic al vremilor de bejenie, Mitropolitul Vladimir de Repta. In Martie s'a ales la eparhia Caransebeş episcop, arhimandritul Dr. Iosif Traian Bădescu, iar în Octomvrie, în cadrul unor înălţătoare serbări bisericeşti a fost hirotonit şi introdus în scaun, de I. P. S. Mitropolit Nicolae, asistat de P. S. S. Episcop al Aradului Ioan şi de arhiereul Bartolomei Băcăoanul, chivernisitorul episcopiei de Râmnic şi Noul-Severin, vădindu-se prin aceasta odată mai mult unitatea spirituală a bisericei ortodoxe din întreg cuprinsul Regatului.

De aici I. P. S. Sa Părintele Nicolae şi-a continuat planul întâiei vizitaţii canonice în centrele mai însemnate ale Mitropoliei, abătându-se la Timişoara, de aici la Arad, la Mănăstirea Hodoş-Bodrog şi apoi la Oradea-mare, unde a condus alegerea de Episcop a P. S. Sale părintelui Ciorogariu şi a luat parte la frumoasele serbări ale «Asociaţiunei» noastre culturale, în cadrul cărora s'a făcut desvălirea bustului Majestăţii Sale Regelui,

ca să fie pavăză văzută, tocmai aici la marginea apusană, cea mai extremă, a Regatului, împotriva ori-căror tentaţiuni vrăşmăşeşti.

In drum spre casă I. P. S. Sa cercetă Clujul, capitala Ardealului, prezidând o şedinţă plenară a Consistorului ortodox de aici. In după amiaza aceleiaşi zile un fapt de nespusă mândrie pentru ortodoxismul nostru. In aula Universităţii s'a strâns tot ce a avut Clujul mai select, dela profesorii universitari, înalţi funcţionari şi demnitari militari, preoţi mulţi, doamne şi domni, cari au umplut aula, să asculte cuvântul Inaltului Ierarh despre «Idea creştină şi formarea caracterului». Da, a fost cea mai strălucită afirmare a smeritei noastre biserici ardeleneşti, când cuvântul ei de propoveduire creştinească s'a ridicat la aceiaşi înălţime, la care se ţine cuvântul ştienţific al celor mai distinşi savanţi profesori, covârşind prin lumina şi căldura sfântă, ce se desfăceau, ca o undă dulce, binefăcătoare asupra sufletelor, ce ascultau cu smerenie. — Va rămâneà o pagină strălucită în istoria zilelor noastre chipul cum biserica noastră ortodoxă a dat dovadă de deosebită putere şi sănătoasă concepţie de viaţă.

In aceiaşi lună de toamnă frumoasă Sfântul Sinod al României întregite recunoaşte alegerea arhiereului Gurie, de Arhiepiscop al zbuciumatei Basarabie, iar de vicar al aceluiaşi scaun, pe arhiereul Dionisie. Şi ca să încheiu rândul mai amintesc, că în vechiul Regat sunt în vacanţă de 2 ani şi mai bine episcopiile Râmnicului—Noului Severin şi al Argeşului, precum şi trei locuri de arhierei titulari.

Problemele bisericeşti mai de seamă de cari s'a ocupat biserica anul trecut, şi cu cari a întrat în 1921 sunt: Desăvârşirea unificării bisericeşti, care nu se poate întemeià decât pe principiul autonomiei şi a unei largi democratizări, ca biserica lui Hristos să rămână cu adevărat şi «biserica poporului»; precizarea raportului acestei biserici de stat, autocefale, faţă cu statul însuşi cum şi faţă de confesiunile din ţară, mai ales faţă de cea ro-

mano-catolică, care ne-a ispitit prin proiectul faimosului concordat, cu care a încercat să răzbată pe furiş, şi de care nu poate fi vorbă, în ţara noastră, nu măcar până-ce nu se orândueşte Ţara pe temeiul nouei constituţii, în cadrul căreia să fie adăpostită biserica ortodoxă a Ţării; nu mai puţin e nevoie de precizarea atitudinei faţă de biserica greco-catolică, care dacă este şi ea biserică românească ar trebuì să răspundă concordatului cu cel mai puternic efort de energie creştinească şi românească, *revenind la sânul bisericei mame!* Ingrijitoare este soartea şcoalelor noastre confesionale, pe cari ni-se cere să le jertfim, din interese de stat superioare; apoi chestiunea dotaţiei clerului pastoral şi a personalului bisericesc peste tot; situaţia preoţilor, cari au ocupaì funcţii publice fără să-şi fi precizat raportul cu biserica; pregătirea culturală a clerului prin organizarea seminariilor în vederea trecerii la o facultate teologică; pregătirea profesorilor şi clerului superior prin trimiterea tinerilor la studii în străinătate; o reformă în disciplină privitoare la viaţa şi activitatea clerului; problema educaţiei religioase în şi afară de şcoală; problema religioasă-culturală în popor şi în general rolul cultural şi chemarea socială a bisericei; misiunea ei internă şi mijloacele de propagandă religioasă, în sfârşit impregnarea unui caracter militant binedeterminat şi bisericei ortodoxe şi alte, multe nu de mai puţină însemnătate pentru fiinţa bisericei noastre şi viaţa religioasă a poporului, — cărora le va da toată solicitudinea această revistă, ce pleacă la drum spre casele vechilor cunoscuţi şi bate şi la uşa altora, solicitându-le prietinie şi ospitalitate.

Preot P. Moruşca.

Indemnuri pastorale.

— Cum am devenit eu predicator? —

Părintele, profesor universitar, Dr. I. Lupaş în aprecierea făcută predicelor mele «Spre Canaan» scrie despre subsemnatul că este un «talentat şi iscusit predicator». («Patria» Nr. 51, 1920). Această înaltă şi neaşteptată apreciere mă îndeamnă să mă opresc un moment, să mă întreb — şi să spun şi altora — cum am devenit eu predicator.

Aceia cari m'au cunoscut în liceu ştiu că nu eram o forţă în «studii» şi pe deasupra eram şi gângav. Nici în seminar n'am fost între «eminenţe». Abià am eşit cu «bine» şi porţile parohiei mele de clasa I abià le-am putut deschide cu rugări pela Mitropolie. (Aveam însă şi ţineam foarte mult la individualitatea mea, la feliul de a gândì, scrie şi vorbì).

Iată dar: din şcoli n'am eşit o forţă, un orator făcut gata şi acum 10 ani când am intrat în ogorul meu pastoral eu însumi simţiam această constatare. In cele dintâi predici mă înecam recitându-le şi nu odată am pus gând rău să mă las de lucrul acesta, să las predica celora cari au «chemare» şi vrednicie de ea. Cu fiori însă mi-am dat seamă că lucrul acesta şi hotărârea aceasta ar însemnà un neiertat păcat, o crimă pastorală. Toate scripturile ar strigà după mine că port un nume mincinos de «învăţăcel a lui Isus», care nu «învaţă» nimic.

Acum dar după 10 ani mă întreb cum am devenit predicator şi încă unul «iscusit şi talentat»?

Imi dau seamă că n'am devenit, ci m'am făcut prin stăruinţa, munca, osteneala, însufleţirea mea pastorală de ani de zile.

Din feliul cum am învăţat eu a face predici şi a predicà amintesc:

O predică nu să face la poruncă, nu să scrie oficios de după masa de scris, nici din «burtă» nu să spune,

ci ea răsare din comoara, belşugul, din frământările minţii şi ale inimii. Şi ea nu răsare aşa dintr'odată gata ci să face prin muncă. In o predică, ca în o clădire, zi de zi să pun gândiri, idei din cap şi căldură, însufleţire din inimă. Ea e deci produsul frământărilor sufleteşti. Imi aduc aminte şi mă gândesc de câteori aceste frământări m'au sculat noaptea ca să le pun pe hârtie şi de câteori am suit cu el amvonul — fără auditor — pentruca să cerc, să probez cum le-aş puteà coborî cu succes în sufletul păstoriţilor mei.

Tot astfel şi când foloseşte preotul predicele altora. El trebue mai întâi să le mediteze, să-şi însuşească sufleteşte ideile, căldura, însufleţirea din ele. Numai cu astfel de pregătiri le va puteà coborî în sufletul, în mintea şi inima ascultătorilor. Dacă vreau pe alţii să-i însufleţesc, să-i aprind, mai întâi eu însumi trebue să simţesc «că s'a aprins inima mea» (ps. 72): vorba şi adevărul poetului latin «si vis me flere»...

Să înţelege, astfel de predici pregătite sufleteşte îşi au totdeauna efectul, succesul dorit, iar acest succes procură cea mai sfântă mulţămire sufletească, de cari poate aveà şi simţì un preot-păstor în această lume.

*

Aceste reflexiuni — toate stăruinţele, ostenelele mele pastorale de 10 ani — îmi vin în minte când cetesc recenzia părintelui profesor I. Lupaş. Şi peste toate acestea îmi vin în gând vorbele apostolului Pavel: «toate le pot în Hristos care mă ajută».

De încheere voi spune, că acesta «toate le pot», nu este numai al meu, sau numai al unora, ci el este, el poate, el trebue să fie al tuturora, cari lucrăm în ogorul lui Hristos.

Pr. Iosif Trifa.

Dotaţiunea preoţimii.

Una din problemele cele mai grele de rezolvit ale bisericei noastre, scăpată de cătuşele veacurilor de asuprire, a fost şi este încă şi aceea a dotaţiei preoţimii. Dupăce pământul nostru a ajuns sub stăpânire românească, pe seama tuturor categoriilor de funcţionari publici şi slujitori ai obştei, s'a făcut, din partea reprezentanţilor puterii de stat, un aranjament cu privire la situaţia lor materială, numai pe seama preoţimii s'au menţinut în anumite puncte până şi nedreptăţile, preconizate de legile ungureşti, faţă de preoţimea română.

Starea nedreaptă dăinuieşte şi acum cu toate stăruinţele, ce s'au depus pentru înlăturarea ei. Congresul nostru preoţesc din Martie 1919 formulase anume pretenţii, ce au fost aduse la cunoştinţa Resortului de culte şi instrucţiune publică, într'un memoriu înaintat de biroul Comitetului Central, fără să fi urmat un răspuns, decât s'au cerut cunoscutele fasiuni noui asupra venitelor din parohie.

Cu nădejdea, că va trage mai mult în cumpănă cuvântul Congresului nostru naţional, subsemnatul a prezentat, ca membru al unei comisiuni, proiectul de împărţire în clase de salarizare a întreg personalului bisericesc, după norma Corpului didactic. Proiectul acceptat fiind de Congres, mai nainte chiar de a sosì actele la Resortul de culte, am stăruit să se ia în proiectul de buget al Resortului, fiind tocmai în pregătire, sumele calculate aproximativ, pentru dotaţia clerului, după proiectul Congresului. Nu s'a realizat, pentrucă proiectul de buget al statului nici până azi n'a ajuns în desbaterea Corpurilor legiuitoare. Aşà zădarnice au rămas şi toate stăruinţele I. P. S. Sale Părintelui nostru Mitropolit, Nicolae, deşì, cel dintâi act, ce a subscris, după instalarea sa în scaunul de mitropolit, a fost memoriul adresat Resortului la Cluj şi Ministerului de culte la Bucureşti, asupra aranjării dotaţiunii clerului nostru. Şi de atunci n'a fost ocazie la care să nu in-

tervină, să nu ceară, să nu stărue, ca să se pună capăt odată situației insuportabile. Răspunsul statornic erà: *lipsa de buget.*

Acum este pe cale să se alcătuiască proiectul de buget, ce ar fi să înceapă cu 1 Aprilie 1921. Și în legătură cu aceasta ne vine știrea regulării dotației preoțimii după norma legii clerului mirean, în ființă în vechiul regat dela 1893, de sigur cu salare mai urcate decât cele fixate atunci.

In cele următoare voiu da câteva orientări, asupra situației ce ni se creiază. Amintita lege prevede trei categorii de preoți, după cvalificația, ce și-au însușit: 1. licențiați sau cu doctorat, 2. cu seminar complet și 3. cu seminar inferior. Aceleași trei categorii, pe cari le stabilese și congresul nostru în proiectul său: 1. cu maturitate și teologia sistematică, 2. cu cel puțin 4 clase secundare și teologie și 3. toți ceilalți cu orice cvalificație. Legea în vigoare în vechiul regat mai face deosebirea în preoți *urbani*, și preoți *rurali*, și în conformitate cu această deosebire și după cele 3 categorii stabilește și «leafa».

Așà ar fi, după știrile ce primim:

	preoții urbani	— *rurali*
cu licență	Lei 500 lunar,	Lei 400 lunar
cu seminar complet .	„ 350 „	„ 250 „
cu seminar inferior .	„ 280 „	„ 200 „

Preotul «ajutător» căruia la noi îi răspunde preotul — capelan are plată, ceva mai redusă.

La acest «salar de bază, — după norma decretului lege, din 1. VII 1919, care credem a se păstrà și în viitor — preotul mai primește gradații de 25% din 5 în 5 ani, limitându-se numărul lor la 4. Și o gradație de merit după alți 5 ani, tot de 25%, pe care o capătă însă cel mult 15 la sută din totalitatea preoților și numai pentru merite deosebite. Lipsa de pământ unde nu sunt eclejii (sesiuni) se răscumpără cu un spor de 25% la leafa de bază.

La aceste se mai adauge sporul de scumpete lunar de 400 Lei, şi unde nu este casă parohială 15% dela salarul de bază şi gradaţiile de care beneficiază, şi toate acestea împreună, formează întregirea dotaţiei preoţeşti, pe lângă venitele dela patrafir şi din eclejii.

Voind să facem un calcul exact: Un preot cu cvalificaţie completă şi cu 20 ani de serviciu ar aveà, pe lângă venitele din parohie, — presupunând, că aceste nu vor mai fi detrase cum a fost în trecut, sub era Congruei, — salar lunar de bază Lei 400 + 4 gradaţii Lei 400 + sporul de scumpete, Lei 400 + bani de chirie Lei 120, total Lei 1320 lunar, iar, de n'ar aveà eclejie încă 100 Lei lunar.

In ce priveşte venitele dela patrafir regulamentul legii clerului în art. 323 prevede: «Deosebit de lefurile fixate prin lege preoţii şi diaconii se vor bucurà de veniturile epitrahilului, oprit fiind a cere plată mai mare decât cea fixată prin regulamentul de faţă. Această plată va fi: In comunele rurale pentru botez 2 Lei, cununie 3 Lei, parastas cu slujbă 3 Lei, şi fără slujbă 50 bani, înmormântare 3 Lei, a unui copil 1 Leu 50 bani, slujba sf. maslu 1 Leu (de preot) şi pentru cântăreţii parohiei 1 Leu, un sărindar 5 Lei, o aghiasmă mică (sfinţirea apei) 1 Leu, aghiasmă mare 2 Lei, toate celelalte rugăciuni la diferite trebuinţe 25 bani. Mărturisirea şi împărtăşirea se vor săvârşi fără nici o plată. In comunele urbane veniturile de mai sus vor fi cu 50% mai mari. Pentru enoriaşi cu desăvârşire fără mijloace toate aceste servicii se vor face fără nici o plată. Aceste venituri ale epitrahilului se socotesc cele mai mici liber fiind enoriaşul a da mai mult dacă voeşte; preotul însă la nici un caz nu are voie să ceară plată mai mare...

Dispoziţii clare! Şi e vremea să se estindă unitar peste Ţara întreagă, ca să se pună capăt nedumeririlor şi chiar abuzurilor, ce se fac uneori. De sigur nu se mai pot susţineà taxele din 1906, când s'a făcut regulamentul, dar o uniformizare acelora pentru întreg teritorul bisericei ortodoxe e o necesitate motivată din

multe puncte de vedere. Şi în primul rând, dacă plata dela stat, ca întregire a dotaţiei preoţeşti, este la fel, în sume fixe, fixă şi la fel trebue să fie şi plata din partea credincioşilor pentru servicii. Ar fi aceasta şi un mijloc de a înlăturà obiceiul serviciilor fictive, pe cari unii preoţi le practică, «deschizând pravila», făcând «maslu de curte», «slujba stâlpului mare» şi alte multe, cari nu se găsesc decât în practica condamnabilă a unora, cari exploatează credulitatea bunului nostru popor naiv.

O altă chestiune importantă în legătură cu situaţia preoţimii e aceea a caselor parohiale. Ni se pun în vedere 15% bani de chirie unde lipseşte casa. Oricât ne bucură ajutorul, ce ni se dă, el nu poate fi decât limitat la un număr oarecare de ani. In răstimpul acesta să fie obligată fiecare comună, ce vrea să susţină preot să zidească casă parohială, pentruca preotul să aibă dela început adăpost sigur şi statornic, oricare ar fi el şi oriunde s'ar aşezà. La aceasta se mai adauge faptul, că acele comune, cari azi au case parohiale le-ar negligà cu totul, simţindu-se scurtate prin cheltuielile de susţinere a acelora, faţă de acele parohii cari neavând case li se dau bani de chirie. Numai împrejurări escepţionale ar puteà face o abatere.

Asemenea va fi nu de mai puţină valoare materială şi morală sporirea eclejiilor, acolo, unde numai se poate, până la maximul prevăzut de lege. In afară de faptul, că la ţară nu poţi existà fără economie, gospodăria preotului trebue să fie o «fermă model» şi în aceiaşi vreme constitue punctul fix în dotaţia preoţimii. Cu toată scumpetea de azi, şi cu toată lipsa braţelor de lucru, totuşi o eclejie de 32 jugăre aduce mai mult decât sporul de 25%. Şi peste toate aceste nu vom puteà luà răspunderea înaintea urmaşilor, dacă atunci, când statul ne îmbie pământ, biserica prin reprezentanţii ei nu l'ar primì. Aceste cuvinte se scriu pentru aceia dintre fraţi, cari tot mai sunt împotriva eclejilor, a sesiilor şi peste tot a «pământurilor bisericeşti». — Ar rămâneà poate să se stabilească proporţia din sporul

de 25% acolo unde este ceva pământ pentru preot, dar prea puţin şi nici nu se poate întregì prin reforma agrară.

In felul mai sus arătat, şi dacă nu e o situaţie care ar ispitì, e totuşi o stare suportabilă, care pune la adăpost preoţimea de grija pâinii de toate zilele şi îi va îngăduì să se dedice cu toate forţele unor suflete devotate chiemării de a face viu pe Hristos între oameni şi de a ajutà, ca să se înfiripeze în locul domniei minciunei, a fărădelegilor şi neadevărului, împărăţia dreptăţii şi binelui, pe care o cerem zi de zi: «Vie împărăţia Ta, precum în ceriu aşà şi pe pământ».

Preot. *P. Moruşca.*

NB. După informaţiile primite, în proiectul de buget, preoţimea ardeleană cu teologie sistematică, fără privire la pregătirea şcolară anterioară, este luată cu plată lunară de bază de 450 lei, egal cu licenţiaţii în teologie din vechiul regat.

Gânduri creştineşti.

In clipe de primejdie *prezenţa de spirit* contează neasemănat mai mult decât puterea corporală, decât forţa fizică şi chiar decât multă ştiinţă. Liniştea şi atenţiunea, această energie acumulată, şi puterea de aţi face repede seama cu împrejurările, aduc decisiunea, şi dau întotdeauna biruinţa hotărâtoare, chiar între aceleaşi condiţii egale. Dacă transpunem această constatare dela cele ale vieţii din afară la cea lăuntrică, dela primejdiile corporale la ispitele şi încercările, ce năpădesc sufletul, totul se reduce la prezenţa spiritului lui Dumnezeu în sufletul nostru. De nu este acest lucru numai o vorbă deşartă, ci o realitate vie, atunci acest spirit strânge toate forţele risipite ale spiritului omului, le aranjază în rânduri de bătaie, le conduce la luptă împotriva răului şi aduce întotdeauna biruinţa. Câtă nesocotinţă din partea unui creştin, de altfel credincios, dacă prin păcatul şi vinovăţia sa nu îngădue prezenţa spiritului lui Dumnezeu în sufletul său. De ar fi de faţă în noi mereu duhul lui Dumnezeu, n'ar puteà venì niciodată peste capul nostru ceasuri negre, în cari nu odată cădem jertfă celor mai urâte ispite.

Cum am învăţat a ne rugà româneşte.

In toate ţările pe unde trăesc resfirate frânturi de ale neamului nostru, noi Românii întrebuinţăm, aproape pretutindeni, în cultul religios public şi privat, limba strămoşască. Sfintele liturghii, toate slujbele şi cântările religioase, împreună cu propovăduirea cuvântului evangelic preoţii noştri, cu puţine escepţiuni, le săvârşesc din cărţi rituale, scrise şi tipărite în limba românească.

Limba aceasta a cărţilor bisericeşti este o veche şi frumoasă limbă literară, care pentru coloritul ei particular şi pentru mulţimea cuvintelor în limba poporului, cu cari e presărată, din partea credincioşilor e bine înţeleasă şi e gustată cu o mare plăcere evlavioasă.

Şi dacă Românul ţine în chip proverbial la «legea» sa părintească, tot atâta dragoste adâncă şi strânsă alipire poartă el în suflet pentru limba sa strămoşască. Nu cred să fie putere omenească, căreia i-ar îngădui să se atingă de limba sa liturgică, cu gândul vrăşmaş de a i-o izgonì din biserică.

Şi cu tot dreptul. Pentrucă în lumea civilizată deplin, azi privilegiile vechi sau despotismul unei limbi asupra alteia nu mai are titlu la existenţă şi fiecărui popor trebue să i-se recunoască dreptul elementar de a se rugà lui Dumnezeu şi de a ascultà evanghelia mântuitoare de suflet în limba pe care o ştie mai bine, în limba sa proprie.

Nu tot aşà a fost însă, în veacurile trecute. Şi nu toţi strămoşii noştri au avut parte să-şi înalţe rugăciunile cătră Dumnezeu în limba maicii lor. Numai după multe veacuri şi numai după multe lupte şi frământări au ajuns să-şi poată întroduce limba strămoşască la sfântul altar.

Fazele acestor sbuciumări vor fi multora cunoscute. Dar pentruca şi preoţii, cari poate n'au avut vreme şi putinţă să cerceteze prin cărţi, să cunoască mai deaproape istoricul acestor frământări şi să ştie preţuì după cuviinţă valoarea cea nepreţuită a limbii, în care rostesc sfintele liturghii, — în cele ce urmează vom povestì pe scurt: *Cum s'a întrodus limba românească în slujba şi'n cântarea bisericească.*

Povestirea acestui fapt va fi lipsită de orice aparat ştiinţific, va fi simplă şi nepretenţioasă, aşà cum se încheagă în minte din cetirea studiilor făcute de cercetătorii trecutului nostru religios şi cultural.

* * *

După ce a trecut potopul neamurilor barbare din răsăritul Europei, poporul românesc, rămas stăpân pe teritorul vechei Dacii, a trăit veacuri de-arândul în atingere nemijlocită cu popoarele slave din peninsula balcanică. Urmarea firească a acestei convieţuiri îndelungate cu Slavii, mai înaintaţi în cultură, a fost, că Românii din cele două principate dunărene, Muntenia şi Moldova, au împrumutat dela vecinii lor toate formele de organizaţie politică şi bisericească. Împreună cu formele au împrumutat şi terminologia slavă a organismului bisericesc. Astfel şi limba bisericii a devenit limba slavă. Ori ce carte sau scrisoare, în slujbele de stat şi bisericeşti, se scriă în slavoneşte. Limba românească erà vorbită numai de ţăranii satelor, de aşà numiţii «mojici». Ea erà numai limba ogoarelor şi a dumbrăvilor, limba doinei plângătoare, a cântecului de leagăn, a glumelor şi a poveştilor dela gura sobei.

In casele boereşti, în cancelarii sau în sfânta biserică, pentru ea erà întrarea oprită.

Așà se explică faptul, că întreagă terminologia organismului și a instituțiunilor bisericii, a cărților rituale, a slujbelor, a sărbătorilor și a multor obiecte din biserica noastră este, până'n ziua de azi, de origine slavonă, cu toate că creștinismul l'am primit prin Romani și noțiunile fundamentale de creștinătate ne sunt curat latinești. Și tot de acì se explică și fenomenul bizar că noi, un popor cu atâtea veacuri de intensă viață bisericească, avem atâția sfinți greci și slavoni, dar n'avem nici un sfânt național al nostru.

În chipul acesta a intrat și a stăpânit limba slavă în biserica românească în cele dintâi faze ale închegării Țărilor românești, cam din veacul al XII-lea până pela jumătatea a doua a veacului al XV-lea.

Dar cu cât trecea vremea și alvia vieții bisericești se lărgeà, cu atât începeà să se simtă tot mai mult greutatea de a întrebuințà vecinic o limbă străină și grea la învățat, din care și preoții pricepeau numai o parte, iar poporul absolut nimic. Candidații la preoție peatunci se pregăteau pela mănăstiri. Un călugăr sau un cântăreț de strană îi învăță să citească cărțile rituale în limba slavonă, ca să știe tipicul slujbelor. Aceasta erà întreagă pricopseala. Firește, că cei mai mulți aspiranți se căzniau amar până când învățau să silabizeze și să-și apropieze limba slavonă în măsura minimală cerută.

Ajunși pe urmă la parohie, în mijlocul turmei de credincioși dela țară, tinerii preoți vedeau și constatau din capul locului, că poporul nu înțelege nici o boabă din câte le rosteau ei în fața altarului. Ne putem închipuì ce osândă grozavă a fost pe bietul nostru popor stăpânirea despotică a acestei limbi streine și urîte în biserica lui! El stăteà înaintea altarului ca lemnul, fără să priceapă graiul preotului său, fără să înțeleagă

cuvântul evangheliei şi fără să-şi poată îndulcì sufletul de frumseţile adevărurilor mântuitoare. Limba în care rosteà preotul ecteniile şi molitvele, erà pentru credincioşii lui o «borboroseală» neînţeleasă, care în mod firesc i-a făcut să ia o atitudine de apatie şi indiferenţă faţă de înţelesul lucrărilor şi importanţa formelor din cultul dumnezeiesc, o stare sufletească, păstrată în parte până astăzi.

Erà natural ca situaţiunea aceasta să înceapă a devenì tot mai insuportabilă. Preoţii cu râvnă şi înţelegere pentru chemarea lor încep a nu mai fi mulţumiţi să-i ţină poporului o simplă liturghie, pe care n'a priceput-o nimeni şi să-i deà drumul din biserică. Ei încep să simtă *trebuinţa sufletească* de a împărtăşì ceva din comoara cunoştinţelor lor, de a propovăduì şi sărmanei turme cuvântătoare evanghelia mântuitoare, cu frumoasele ei tâlcuri de credinţă şi morală.

Dar cum? Aceasta nu se puteà altcum, decât tălmăcind cuprinsul cărţilor sfinte în graiul celor proşti şi necărturari.

Din acest îndemn au răsărit cele dintâi traduceri de *cărţi bisericeşti* din slavoneşte pe româneşte, cari sunt temeiul şi începutul literaturei noastre. Această trebuinţă sufletească a preoţilor, această înţelegere firească a chemării lor ni-a dat cele dintâi producte de limbă şi de literatură românească.

Nu vom înşirà aici seria acestor traduceri de cărţi bisericeşti, cari trebue să fie cunoscute tuturor preoţilor noştri dela cursurile de istorie a limbii şi a literaturii româneşti.

Amintim numai, că după părerea unora traducerile încep la finele veacului al XV-lea şi cele dintâi încercări de a scoate limba românească de sub jugul celei

slavone se fac într'o mănăstire din Moldova traducându-se *Noul Testament și Psaltirea.* După alți istorici literari aceste traduceri datează cam dela începutul sutei a XV-a. Destul, că în cursul acestui veac preoții și călugării mănăstirilor românești încep a traduce câte ceva din sfintele cărți slavonești și a împărtăși candidaților la preoție elementele instrucțiunii teologice, și în limba lor maternă. Aceste câteva traduceri, în formă de manuscrise, vor fi circulat dela o mănăstire la alta.

Continuarea acestei opere literare binefăcătoare o întâmpinăm însă abià după o sută de ani, în jumătatea a doua a veacului al XVI-lea. In timpul acesta, de groaza Turcilor, o mulțime de preoți bulgari au trecut Dunărea și unii s'au refugiat pela mănăstirile românești, alții s'au oploșit pela câte o reședință episcopească.

Toți călugării aceștia bulgari erau clerici cu învățătură. Ei aduceau cu sine, ca să mântuiască de peire cărți și manuscrise religioase împreună cu meșteșugul tiparului, care-l învățaseră dela comercianți levantini din Veneția.

Câțiva din acești clerici fugari se așază în orașul Târgoviște, pe atunci capitala Munteniei, și întemeind aici o tipografie, încep a scoate la lumină cărți bisericești, firește, în limba slavonă. Până pe vremea aceea la noi Românii nimănui nu-i trecea prin minte să scoată din tiparniță cărți bisericești și cu atât mai puțin ar fi îndrăsnit să le tipărească «pe limba cea proastă românească». Toată lumea era de credința, că rugăciunile dela altar nu-i iertat să se rostească, decât într'una din cele *trei limbi* moarte și sfinte: *evraica*, *greaca* și *latina* (triglosism). Mai târziu învățații călugări bulgari Ss. Ciril și Metodiu proclamă între limbile canonizate

şi pe cea *slavonă* (tetraglosism) şi astfel în Ţările româneşti, cari stăteau sub înrâurirea directă a bisericii slavone, toată lumea, dela Vodă până la crâsnicul bisericii, erà convinsă, că slujbele şi cântările au să se rostească numai pe slavoneşte. Aşà au apucat, deci trebuie, că aşa-i bine şi aşà i-o fi plăcând şi lui Dumnezeu! Şi se mulţumeau să primească, cu bucurie, cărţile slavone, cari le tipăreau călugării bulgari din Târgovişte, cu binecuvântarea vlădicilor români.

*
* *

Dar ceeace nu pot schimbà oamenii, din fire conservativi şi lăsători, adeseori preface soarta sau întâmplarea.

Spun grădinarii, că de multe ori află răsărindu-le în grădină flori, pe cari nici odată nu le-au sămănat. Sămânţa acestora a adus-o de bună seamă vântul.

Tot asemenea sămânţa desgropării şi-a învierii limbii româneşti în biserica strămoşească ne-a adus-o un vânt cald şi priincios de către apusul Europei: *reforma lui Luther.*[1])

Invăţatul călugăr Augustin, care în răstimpul cât a stat închis în castelul din Wartburg a tradus sf. Scriptură pe limba nemţească, întemeiază o nouă confesiune, o nouă biserică creştină, care proclamă principiul cardinal, că *Biblia* este singura autoritate în biserică şi că acest isvor nesecat de mântuire şi învăţătură sufletească

[1]) In anul trecut s'a împlinit tocmai 400 de ani, de când Martin Luther a afişat pe uşa bisericii castelului din Witenberga cele 95 de teze, cari cuprindeau esenţa învăţăturii sale reformatoare (1 Nov. 1517).

Aniversarea aceasta s'a serbat în biserica protestantă cu mari solemnităţi. Din acest prilej remarcăm şi noi înrâurirea binefăcătoare a principiului reformaţiunii asupra desvoltării limbii şi a literaturii noastre bisericeşti din Ardeal.

trebue tradus *în limba poporului* şi dat în mâna credincioşilor, ca să se adape toţi la izvorul ei de apă vie.

Aderenţii şi răspânditorii cei mai entuziaşti ai confesiunii luterane, în părţile noastre, se fac Saşii din Ardeal şi mai ales cei din ţara Bârsei. In cele dintâi decenii ale sutei a XVI-a Saşii erau toţi luterani. Interesul lor erà acum, ca aderenţii noului credeu să fie cât mai mulţi la număr, deoparte pentruca să poată contrabalansà mai uşor acţiunea de apărare a catolicismului, cunoscută sub numirea de antireformaţiune, de altă parte, pentruca noua confesiune, având mai mulţi credincioşi, să câştige influinţă şi greutate mai mare în viaţa publică.

In scopul acesta îşi aruncă mrejile asupra vecinilor lor, a Românilor ortodocşi din Ardeal, pentru ca să-i convertească la luteranism. Dar pe ce cale şi prin ce mijloace să le infiltreze bieţilor iobagi analfabeţi noua lor învăţătură? Şi ajung la constatarea, că singurul şi cel mai potrivit mijloc de ademenire nu poate fi decât limba cea vie, *limba poporului.* Acest mijloc de propagandă mânecà şi se potrivea totodată şi cu principiul fundamental al reformaţiunii, care aveà la temelie frumoasele cuvinte ale apostolului ginţilor: «Ci în biserică voiesc *cinci cuvinte* a grăi cu mintea mea ca şi pe alţii să-i învăţ, decât zece mii de cuvinte *în limbă.*» (I. Cor. XIV, 19).

Saşii dela Sibiiu, cari aveau tipografie se pun deci cu zor pe lucru şi traduc pe româneşte, mai întâi de toate, «catechismul calvinesc», chintesenţa învăţăturii lor, pe care voiau s'o strecoare pe neştiute, în sufletele româneşti. De data aceasta însă harnicii noştri reformatori s'au dovedit mai mult naivi decât circumspecţi, pentrucă intenţiunea lor de convertire se poate vedeà

cât de colo, dela prima pagină. Catechismul luteran nu şi-a ajuns scopul, dar are meritul de a fi *cea dintâi carte românească tipărită*, cunoscută până azi (1544).

Cu şi mai multă stăruinţă se urmează acţiunea de propagandă a luteranismului între Ramânii din ţara Bârsei. Saşii dela Braşov, cari făceau pe domnii feudali, se credeau stăpâni şi pe conştiinţa religioasă a iobagilor lor români. Primarul oraşului, jupânul Benkner dă poruncă aspră Românilor din Scheiul Braşovului să înveţe toţi catechismul luteran. Şi pentruca lucrarea de proselitism să aibă rezultat, nu cruţă nici o jertfă. Aduc dela tipografia episcopiei din Târgovişte pe învăţatul diacon *Coresi*, un harnic traducător de cărţi, care în curs de 20 de ani (1560—1580), traduce pe româneşte toate cele patru evanghelii, faptele apostolilor şi o grămadă de alte cărţi bisericeşti, cari toate le tipăreau Saşii pe cheltuiala lor şi le împărţeau preoţilor români, mai mult gratuit decât pe bani.

Mişcarea literară inaugurată de Saşi, mai târziu, către mijlocul veacului al XVII-lea, o continuă pe o scară şi mai estinsă principii calvini ai Ardealului. Propaganda calvină între Români se începe cu acelaş scop de pescuire a sufletelor şi cu aceleaşi mijloace atrăgătoare, ca şi cea luterană, cu deosebirea, că *forma* acestei din urmă, mai proprie firii elementului calvinesc, e mai drastică şi mai silnică.

Dupăce pe preoţii româneşti îi subordonează superintendentului calvin, principii din Alba-Iulia dau aspre porunci tuturor popilor şi vlădicului lor să înveţe catechismul cel calvinesc care erà tradus pe româneşte şi totodată le spune, că *în biserică n'au voie de-acì înainte să mai facă sfânta slujbă în limba slavonă, ci au să slujească în limba românească,* după cărţile cari se aflau

acum traduse şi tipărite toate la Braşov, Sibiiu, Sasşebeş, la Orăştie şi chiar la Alba-Iulia.

Mitropolitul Ardealului, Sava Brancovici, la anul 1675, de bună seamă la porunca principelui calvin, dă o circulară către preoţimea sa, ordonându-i să părăsească cu totul «limba sârbească» şi toate slujbele sfinte să le cetească în limba românească. Circulara aceasta sfărâmă lanţurile robiei de veacuri.

*
* *

Să vedem acum ce se întâmplă în restimpul acesta, dincolo de Carpaţi. Cum am spus, în principate limba slavă erà încă doamnă şi stăpână. In biserică şi în oficiile publice de stat numai ea aveà cinste şi trecere.

Dar o limbă care n'are temelie şi substrat în poporul de jos, oricât ar fi de alintată, cu vremea se uită. Limba slavonă, pe atunci, tocmai ca limba latină de azi, erà numai în cărţi şi în graiul câtorva cărturari. Limba poporului nu pierise. Conversaţia şi corespondenţa privată în păturile de jos se urmase totdeauna în limba românească. Acum însă, cam pela începutul sutei a XVII-a, dupăce câteva cărţi rituale erau traduse în româneşte, începeau să nu mai înţeleagă pe cea slavonă nici preoţii, nici diecii de logofeţie din cancelariile statului. Candidaţii la preoţie, dupăce văzuseră pela mănăstiri câteva manuscrise şi cărţi de slujbă tipărite în româneşte, erà firesc să nu-şi mai spargă capul atât de mult cu limba slavonă, care erà streină şi greoaie de tot. Cu toate acestea în biserică *încă* nu cutezau să o întroducă. Nici un preot n'ar fi îndrăsnit «să profaneze» casa Domnului cu o limbă necanonizată, cu graiul cel prost al mojicilor. Aşà le erà educaţia şi convingerile.

Vine însă vântul cel proaspăt dela Braşov şi trece Carpaţii. Saşii, călăuziţi de intenţiile lor, pentruca

cărţile bisericeşti ieşite din teascurile lor să străbată şi la preoţimea din principate, se folosesc de un metod nou: pun pe Coresi să tipărească cărţile de slujbă în două limbi, pe o parte slavoneşte, pe ceealaltă pagină româneşte, acelaş text. In chipul acesta, socoteau ei, că preoţii din Muntenia văzând aceste cărţi, vor lăpădà credinţa lor greşită şi vor ajunge la convingerea, că şi limba românească e potrivită pentru ai aduce laudă şi închinare lui Dumnezeu. Tipăresc deci imediat Evanghelia, în amândouă textele şi Psaltirea aşà numită slavo-română. Trimiţându-le peste munţi şi ajungând aceste cărţi în mânile preoţilor din principate, dacă şi nu le vor fi întrebuinţat îndată la început în biserică, la tot cazul însă le-au căzut foarte bine, mai ales celor cari nu prea ştiau bine slavoneşte şi al căror număr, cum am amintit, sporià pe zi ce mergea. Răsfoindu-le şi cetindu-le pe urmă s'au ales cu convingerea că, iată, şi în limba românească se poate scrie o carte bisericească. Ecce miraculum!

Convingerea aceasta a pregătit apoi calea şi a deschis limbii strămoşeşti uşa intrării în biserică. La munca aceasta s'a mai alăturat şi un concurs de împrejurări esterioare. Prin suta a XVII-a în Ţările româneşti, acest Eldorado pentru toţi veneticii, năpădiră mulţi călugări greci. Şireţi şi lacomi delà fire, primul lor gând a fost să câştige influinţă la Voivozii ţării, să slăbească pe preoţii slavoni şi să pună ei mâna pe frânele stăpânirii bisericeşti. In scopul acesta Grecii caută să izgonească din slujba bisericească, limba slavonă, pe care nici ei n'o înţelegeau şi în schimb o urau mai aprig, decât Românii. Mijlocul pentru ajungerea scopului nu puteà fi altul, decât limba română. Ei rezonau cam astfel: să scoatem limba slavonă din biserică şi s'o înlocuim

deocamdată cu cea română; pe urmă, fiind aceasta o limbă proastă, fragedă şi săracă, uşor o înlăturăm şi o înlocuim cu cea grecească. Partea din urmă a planului lor au acoperit-o fireşte în cea mai adâncă discreţie călugărească şi la un moment dat au proclamat lozinca: *afară cu limba slavonă din biserică! Sus cu limba românească!*

Călugării greci de pela mănăstirile închinate din principate se pun pe lucru, traduc pe româneşte cărţile rituale, după originalele greceşti, şi le împrăştiu pe la biserici. In chipul acesta se începe o luptă de exterminare între curentul slav şi cel grecesc cu scop de a stăpânì fiecare biserica noastră străbună. Din ciocnirea aceasta iese triumfătoare: limba românească.

O altă împrejurare, care promovează intrarea limbei româneşti în biserică, este lupta de apărare, ce se porneşte în principate contra calvinizării Românilor din Ardeal. Preoţii din Muntenia şi Moldova, parte primiseră cărţile tipărite la Braşov, parte auziseră, că Saşii şi Ungurii vreau să le schimbe legea fraţilor lor. Văzând ei că ortodoxia este în mare primejdie, Vlădicii concheamă un sinod în Iaşi, la anul 1642, în care afurisesc învăţătura calvină. Iar mitropolitul Varlaam al Moldovei s'apucă şi scrie un straşnic răspuns la «Catechismul calvinesc», pe care-l găsise pe masa lui Udrişte Năsturel, fratele Doamnei lui Vodă Matei Basarab şi bărbat cu multă învăţătură de carte. Răspunsul acesta mitropolitul şi-l tipăreşte *în limba românească*, pentruca să-l poată cetì şi înţelege toţi preoţii şi creştinii ortodocşi. Astfel trăgând clopotul într'o dungă pentru marea primejdie a calvinismului, bătrânul Varlaam poate nu-şi dădea seama, că trage mai mult clopotul de sărbătoare pentru intrarea triumfală a limbii româneşti în biserică. Dealtcum

numele acestui mitropolit trebue să-l pomenim cu multă recunoştinţă, pentrucă el ne-a tradus şi a tipărit o carte, care la poporul nostru până în ziua de azi e cea mai gustată: *Căzania* sau Tâlcul evangheliilor. Aceasta e Căzania, pe care şi azi o cere poporul să i-se cetiască (la priceasnă sau în cursul ungerii cu untdelemn) şi pe care, pentru fondul ideilor şi pentru graiul ei minunat de frumos, o ascultă mai bucuros, decât pe orice predică lucrată cu meşteşug, dar lipsită de inspiraţia religioasă izvorîtă din lumina lui Hristos, care luminează tuturor.

Intre astfel de curente de idei cărţile bisericeşti se traduc mereu şi apar cu duiumul, mai ales din tipografia dela Târgovişte. Lumea începe a îndrăgì slova românească, în biserică începe a răsunà graiul românesc. La început mai sfios şi în măsură mai modestă, apoi pe rând tot mai mult şi mai cu îndrăsneală. Poporul, care până acì nu pricepuse nimic din slujbele, ce i-se ceteau, stăteà acum surprins şi încântat de schimbarea, ce o întimpinà în sfânta biserică. La anul 1670 mitropolitul *Teodosie* este cel dintâi, care ceteşte în biserică credeul pe româneşte. Să ni-l notăm în amintire şi să păstrăm cu cinste şi cu laudă numele acestui mitropolit, de pe buzele căruia au răsunat *pentru primadată* mărturisirea publică a credinţei ortodoxe în graiul strămoşesc!

Pilda frumoasă dată de Varlaam o imitează în Muntenia mitropolitul Ştefan dela Târgovişte, care pune să se traducă multe cărţi, iar în Moldova mitropolitul Dosoftei, care traduce însuşi *Psaltirea în versuri* şi *Vieţile sfinţilor*, două cărţi, cari îndată ce văd lumina tiparului, pătrund în toate casele şi pe cari strămoşii noştri preoţi şi ţărani, le ceteau şi le gustau cu patima

cu care se cetesc azi romanele de senzaţie sau ştirile mai proaspete de pe fronturile de luptă.

Străduinţele tuturora pentru întroducerea limbii româneşti în folosinţa publică se încununează la anul 1688 cu Biblia completă a lui Şerban Vodă, cel mai însemnat monument literar al veacului şi temelia limbii noastre literare de astăzi. După apariţia acestei opere limba românească pune stăpânire desăvârşită în biserică. *Pela finele veacului XVII-lea şi începutul celui de-al XVIII-lea limba slavă erà izgonită de pretutindeni, limba românească erà biruitoare pe întreaga linie.*

* * *

Două sute de ani trebuie deci să lupte până când ajunge limba românească să scuture jugul ruşinos al slavismului şi să-şi cucerească locul de cinste în biserică şi în viaţa de stat. Lupta de emancipare se începe în suta a XVI-a, durează în tot decursul sutei a XVII-a şi numai la începutul sutei a XVIII-a, pe la anii 1720—1730, putem spune, că vine triumful adevărat, atât în Ardeal, cât şi dincolo în principate.

Lupta aceasta pentru izgonirea limbi slavone din biserică nu o poartă atât Românii, cât mai mult streinii. In Ardeal Saşii şi Ungurii, iar în Ţările româneşti Grecii, fiecare din ei urmărind alte scopuri particulare. Din lupta protestantismului cu catolicismul în Ardeal, din lupta slavismului cu grecismul în principate, iese biruitor ca prin minune geniul naţional românesc.

In acest răsboi de cucerire eroul de frunte este *diaconul Coresi* dela Braşov, cel dintâi care brăzdează ogorul înţelenit al literelor româneşti. Lui îi urmează o serie întreagă de harnici călugări, Vlădici şi Mitropoliţi

cărturari, cari toţi se înşiruie la marea campanie de desrobire a limbii naţionale, cucerind fiecare la rândul său câte un petec de loc, câte un meterez, ori câte o parapetă. Pentrucă, cum am spus, lupta n'a fost câştigată *deodată* şi limba slavă n'a fost izgonită din cetatea ei cu desăvârşire, la primul atac. Numai cu încetul şi numai rând pe rând. Şi anume: mai întâi a fost cuprins *amvonul.* Primele traduceri sunt Cazaniile şi Tâlcurile evangheliilor. Intreagă slujba se făceà slavoneşte, numai predica se ţineà româneşte. Mai târziu se ceteà şi evanghelia româneşte, apoi întreagă liturghia. Deci în rândul al doilea e cucerit *altarul* şi numai târziu la urmă de tot şi *strana* cu cântările. Câteva rămăşiţe ale acestor vremuri s'au păstrat, prin marea putere a tradiţiei, până'n zilele trecute. In multe locuri se mai cântà până ieri alaltăieri un «Sfinte Dumnezeule» sau un «Câţi în Hristos» dela praznicile împărăteşti, în limba slavă sau grecească. Bătrânii noştri de azi ca copii de şcoală spun că învăţau «Ocinaşele». Iar cărţile noastre bisericeşti sunt tipărite şi azi cu caracterele cirilice, acţiunea pentru retipărirea lor cu litere latine fiind începută abià de un deceniu şi ceva.

Să cinstim deci amintirea acestor eroici traducători de cărţi, ale căror opere au trezit la noi conştiinţa religioasă şi conştiinţa naţională, împrumutând bisericii caracterul naţional, de care suntem atât de geloşi. Şi dacă prin munca şi ostenelile acestor apostoli au ajuns străbunii să se poată rugà lui Dumnezeu în limba românească, datoria noastră a urmaşilor este să continuăm şi să le desăvârşim opera.

Să înlăturăm şi ultimile rămăşiţe de slavism, cari mai stau pe trupul cel frumos al limbii noastre. Să-i cu-

răţim faţa de litere cirile, cari au îmbrobodit-o veacuri de-arândul, s'o cultivăm cu grijă, cu gust şi cu pricepere ca pe o floare din grădină.

Vremile «borboroselilor» au trecut! Fiecare preot are datoria să se pătrundă de frumseţile literare ale limbii noastre liturgice, să cetească ecteniile şi toată slujba, ce-o face *clar*, *frumos* şi *răspicat*, să se înţeleagă toată vorba. Mai ales ar trebuì să-şi însuşească fiecare candidat, încă din seminar, fonetica limbii literare, formându-şi un grai ales şi un gust de limbă pronunţat. Numai aşà vom scăpà de fenomenul desagreabil, că ajuns la sat, după câteva luni de purtare a patrafirului, preotul nostru începe a luà cântările în galop şi a borborosì ecteniile în jargonul local sau provincial.

Aceasta n'ar fi iertat să se întâmple, la o preoţime cultă şi conştientă. Limba cărţilor noastre bisericeşti,— deşì mai are trebuinţă de multă revizie şi îndreptare,— este în general o limbă literară nespus de dulce şi de frumoasă. Tot cel ce-i detrage din frumseţă şi o schimonoseşte, din ştiinţă sau din neştiinţă, face păcat. Păcat contra limbii şi contra marilor ei ctitori de pe vremuri a neobosiţilor preoţi traducători, cari munceau cu râvnă şi migăleală, constatând cu modestie în toate predosloviile lor cătră cetitori, că «mintea lor e nedestulă şi întunecată», — pentruca să ne dea traduceri curate şi frumoase, să ne putem rugà lui Dumnezeu şi să ne închinăm lui cu duhul şi cu adevărul în dulcea noastră limbă strămoşească.

Gh. Tulbure.

Autochefalie şi autonomie bisericească.

In fruntea rândurilor ce urmează pun acest îndoit titlu, nu pentrucă autochefalia şi autonomia bisericească ar fi nişte noţiuni prea îndepărtate de-olaltă, ci tocmai pentru apropierea internă, care există între dânsele.

Adevărat, că autochefalia înseamnă, la prima vedere, numai un raport canonic extern sau neatârnarea bisericească faţă de celelalte biserici particulare surori, şi că prin autonomie încă se poate înţelege un raport oareşcare de independenţă în afară, anume cel faţă de stat. Totuşi, sub autonomia bisericească se înţelege, în primul loc, dreptul sau facultatea bisericii de a se cârmuì ea de sine, în cadrele îndoite: ale *vechilor* norme bisericeşti, obligătoare şi până azi pentru întreaga biserică, pe lângă cari se acoardă şi însuşi autochefalia dar şi ale normelor *mai nouă*, pe cari are dreptul fiecare biserică particulară să şi-le făurească, amăsurat necesităţilor sale particulare, în consonanţă cu amintitele norme generale.

Iată deci punctul *legăturii interne* dintre autochefalie şi autonomia bisericească. Totuşi, pentru mai bună înţelegere a lucrului, vom tratà chestiunea separat, mai întâi.

I.

Pornind din aceste premise, ne întrebăm: Cum stăm noi cu biserica ortodoxă română din regatul ungar din punctul de vedere specific al autochefaliei?

Chestiunea aceasta, spre a o discutà, trebue s'o prindem dela punctul de întrebare, că cu care biserică am fost noi în relaţiuni de dependenţă canonică? Prin urmare: care biserică şi în ce condiţiuni a decretat au-

tochefalia noastră bisericească, ca raport canonic de independenţă bisericească.

In vechime, biserica Românilor a stat în relaţiuni de dependenţă bisericească, uneori de Constantinopol, alteori de patriarhul româno-bulgar de Târnova, apoi de Ohrida şi cel de Ipek. Relaţiuni de atârnare bisericească — din pragul chemării Statutului organic la vieaţă, — aveam noi cu mitropolitul-patriarh al Carloveţului, moştenitor al demnităţii patriarhale din Ipek.

Prin urmare autochefalia noastră a putut-o enunţà numai patriarhul de Carloveţ cu organul în drept al bisericii sale.

Autochefalia bisericilor particulare ortodoxe mai vechi a fost decretată în mod solemn prin impunerea unor anumite condiţiuni neapărate pentru a se susţineà şi pe mai departe unitatea în credinţă şi în practicele vieţii bisericeşti. In vechime, condiţiile acestea erau precizate în practica de drept canonic general, care aveà o vigoare universală, întrucât nu se făcuseră pe atunci decât d'abia cele mai neesenţiale deosebiri în guvernamentul, administrarea şi în vieaţa bisericească. Din atari vremuri au datat mai multe biserici autochefale, din cari unele, pe urma referinţelor politice schimbate, şi-au perdut independenţa, contopindu-se în bisericile mai mari din apropierea lor.

In vremurile de mai apoi, când s'a rostit autochefalia unor biserici particulare naţionale — ne referim numai la cele ce există şi azi — independenţa canonică a acestora de asemenea s'a enunţat pe lângă anumite condiţiuni, mai mult ori mai puţin pregnate. Astfel a fost recunoscută din partea Constantinopolului autochefalia bisericii ruseşti (1589) cu un patriarh, mai apoi (1723) cu Sinodul conducător în frunte; apoi (la 1850)

biserica din regatul Greciei. (Cea din Bulgaria a fost declarată, la 1872, de schismatică, de către patriarhul din Constantinopol).

Cât ne priveşte pe noi ca biserică românească din regatul ungar, ordinea succesiunei în recunoaşterea canonică este următoarea: Patriarhul Constantinopolei a încuviinţat autochefalie patriarhului de Ipec; acesta a recunoscut (1710) înfiinţarea unei mitropolii sârbeşti ortodoxe în ţările Austriace;[1] mitropolitul acestei biserici a recunoscut dimpreună cu sinodul său episcopesc (în August 1864) autochefalia mitropoliei noastre ortodoxe române, iar la 1873 pe cea a mitropoliei de Bucovina şi Dalmaţia.

Recunoaşterile acestea, cât pentru noi, au o importanţă indispensabilă nu numai pentru ordinea de succesiune sau de filiaţiune spirituală canonică, ci mai ales din punctul de vedere al *condiţiilor* expuse ale autochefaliei în sine.

La 1723, când se recunoşteà autochefalia bisericii ruseşti, activitatea Sinodului conducător erà legată de păstrarea patrimoniului spiritual al ortodoxiei celor patru patriarhi ortodocşi răsăriteni şi de cadrele normelor dreptului canonic ortodox oriental.

La 1850, când se recunoaşte autochefalia bisericii ortodoxe din regatul Greciei, patriarhul Antim al IV-lea spuse expres, că guvernarea şi administrarea bisericii eline trebue să se facă «pe temeiul sfintelor canoane».

La 1879, când acelaş scaun patriarhal acordă autochefalie Bisericei ortodoxe din România, aceasta încă fu pusă între aceleaşi cadre spirituale şi de drept canonic.

La 1879, când se decretă canoniceşte autochefalia bisericii din Serbia, patriarhia Constantinopolei a dat un

[1] Tot astfel recunoscuse acesta, la 1700, autochefalia Muntenegrului.

decret, din cele mai clare şi explicite cu privire la condiţiunile autochefaliei. Vom cità după învăţatul episcop Dr. Nicodim Milaş.[1] «Am hotărît, ca Biserica ortodoxă din principatul Serbiei, care până acum... a fost în dependenţă canonică de sfântul nostru scaun patriarhal, apostolic din Constantinopol... de acum încolo să fie *autochefală canoniceşte, neatârnată, cu administraţia proprie* (*κάνονικῶς αὐτοκέφαλος ἀνεξάρτιτος καὶ αὐτοδιοίκητος*) Capul ei, ca şi al întregei Biserici ortodoxe catolice şi apostolice va fi însuşi Domnul şi Mântuitorul nostru Isus Hristos, drept conducător *πρόδρον* va aveà şi va recunoaşte pe *arhiepiscopul* Belgradului şi *mitropolit* al Serbiei, care *împreună cu Sinodul, format în spiritul canoanelor din episcopii acestei eparhii*, va administrà afacerile bisericeşti ale principatului *în Duhul Sfânt şi după prescripţiunile sfintelor şi dumnezeeştilor canoane, liber şi independent de orice alt amestec.* Astfel şi *pe baza aceasta recunoaştem şi vestim*, prin acest document sinodal, *că biserica din principatul Serbiei e sora noastră spirituală* (*πνευματικὴν ἡμῶν ἀδελφήν*) şi recomandăm tuturor bisericilor ortodoxe s'o privească ca atare şi s'o numească «Sfânta Biserică autochefală a principatului Serbiei» (*ἡ ἁγία αὐτοκέφαλος ἐκκλησία τῆς σερβικῆς ἡγεμονίας*). Deasemenea îi dăm toate privilegiile şi prerogativele cuvenite unei conduceri bisericeşti independente, aşà încât de acum înainte arhiepiscopul Belgradului şi mitropolit al Serbiei la serviciul divin va pomenì pe întregul episcopat ortodox, şi episcopii de acolo îi vor pomenì numele lui. Cu privire la *administraţia bisericească internă* el *poate hotărî dispenze îm-*

[1] *Nicodim Milaş*, fost epp. al Zarei (Dalmaţia): *Dreptul bisericesc oriental*, traducere de D. I. *Cornilescu* şi V. S. *Radu*, revăzută de I. *Mihălcescu*, prof. la facultatea de teologie. Bucureşti, 1915, pag. 257.

preună cu sinodul său în mod independent, *potrivit cu învățătura evangeliei, tradițiilor spirituale și hotărîrilor sfintei biserici ortodoxe.*

Insă pentru ca *unitatea spirituală* (πνευματικὴ ἑνότης) atât cu marea Biserică a lui Christos din Constantinopol, cât și cu celelalte Biserici autochefale ale lui Christos, *să se mențină vie, înfloritoare și neschimbată în orice privință*, va fi datoria arhiepiscopului Belgradului și mitropolit al Serbiei să pomenească pe patriarhi la rugăciunile duhovnicești... să primească Sf. și Marele Mir dela marea Biserică mamă din Constantinopol... *să trimită documentele de întronare prescrise tuturor patriarhilor și celorlalte biserici autochefale; în toate chestiunile de importanță bisericească generală*, care au nevoie de consimțământul și aprobarea generală, *să se adreseze acestora* prin epistole, procedeu pe care trebue să-l observe fiecare din bisericile patriarhale și autochefale amintite față de biserica sârbească, potrivit rânduielii și obiceiului, care domnește în Biserica ortodoxă răsăriteană dela înființarea ei».

Când s'a decretat, la 1864, biserica noastră română ortodoxă de autochefală, biserica mitropolitană din Carloveț a întrelăsat de a edà un asemenea decret de autochefalizare prin care să fixeze temeliile și cadrele *canonice*, pe cari să se organizeze noua biserică românească.[1] Din neexistența unui asemenea decret special nu va trage doar cineva concluzia, că organizarea și vieața acestei biserici ar puteà să se facă cu nesocotirea relațiunilor și practicelor canonice?!

Episcopul sârbesc din mitropolia de Carloveț și-a

[1] Insuși Sinodul episcopesc din vara anului 1864, la care participă patriarhul sârbesc cu episcopii săi, între cari și Șaguna cu episcopul Aradului, erà prezidat de *un comisar împărătesc*, mirean.

dat, simplu, *consentimentul canonic* la separizarea şi constituirea bisericii noastre pe bază de antochefalie. Deci în acest consentiment se cuprinde în mod implicit şi necesitatea, dimpreună cu porunca, de a se observà şi la noi, cum văzurăm mai sus la autochefalizarea celorlalte biserici ortodoxe, întreagă temelia canonicităţii. Şi altfel nici că se puteà, fără de a cădeà în primejdia rumperii legăturilor de disciplină bisericească, ceeace înseamnă *schismă.*

Elementul acesta de canonicitate se remarchează şi în ritualul universal ortodox pentru consacrarea arhiereilor — deci şi a arhiereilor noştri — cărora li se impune prin însaşi hirotonia lor episcopală să-şi guverneze şi administreze biserica în sensul dispoziţiilor canoanelor (deci nu numai pe baza regulamentelor bisericeşti «moderne»).

Ca al doilea moment esenţial al autochefaliei noastre trebue să remarcăm faptul, că autochefalia noastră n'a fost adusă la cunoştinţa celorlalte biserici surori prin însuşi urzitorul ei, mitropolitul Şaguna. Desigur, acest mare ierarh, oricât a fost de liberal în concepţiile sale când a fost vorba de a creià bisericii sale o situaţie cât mai liberă nu numai sub raportul strict ecleziastic, ci şi sub cel cultural-naţional românesc, va fi avut multe de corectat în organizaţia acesteia. Anunţarea aceasta, voită ori nevoită, dar întrelăsată, din partea lui Şaguna, a fost îndeplinită de-abia prin *al treilea* mitropolit, sub Miron Romanul.

Acesta şi-a anunţat suirea în tronul mitropolitan, şi celorlalte biserici surori, cari i-au şi dat răspunsurile de frăţie spirituală canonică, între ele şi Marea Biserică din Constantinopol.

Aceste se refer la partea externă a chestiunei au-

tochefaliei noastre. Cât priveşte partea ei internă, adecă a felului în care ne-am organizat biserica, ar mai încape discuţie, pe care însă n'o continuu, ci reproduc simplu părerea canonistului Nicodim Milaş,[1] că în punctul canonicităţii organizaţiei noastre bisericeşti, noi[2] ne-am abătut în câtva dela vechile cadre ale canoanelor, şi că acelaş lucru îl făcuseră, înainte de noi, biserica sârbească din Carloveţ şi biserica bulgarilor.[3]

La chestiunea aceasta, însă vom reveni altădată sub un nou titlu şi tratând despre rostul cuvenit elementului laic în cadrele organizaţiei bisericeşti.

Trecem acum la partea a doua a chestiunei.

II.

Ce se cuprinde sub noţiunea de *autonomie* bisericească?

Autonomia, în sensul său special, vrea să însemne dreptul bisericii de a se cârmuì ea însaşi pe sine şi de a-şi desfăşurà misiunea sa specifică şi sfântă, ***după legile sale proprii*** şi ***cu eschiderea oricăror legi străine.***

[1] Op. cit. pag. 283.

[2] Zic eu: cu oare cari motive, ce ni s'au impus, prin împrejurările de viaţă *externă* ale bisericii, mai mult decât pe temeiul interpretării drepte a canoanelor şi practicelor bisericii ortodoxe, dar totuşi având *temeiu* în interesul de prosperare al bisericii.

[3] Aceeaşi imputare se poate face azi şi însuşi patriarhiei Constantinopolitane, în parte, pe motivul întroducerii în sânul său a sinodului mixt stătător din arhierei şi din lumeni. O deosebire însă şi încă mare e aceea, că patriarhia a întrodus acest sinod pe temeiul *vechilor privilegii,* acordate ei de sultanii de demult şi până azi, de a judecà şi în cauzele naţionale ale poporului grecesc din imperiul turcesc. Patriarhul adecă are şi atribuţia de *etnarh* sau *şef naţional grecesc* al Grecilor din împărăţia sultanilor. Şi atunci, când patriarhia ar ajunge să se bucure de relaţiuni normale într'un *stat politic de drept normal,* ea ar încetà prin firea lucrului de a mai aveà jurisdicţie în cauzele politice ale Grecilor, şi astfel, prin însuşi faptul acesta, ar trebuì să revină şi patriarhia la acele cadre de constituţiune şi organizaţiune, pe cari le-a impus ea însaşi altor biserici particulare, pe cari le-a orânduit sub cârmuirea prin sinoade episcopale.

Ce trebue, acum, să înţelegem noi sub legile proprii ale bisericii ortodoxe? De sine înţeles, aceste legi nu pot să fie altele, decât, mai întâi, normele *generale* ale bisericii ortodoxe, despre cari am văzut mai sus, că se face menţiune în actele patriarhale referitoare la decretarea autochefaliei bisericilor particulare. Dar, în locul al doilea şi de-abia numai în al *doilea* loc, vin a se înţelege aci şi normele *particulare*, sau regulamentele speciale pe cari are dreptul să şi-le facă fiecare biserică în particular, după ale sale situaţii şi necesităţi, însă totdeauna în deplină consonanţă cu normele generale ale bisericii ortodoxe universale.

Autonomia, în sensul ecleziastic, deci, înseamnă nu numai eschiderea dreptului de ingerinţă din partea oricărui factor extern, fie acela statul politic ori vr'o autoritate bisericească externă, ci înseamnă şi *evitarea inovaţiunilor*, cari ar puteà venì în conflict cu principiile fundamentale şi generale privitor la cârmuirea şi vieaţa bisericească.

Autonomia bisericească aşa dar s'a dat, nu numai pentru a statorì un raport normal şi sănătos între biserică şi toţi ceialalţi factori externi (stat politic şi alte biserici), ci şi — *mai ales!* — pentruca, în cadrele şi prin mijloacele autonomiei bisericeşti, *să i-se garanteze bisericii* într'o şi mai mare măsură *posibilitatea morală şi materială, de a-şi realizà chemarea sa spirituală*, care este atribuţia ei principală şi fără de care ea încetă de-a mai fi în realitate biserică a lui Cristos.

Urmează din cele spuse, că autonomia bisericească numai atunci înseamnă un bine din *toate* punctele de vedere, când adecă biserica, bucurându-se de raporturi normale în afară (faţă de stat şi celelalte biserici), toate energiile, de cari dispune în sinul său ca colec-

tivitate şi ca credincioşi particulari, caută să le utilizeze în primul loc şi necondiţionat spre a realiză împărăţia lui Dumnezeu pe pământ.

Să ne întrebăm însă, că *la noi, oare, această concepţie*, largă şi completă, *a dominat şi dominează despre fiinţa şi scopul autonomiei noastre bisericeşti?*

Spre a aveà o deplină ideie despre autonomia bisericească, nu numai în sensul ei negativ, de apărare, ci mai vârtos, în cel pozitiv, adecă de a o face să fructifice şi în sensul spiritual-moral, ni-ar fi trebuit, nu numai în vremurile dintâi ale organizării bisericeşti, ci şi în zilele noastre, *o mai mare măsură de carte şi învăţătură bisericească*. Şi dacă am fi avut-o pe aceasta, ea ne-ar fi ajutat şi în opera de punere în aplicare a autonomiei noastre pe aceasta bază *sfântă* şi ne-ar fi ferit de atâtea ori numai după inspiraţii subiective, momentane, ale celor ce au avut rosturi mai mari în acele vremuri în biserică, dar tocmai fiindcă ni-a lipsit cartea şi învăţătura bisericească, care însă în întreg trecutul bisericii a fost nunumai un decor ci şi un mijloc efectiv de progres, azi am ajuns la acea ingustă; şi bizară concepţie despre autonomia bisericii, că autonomia înseamnă numai atâta, cât: *a*) a strigà numai în faţa jignirilor aduse bisericii din partea guvernelor ţării, nu şi în faţa jignirilor ce se pricinuesc intra muros, uneori d. e. prin porniri autocratice; — sau *b)* a trimite reprezentaţii către guvern şi orânduiri de concluze şi ordinaţiuni pentru cei de jos în ordinea oficiilor bisericeşti. Dar nimic mai nedemn şi totodată mai primejdios pentru o biserică, decât atari concepţii strâmte de analfabetism sub raportul teologic.

In realitate, autonomia bisericească, foarte de multeori s'a afirmat tocmai în acest chip şi a negligat tocmai

partea cea mai esenţială ceeace trebuià să fie sufletul în autonomie.

Numai ce-i drept, biserica noastră, tocmai în virtutea principiului ortodoxiei sale şi a caracterului său de biserică naţională, a avut, nunumai în veacurile trecute ci şi în timpul modern, o situaţie din care trebuià, ca din motivul îndoitei sale susceptibilităţi — ortodoxiei şi a caracterului său naţional, rău văzute aici în graniţa culturii apusene — să reagheze mai de multeori şi mai energic, decât de ex. ceialalţi orientali, uniţi cu Roma. Şi nici nu e mirare aşa dar, că biserica noastră particulară, în timpul modern, pe urma mai deselor sale remonstraţiuni şi proteste, mai mult pe neştiute decât prin intenţie a pus pondul pe partea negativă, sau de apărare, a autonomiei bisericeşti, şi astfel de voie de nevoie nu a căutat să-şi umple cadrele vieţii sale autonomice şi cu tendinţele de a propagà opera pozitivă bisericească.

Incepând dela legea din 1868, despre învăţământul poporal, şi până la legea din 1913 alui Zichy, precum şi din incidentul atâtor ordinaţiuni ministeriale, cari jigneau grav libertatea culturală şi caracterul naţional al bisericii noastre; atâtea şi atâtea proiecte, devenite unele din ele legi de stat, cu privire la învăţământul în şcoalele medii şi la reformele politice-bisericeşti, legea de congruă, apoi chestiunea limbii de catechizare a elevilor români ortodoxi de prin şcoalele de stat: — iată tot atâtea mari şi grave prilegiuri ale bisericii noastre de a-şi apărà specificul caracter cultural-naţional. Peste toate aceste prilegiuri, biserica nu se puteà transpune fără de a reagà, decât numai cu rizicul de a lovì ea însaşi, indirect, în interesul său de existenţă naţională, preconizat în străvechi orânduiri şi în tot atât de vechi practice şi tradiţii ale bisericii ortodoxe universale.

Nu ne putem mirà aşa dar, dacă sub presiunea atâtor momente grave, bunele intenţiuni pe cari s'a ridicat autonomia noastră bisericească, s'au pulverizat şi au dispărut în preocupaţiile de apărare numai în afară a caracterului bisericesc.

Dar la interpretarea şi aplicarea aceasta trunchiată a ideii de autonomie bisericească au contribuit şi alte fapte şi împrejurări. Cel mai de seamă fapt mi-se pare a zăceà în unul din principiile fundamentale ale constituţiunei noastre bisericeşti şi anume în proporţia mare, de două terţialităţi, a elementului mirenesc în toate corporaţiile noastre bisericeşti, în afară — de sine înţeles — de P. Sf. Sinod Episcopesc.

Atingând această chestiune, n'aş vrea să trezesc susceptibilităţile elementului mirenesc, pe care încă îl ştim aprecià dimpreună cu întreg succursul său ce l-a dat bisericii mai ales în vremurile de primejdii din afară. Introducerea elementului mirenesc între barierele constituţiunei noastre bisericeşti în proporţia de două terţialităţi faţă de ierarhia bisericească, a fost determinată mai ales de împrejurările externe între cari trăià şi aveà biserica noastră particulară să trăiască într'un stat neortodox, ca al nostru. Membrii ierarhiei bisericeşti, şi de altfel, în trecut, au dovedit mai puţină rezistenţă — azi încă e aşa, — faţă de presiunile externe, pe cari biserica noastră particulară a trebuit să le resimtă. Elementul mirenesc, ca mai independent, aveà prin urmare să deie bisericii cel mai efectiv razim în relaţiunile sale externe. Sunt incontestabile serviciile aduse, sub acest raport, de către elementul mirenesc. Primejdia însă a început d'abia atunci, când elementul acesta, neavând temeinice cunoştinţe despre genuinitatea instituţiunilor bisericii ortodoxe — defect, care durere tre-

buià şi trebue pus *întâi de toate* în sarcina puţinătăţii culturii teologice la membrii clerului — n'au nimerit în totdeauna drumul cel drept, care duce la întruparea unei desăvârşite vieţi bisericeşti. Intre atari împrejurări, mari chestiuni, cari trebuiau cernute cu competinţă de cărturăria bisericească, au fost decise prin majoritatea de voturi a acelora, cari *dacapo* formau o majoritate în sinul corporaţiilor noastre bisericeşti.

Astfel biserica, dimpreună cu cârmacii spirituali cu tot, cari sunt arhiereii, a trebuit să vâslească prea de multeori lipsiţi de buzola îndreptătoare a poveţelor şi tradiţiilor bisericeşti, încă şi din acel motiv, că dela Şaguna încoaci, n'am avut arhiereu, care să fi aprofundat din destul viaţa bisericească, după originile ei sfinte, după tradiţiile de veacuri şi după necesităţi fondate pe spiritualitatea şi divinitatea bisericii noastre ortodoxe

Astfel viaţa noastră, în cadrele autonomice bisericeşti, interpretate îngust, în mod fatal n'a putut fi ferită de deraiare şi de îngustare.

Deraiarea aceasta, parţială numai, a primit expresia cea mai vădită în acele acte de guvernament şi de administraţie bisericească, cari uneori au trezit chiar şi în sinul credincioşilor multă desamăgire şi amărăciune şi a atras critica din foro interno, al bisericanilor, şi in foro externo, al altor bisericani din alte staule duhovniceşti.

Noi ştim, mai departe, şi aceea, că la deraiarea aceasta a contribuit şi un alt fapt, din cele mai condamnabile sub raportul spiritual bisericesc. Tocmai din centrele de guvernament bisericesc, de unde trebuià să pornească între toate împrejurările şi în toate vremurile, razele binefăcătoare ale concentrării spirituale sub steagul

sfânt al propagării credinţei şi luminii religioase, tocmai de acolo s'au urzit şi s'au hrănit, foarte adeseori, spiritul distructiv, căruia îi putem zice în limbajul modern pe numele de «*sistem de partid*».

Nu e la loc să ne dimitem aci la expuneri mai detailate asupra genezei acestui distructiv spirit; e destul, că-l remarcăm ca pe un rău, care a produs ravagii în «*luptele* de partid», cari s'au purtat cu înverşunare vreme îndelungată, slăbindu-ne în afară şi anihilându-ne între noi forţele, cari îşi aşteptau valorarea intra muros, spre mărirea lui Dumnezeu şi spre folosul spiritual al poporului credincios.

III.

După cele premerse, putem fixà momentul, că principiul, care trece — şi *trebue* să treacă — întocmai ca un fir roşu prin *concepţia* despre autochefalie şi despre autonomia bisericească, precum şi prin însaşi *viaţa* bisericească trăită în cadrele independenţei, este ideia de libertate creştină, pe care o exprimă atât de concis şi clasic învăţatul apostol, sfântul Pavel (Romani VI. 22): «Acum *eliberaţi fiind din păcat* şi făcându-vă robi lui Dumnezeu, aveţi *roada voastră spre sfinţire*, iar *sfârşitul — viaţa de veci*».

Acest principiu, al libertăţii lui Cristos, este temelia, dar totodată şi condiţiunea esenţială, sine qua non, a autochefalizării oricăreia din bisericile particulare ortodoxe naţionale de răsărit; şi tot acest principiu este factorul principal, care-şi cere traducerea în toate acţiunile de libertate bisericească şi în cadrele aşa numitei autonomii bisericeşti.

Autochefalia şi autonomia bisericească, aşa dar, numai la aparenţă sunt deosebite între olaltă; în esenţa în fondul şi în scopul lor spiritual moral, însă ele sunt

identice şi au mai presus de toate, menirea de a sfinţì viaţa pământească a credincioşilor şi de a le asigurà şi viaţa de veci. De sine înţeles, că aceasta operă sfinţitoare şi mântuitoare nu exclude, ci, mai ales la noi, în biserica ortodoxă, care-şi are semn neîndoios şi o atribuţie expres naţională, alăturea de problema spirituală a bisericii, ea chiar presupune, ca o necesitate şi menajarea intereselor de cultură naţională, dar nu ca scop exclusiv al bisericii, ci ca un mijloc auxiliar de a înlesnì realizarea misiunei specifice a bisericii.

La noi, graţie mai multor feluri de împrejurări, concepţia aceasta s'a strâmtat prea mult şi nu numai din vina noastră.

Deja în vara anului 1864, când s'a ţinut sinodul episcopesc din Carloveţ, trebuià de-acapo să ni-se fixeze anumite principii şi condiţiuni pentru recunoaşterea autochefaliei bisericii noastre. Dar sinodul acesta, constituit sub prezidenţia unui comisar împărătesc *mirean*, aveà alte preocupaţii, decât de a fixà temeliile canonice spirituale ale autochefaliei noastre. Sinodul menţionat s'a pasionat de chestiune mai ales din punctul de vedere *naţional*, pe baza căruia îşi reclamau Românii eliberarea ierarhică. Sinodul a constatat, că separizarea pe motiv naţional e justificată. Astfel despre temeiurile şi condiţiunile *spirituale* ale autochefalizării, respective despre cuprinderea lor într'un decret formal de autochefalizare, nici vorbă.

Iar când mitropolitul Şaguna devine investit cu demnitatea arhiepiscopală şi de mitropolit, dânsul, nici atunci, dar nici mai târziu după inactivarea Statutului organic, nu anunţă celorlalte biserici particulare, nici autochefalia bisericii sale şi nici urcarea sa în noua demnitate de cap al unei nouă biserici particulare.

Astfel, noi, nici până azi nu avem un decret de autochefalizare în deplină ordine canonică, ci numai consentimentul şi recunoaşterea bisericilor surori, cari n'aveau titlu de drept, de a se ingerà în dreptul şi datorinţa, rezervate Carlovețului, de a ne fixà principiile fundamentale ale autochefalizării noastre.

Astfel s'a putut acreditā la noi ideia, nebisericească în sine, după care interesele specifice bisericeşti în sensul spiritual ar fi rezervate numai P. Sf-lui Sinod Episcopesc, şi că datele cadre autonomice ale vieţii noastre bisericeşti dela P. Sf. Sinod Episcopesc în jos, pot fi umplute aproape exclusiv cu acţiunile pentru menajarea intereselor culturale-naţionale, în numele cărora ni-a dimis ierarhia bisericească de Carloveţ din legăturile sale administrative.

Cătră această concepţie asupra libertăţii autonomice bisericeşti am fost împinşi aşa dar, mai întâi, prin o omisiune de drept canonic din partea Episcopatului bisericii comune sârbo-române, la 1864, apoi şi prin omisiunea de mai apoi amintită deja, a mitropolitului Şaguna; iar omisiunea aceasta s'a putut străcorà mai multă vreme, neobservată, din pricina defectuozităţii noastre în ale cărturăriei teologice şi bisericeşti.

Dar întărirea aceasta a fost promovată şi de alte împrejurări de viaţă ale altor biserici din patrie.

Biserica papistă din regatul ungar, deja de mai multe decenii râvneşte să aibă o autonomie bisericească. Biserica papistă din Ungaria s'a gândit şi la o modificare a concepţiilor sale din trecut, adecă de a admite şi elementul laic sau mirean între forturile proiectatei autonomii, care are un scop *militant pe terenul cultural şi economic.* Ea puteà să-şi strâmteze concepţia despre cadrele autonomiei sale, deoarece *interesele spirituale ale*

bisericii apusene *își află satisfacere* printr'un episcopat în genere destul de bine pregătit.

Bisericanii noştri, când s'au gândit la autonomia bisericii noastre, au perdut din vedere aceasta mare deosebire de concepţii şi mai ales de lucruri în ce priveşte sfera autonomiei bisericeşti la catolicii apuseni şi la noi. Noi am imitat concepţia îngustă a latinilor, cari vor autonomie numai pentru a face un militantism cultural (şi politic chiar) şi economic, iar menajarea intereselor spirituale bisericeşti le-am lăsat în grija Domnului din Ceriu şi a P. Sf. Sinod Episcopesc, care până aci a crezut, că nu poate aveà sferă mai largă de acţiune, decât ceea indicată în câţiva paragrafi din Statutul organic.

Astfel am ajuns, că larga democratizare, pe bazele autonomice de acum, a bisericii noastre, a mers în contul spiritualităţii bisericii.

Astfel se poate face, credem noi, psihologia vieţii noastre bisericeşti de azi, când pe partea spirituală a vieţii bisericeşti se pune de-abia un pond numai prea mic, iar preocupaţiile principale ale corporaţiilor noastre autonomice fiind în covârşitoare măsură către realizarea intereselor de cultură naţională şi către sporirea averilor pământeşti ale bisericii.

Devierea, în concepţii şi în practica vieţii noastre autonomice bisericeşti, este *un fapt incontestabil*. Deasupra intereselor spirituale se ridică, tot mai mult, scopul secundar, adecă cel de cultură naţională, şi cultul «Viţelului de aur» sau menajarea interesului de avere pământească al bisericii. Aci ne-a adus — şi ne va duce şi mai departe pe cărări deviate — liberalitatea, de o latitudine fără precedent, a constituţionalismului nostru bisericesc, *dacă* nu ne vom da seama cel puţin acum,

în ceasul al unsprezecelea, de rătăcire şi de urmările ei.

Noi am ajuns adecă în stadiul, în care ni-se potriveşte profeticul advertisment al marelui apostol al libertăţii, care grăià cătră Galateni (V. 13): «Voi, fraţilor! la libertate sunteţi chemaţi; *dar să nu daţi libertatea voastră spre pretext trupului*».

Noi încă *nu am fructificat libertatea bisericii noastre* din destul *în cele spirituale*, ci numai în partea problemei culturale sau secundare a bisericii, dar şi în aceasta privinţă de-abia numai în măsura ce ni-au permis-o slăbiciunile interne. Astfel unele din rosturile superioare ale bisericii au rămas în mare parte nesatisfăcute: ne-am perdut capul în problemele legislative, administrative şi justiţiare, în puzderia de concluze peste concluze: sinodale, congresuale, consistoriale — în scurt: ne-am birocratizat biserica: *am dat libertatea noastră spirituală-bisericească «spre ocaziune trupului»* adecă am schimbat-o cu preocupări şi proceduri, cari pot fi la locul lor în oricare organizaţiune cetăţenească.

Pe cărarea aceasta însă, adecă cultivând negativele şi scopurile accesorii ale bisericii, şi negligând scopul ei esenţial şi primar, adecă pe cel spiritual, vom da înainte din rătăcire în rătăcire de ceeace bunul Dumnezeu să ne ferească,

Ce este, aşadar, de făcut?

Să ne corectăm concepţiile despre biserică şi scopul ei şi despre libertatea bisericească, în sensul larg şi sfânt şi sfinţitor, care este peatra de temelie a *autochefaliei în afară şi a acţiunilor noastre autonomice*, înlăuntrul vieţii noastre bisericeşti.

Din acţiunile şi preocupările noastre de vieaţă autonomică să eliminăm totul ce ar mai puteà favorizà

îngustul birocratism sec, certăreţ şi improductiv, şi în locul a tot ce ar puteà favorizà asemenea stări nenorocite, să râvnim cu toţii şi din răsputeri cătră problema pozitivă şi *spirituală* a bisericii, alăturea de care poate începe bine şi marea râvnă de azi după bunăstarea culturală-naţională şi economică, râvnă de altfel deplin justificată şi ea când e vorba de existenţa pământească a bisericii şi de scopurile pe cari are dânsa să le realizeze tocmai începând din lumea pământească.

Cu alte cuvinte: Să ne convertim cu toţii, de sus până jos, în sensul învăţăturii sfântului apostol Pavel, care a ostenit mai mult din toţi pentru libertatea bisericii:

«Domnul este spirit, şi *unde este spiritul Domnului, acolo e libertate*» (II. Cor. III. 17).

«Iar acum, eliberaţi fiind voi de păcat şi *făcându-vă slugi lui Dumnezeu aveţi roada voastră* ***spre sfinţire*** *iar* ***sfârşitul — vieaţa de veci***» (Rom. VI. 22.)

«Voi *la libertate sunteţi chemaţi*, fraţilor! ***Numai să nu daţi libertatea voastră spre pretext trupului,*** *ci prin iubire slujiţi unul altuia*» (Gal. V. 13).

Bisericanul.

Ori în ce parte am apucà, ori unde ne-am oprì, în orice timp, în orice loc: imensităţi, eternităţi, sunt deasupra noastră, împrejurul nostru, în lăuntrul nostru. Ne găsim între cele două mari tăceri:

Stele tăcute stau deasupra noastră
Morminte tăcute ne stau dedesubt...

Carlyle.

Prin lipsă la biruință.[1]

«Știu a suferì lipsă și a aveà de prisos; și în tot și în toate m'am învățat și a mă săturà și a flămânzì, și a aveà de prisos și a suferì lipsă. Toate le pot prin Cristos, care mă întărește».

Ap. Pavel: Filipeni c. 4 v. 12—13.

Iubiți ascultători!

Acestea sunt cuvintele de biruință asupra năcazului și strâmtorărei, scrise de apostolul Pavel, în mijlocul zuruitului lanțurilor și obezilor grele și pline parecă și acum de umezeala zidurilor mucegăite ale închisoarei. Aceasta este salutarea pătrunzătoare a marelui apostol, întruchipată atunci, când, pentru a-și mărturisì credința în fața împăratului stăpânitor al Romei, și aruncat in fund de temniță pentru Cristos, s'a văzut nevoit să le trimită ca mângăere și testament făcut din lacrămi și sânge credincioșilor lui parohieni din orașul Filippi. Cuvintele acestea par la număr puține, neînsemnate, și lipsite de toată podoaba. Ele sunt însă oglinda vie a unei dureri nemărginite ce-a fost înăbușită; sunt rodul nenumăratelor suferințe biruite prin tăria credinței; sunt glasul atâtor mii de năcazuri cutropite însă de valul nădejdilor unui om întreg, a unui apostol, — și nouă, cari am plâns, și-am alergat aicea să căutăm mângăere în pildele celor de demult, cu toate cele aproape două mii de ani ce le acoper, ne cad așa de bine în suflet, în clipele de față. «Durerea este totdeauna școala vieței», obicinuește să spună cu dreptate o vorbă din bătrâni. Dar cine nu și-a lipit tremurând buzele de paharul plin cu veninul amar al vieței; cine n'a gustat din pâinea frământată în năvala lacrimilor; cine nu și-a aruncat nici o singură dată ochiul lacom și tulbure după raza de soare subțire, furișată abia printr'o ferestruică murdară și acoperită de gratii: acela nu poate înțelege pe deplin nici cuvintele apostolului Pavel, și nici tainicul cuprins al sufletului nostru omenesc...

Ei bine, am grăit acum adevărul? Nu mă înșel oare? Eu cred, dimpotrivă, că de-ar fi să caut cu stăruință, totuși nu ași găsì

[1] Predica aceasta a fost rostită la 4 Martie n. 1917 în catedrala din Sibiiu, și-o dăm aici după notele stenografice ale d-lui *V. Vlaicu.*

un singur om, fără deosebire de naţionalitate şi lege în ţara noastră, care, în cursul celor trei ani de zbucium şi nizuinţă nepotolită spre învingere, să nu fi golit de atâteaori până în fund, acest pahar, şi, dacă ar fi să adunăm la un singur loc, lacrămile vărsate numai până în clipa de faţă, pretutindeni în lume, s'ar naşte păraie, s'ar umfla râuri mari, am întemeia, socot, mări fără de ţermuri. Pe lângă acest amar crud, ce ni-a fost dat tuturora să-l înghiţim, pe urma răsboiului uriaş al popoarelor, mai văd răsărind în faţa mea o durere nouă, se mai adaugă neliniştită ca o flacără încă o întrebare mistuitoare: *e grija zilei de mâine!* Este copleşitoarea lipsă de hrană şi vestminte; este nedumerirea, ce te frământă ziua şi noaptea; este acel: *oare cu ce ne vom mai hrănì? de unde ne vom câştigà oare vestminte? Ce-o să se întâmple la urmă?*

Nu cred să se afle undevà, o singură casă, începând dela cea mai cuprinzătoare, şi până la coliba acoperită cu stuh a cerşitorului flămând dinnaintea porţilor bisericii, în care, copiii adunaţi în jurul vetrei cu focul potolit sub spuză şi ştergându-şi ochii roşii de plâns cu mâneca de la cămăşuică, să nu întrebe: «Mamă! când vine tata? Mamă! mai este pâine? Mamă! vai spune-ne, mai avem ce să mâncăm oare şi mâine»?... Abia acum, când suferinţa şi-a scris adânca-i brazdă pe faţa fiecărui om fără deosebire, abia acum ştim să înţelegem ce poate însemnà uneori şi acea: *«pâinea noastră cea de toate zilele»*, din «Tatăl nostru», pe care o rostim în rugăciunea obicinuită cu prilegiul mesei; pe care altădată, în zilele cu soare, o uitasem din cauza belşugului vremurilor de pace; pe care cei mai mulţi nu mai ştiam ce rost poate să aibă! Uitasem acest dar nepreţuit al pânei ce vine de sus, după care ne ridicăm glasul cu înduioşare, şi alte zeci de mii de buze înfrigurate, pretutindeni îl doresc când se roagă. A trebuit să vedem mizeria cea mai cumplită cu ochii proprii; a trebuit să vină această învălmăşală de arme, pentru-ca să înţelegem odată cât e de groaznic a nu aveà pâine; pentruca să preţuim după cuviinţă acest dar, cerut fără luare de seamă în toată dimineaţa; pentruca să primim această sfântă şi mare binefacere, zugrăvită cu atâta milă în caldele cuvinte ale rugăciunii mântuitorului...

Năcazul învaţă pe om să cadă în genunchi şi să se roage. Gândiţi-vă o clipă numai la oamenii din sf. evanghelie a apostolului Ioan, la acele sărmane 5000 de suflete flămânde şi însetoşate, cari l-au urmat pe Isus în loc pustiu pentruca să-i asculte învăţăturile: cum vor fi suferit ei de amarnic, apropiindu-se seara, şi neavând nimic ce să mănânce!? Cum vor fi înţeles de bine în mijlocul acelei lipse desăvârşite, ce'nseamnă a aveà totdeauna hrana de trebuinţă, ce'nseamnă a fi stăpân în fiecare zi, regulat, la un ceas anumit, pe-o coaje de pâine, cu care să-ţi amăgeşti foamea, şi cât de fericiţi vor fi fost ei la urmă, dupăce milostivul Mântuitor a săturat cu prisosinţă mulţimea miilor de guri, binecuvântând cele cinci pâini şi cei doi peştişori, ce-i mai aveau apostolii cu ei împreună.? Cum se vor fi simţit atunci de bine? Şi ce vor fi cugetat în pustia în care se găseau oamenii aceia? Cum vor fi lăudat în cântări de psalmi şi irmoase nenumărate, puterea binecuvântării divine? Cum vor fi preţuit ei de atunci înainte, chiar şi cea mai neînsemnată fărâmătură de pâine, amintindu-şi mereu de seara tristă, când abià lipsa şi foamea, dovedise bunătatea şi valoarea ei nemăsurat de mare? Dar vă rog să vă gândiţi puţin şi la ţările oropsite în cari se poartă răsboiul: la miseriile celor sărmani; la poporul care a rămas rătăcitor pe drumuri; la sutele de copii smulşi dela sinul mamei lor; la sângele vărsat şi închegat pe uliţi; la leşurile de om trântite pe margini de şanţuri şi'n noroaie; închipuţi-vă cu cât dor se vor fi gândind aceste suflete flămânde şi nenorocite, la buna şi neagra pâine, de secară, ce le lipseşte astăzi; la zilele sfinte de pace, când o aveau cu prisos adunată pe mese; la clipele acelea îndepărtate când minunata, blagoslovita pâine «de toate zilele», li se părea uneori prea neagră, li se părea că nu este destulă! Cu câtă jale vor fi cugetând aceştia la praznicile anului cu belşugul lor, la binecuvântatele şi bogatele nămiezi ale zilelor de pace?...

Nici noi cei de acasă, nici noi chiar, dacă ar fi s'o mărturisim fără de nici un încunjur, nu suntem cu nimic mai norociţi decât aceştia. Dela cel mai bogat proprietar de pământ şi până la cel mai sărac dintre toţi săracii, fiecare se întreabă îngrijat: *ce vom mânca mâine? oare restul de grâu ce-l mai avem, ne*

mai poate ajunge până la secerişul ce — o să vină? oare bucatele aduse din ţările ocupate de armatele noastre, vor fi în stare să sature pădurile de guri flămânde, ce — aşteaptă, ca puii de corb, dornici după mâncare?

In felul acesta vedem cum suferinţa ne mişcă cu putere sufletul în matca lui, făcându-l uneori să se topească în lacrimi şi râuri mari de durere!...

Ca o binecuvântare însă, în lipsa grea de hrană şi vestminte, ne vin întru ajutor mângăioasele cuvinte ale apostolului Pavel, scrise cu lacrimi în temniţele dela Roma, cari ne îndeamnă şi ne sfătuesc să fim şi noi mulţumiţi şi cu puţinul ce-l avem, şi cu puţinul rămas din vremile bune, în cămară. Asemenea unui glas de vraje sosit din alte vremuri în mijlocul nostru, el ne cheamă, el ne încurajează, grăind: «*Ştiu şi a suferì lipsă şi a aveà de prisos; în tot şi în toate am învăţat şi a mă săturà şi a flămânzì; şi a aveà de prisos şi a suferì lipsă*»...

Şi iată, alăturea de cuvintele apostolului, ca o soră milostivă, biserica vine şi de astădată cu sfatul ei binevoitor să ajute, acolo unde nici ordinaţiunile diregătoriilor, nici îndemnurile altora nu pot pe deplin ca să mângăe; biserica se apropie de noi, şi ne îndeamnă ca prin cumpătare şi înălţare de rugăciuni necontenite, să fim îndestuliţi şi cu puţine: să ne întărim inimile şi în lipsa de care suferim, arătându-ne că cumpătarea tălmăcită prin post este de cel mai mare preţ cu deosebire în grelele vremuri de acuma....

Iubiţi creştini!

Fiţi deci cruţători în ale voastre şi îndestuliţi cu puţine. Şi Mântuitorului îi place cruţarea înţeleaptă, şi el iubeşte cumpătarea. Nu-mi permite timpul ce-mi stă la îndemână să mă întind mai pe larg despre aceasta. O voiu face însă într'una din cuvântările viitoare cu cea mai mare plăcere, când mi se va da prilejul de-a tălmăci mai pe larg, sf. evangelie despre săturarea celor 5000 de oameni în pustie. Ce învăţături frumoase ne pildueşte întâmplarea aceasta. Isus nu se sperie nicidecum, auzind că apostolii n'au altceva cu ei decât cinci pâini şi doi peştişori săraţi în desagă. Puterea binecuvântărei şi a darului său dum-

nezeesc, vine şi se pogoară şi asupra lucrurilor celor mai neînsemnate cu aceiaş iubire, ca şi ploaia care se revarsă cu prisos preste largul câmpiei mănoase, primăvara. Isus nu dărueşte celor flămânzi nimic deosebit: nici prăjituri, nici bucate scumpe, nimic alta de cât pâine, pâine obicinuită, pâine neagră şi tare. Iar dacă s'a săturat bine puterea aceea de om din pustie cu darurile sale cele bogate, Isus dă poruncă să se adune toate sfărâmiturile, ca să nu scape nimic, să nu se risipească nimic, să nu se peardă nimic. Această cruţare, această împărţeală şi cumpănire ne-o recomandă şi nouă!

Iată ce zice şi apostolul Pavel: «*Să umblăm cu cuviinţă ca în timp de zi; nu în petreceri şi desfrânări; nu în ceartă şi pismă*». (Romani 13 v. 13—14). Iar în altă parte asemenea: «*Fără sgârcenie fie purtarea voastră, şi să fiţi îndestulaţi cu cele ce aveţi, căci el a zis: nu te voiu părăsi nici te voiu lăsa*». (Evrei 13 v. 5—6). Acestea ni le cuvintează şi Mântuitorul prin purtarea sa, şi prin rostul de-o adâncă seriozitate a vremurilor de azi ce ne apasă. Răsboiul lumei, pe lângă laturile sale întunecoase şi pline de durere, ne poate sluji în unele privinţe chiar şi de dascăl. Duhul timpului era purtat în tot locul parecă până nu de mult, de-acel vânt năpraznic al nemulţumirei, al nizuinţei vecinice după lucs, după avere, după traiu uşor şi muncă puţină. Lumea îşi uitase cu desăvârşire însemnătatea acelei vorbe înţelepte, care zice: «*adună parale albe, pentru zile negre*». Frăţietatea, însufleţirea pentru jertfe, modestia şi ecomomia, pieriseră pe rând chiar şi de acolo, unde socoteam că învăţăturile lui Isus prinseseră rădăcini *mai* temeinice. Plăceri şi iar plăceri, de trei ori plăceri şi petreceri, era lozinca, era evangelia vremurilor noastre. A fost de trebuinţă să vină răsboiul şi pentru poporul nostru, şi învăţămintele, ce le-a adus, ne-am simţi fericiţi, dacă n'ar rămâne numai pentru durata încăerărilor de arme, ci s'ar întinde bogate şi asupra timpului de pace ce va să vină!

Deaceea însemnaţi-vă bine: Isus poate să ajute, dar numai când îl rugăm şi-l înţelegem. Mâna lui sfântă şi plină de daruri împarte numai acolo unde trebue. Acela, ce şi-a aşezat scaunul stăpânirei sale de-a dreapta Tatălui, şi căruia i-s'a dat toată puterea în cer şi pe pământ, poate, spre pildă, să ajute ca legile de oprelişte ce s'au adus din partea diregătoriilor, şi poruncile

opritoare de pâine să fie ridicate, trebuinţa lor trecând; el poate să ne deschidă de acolo, de unde nici n'am crede, magazine pline de grâu şi de secară; el poate pune sfârşit bun şi creştinesc războiului, mai repede, de cât am bănui noi vreodată. Ce bine ar fi de-am avea însă în el, în mila lui toată încrederea, şi dacă poporul nostru ar învăţa să caute numai în pildele lui ajutorul. Ajutor pentru suflet, — acesta este cel mai mare; şi ajutor la năcazuri, — acesta este al doilea. Nu cere mai mult Mântuitorul. Dacă-l vom lua pe El de cârmaciu destoinic pe corabia ce-aleargă bătută de strajnice valuri pe marea vieţei noastre, ne va povăţui cred, ce să facem ca să scăpăm de furtună. Isuse! rămâi cu noi împreună, ascultă-ne glasul şi rugăciunea, când grăim din tot sufletul, alăturea de duiosul cântăreţ al durerei:

«Noi ce din mila sfântului
Facem umbră pământului,
Rugămu-ne 'ndurărilor
Luceafărului mărilor;
Din valul ce ne bântue
Inalţă-ne, ne mântue!
Regină peste îngeri
Ascultă-a noastre plângeri,
Privirea-ţi adorată
Asupra-ne coboară,
O maică preacurată
Şi pururea fecioară
Marie!»

Amin. **Dr. I. Broşu.**

Omul nu s'a născut ca să deslege problemul lumii, dar ca să caute a-şi da seama de întinderea acestui problem, iar în urmă să se oprească la hotarul cel mai îndepărtat, la care mintea lui se poate înălţă. **Goethe.**

Moldova la sinodul de unire din Florenţa 1439.

— Contribuţiuni nouă. —

1. ***Macarie I.*** Până ce s'ar dovedì contrarul, istoriografia bisericească de azi susţine că între anii 1416-1435 (1428—9) «Mitropolit al Moldovlahiei şi al părţilor de lângă mare» a fost Macarie I. Inainte de aceasta să fi fost episcop ori mitropolit la Roman.[1]

Macarie I ar fi deci al II-lea ierarh (primul a fost Iosif I. Muşat) al nou înfiinţatului principat alui Dragoş-Vodă. După dânsul în fruntea bisericii Moldovei a urmat:

2. ***Grigorie I.*** De a stat pribeagul «Gregorius archiepiscopus Moldoblachiae» din anul 1436 în adevăr pe scaunul Moldovei, şi de a rezidat cândva în ţară, ori e numai numele de el; apoi, dacă de fapt a fost arhiepiscop de rit oriental, avut-a ori nu origină română, şi, în fine, e ori nu identic cu la moldoveni binecunoscutul Grigorie Ţâmblac, cum socot unii[2] şi neagă alţii:[3] la aceste nedumeriri nu se poate da răspuns hotărît.

Dacă acest Gregorius e catolic latin, — chiar să fi fost mai înainte ortodox — atunci putem considerà de cleric latin şi pe arhipresbiterul Constantin, care încă a iscălit uricul pseudo-unirii din Florenţa, alături de Damian, mitropolitul Moldovei.

Dovezile pe cari unii scriitori români le-au adus pentru părerea, că Grigorie şi Constantin ar fi fost

---

[1] Cnf. «*Rev. Teol.*» IX pg. 214 cu nota 29.

[2] Eppl. *Melhisedec* în «Bis. ort. rom.» 1884, p. 430—1; 504. «Răvaşul» Cluj. VII 161, (14; 17; 18; 94—7; 159—64).

[3] *Dobrescu* «Bis. ort. rom.» XXXIV 152-6. C. *Erbiceanu* ist. mitr. Mold. şi Sucevei. Buc. 1888, p. LVII. I. *Andrei* Incercările catolicilor de a atrage pe Români. Buc. 1893, p. 58-9. *Iorga* Ist. biser. I. 52; 62; 63; 65; 76.

din cinul preoţesc apusan, cred că am izbutit să le scobor la preţul lor obiectiv.

In timpul mai recent însă sunt înclinat a concede că arhiepiscopul Grigorie al Moldovei şi protopopul Constantin pot fi consideraţi şi numai ca simpli vicari apostolici ai Romei, pentru Moldova irelevant de au fost amândoi ortodocşi dintru început ori numai unul dintr'ânşii, adecă Grigorie, ori dacă atât unul cât şi altul au fost şi au rămas membri ai ierarhiei apusene.

In Moldova, pe timpul acesta, catolicii aveau trei episcopate: la Bacău, Siret şi Baia. Toate trei între anii 1410—1439 (1438) erau vacante şi nu se puteau completà din lipsa de credincioşi şi de preoţi, căci trecuseră cu duiumul la ortodoxie aducând cu sine şi pe mulţi Săcui din Ardeal. Aceasta ni-o spune Papa însuşi, în scrisoarea adresată la 15 Septemvrie 1439 lui Benedict, episcopul latin al Severinului şi al părţilor transalpine (peste munţi, în Ungaria), căruia îi încredinţară şi păstorirea fiilor săi din Moldova. Deci împrejurarea vacanţelor din Moldova va fi înduplecat pe papa Romei, ca să se îngrijască de frânturile catolice din Moldova, deocamdată prin aşanumiţii vicari, cari să fi fost Constantin şi Grigorie, arhiepiscopul.[1]

Cine ar mai şti spune astăzi, că acel Grigorie, din primăvara anului 1436 a mai trăit şi împreună cu

[1] Eudoxiu *Hurmuzaki:* Colect. Documente vol. I. part. 2. pg. 660—1, nr. 560. Dr. Ioan *Sbiera*: Contribuiri pentru o istorie. Cernăuţ 1906, pg. 659. *Andrei* C.: c. 48, 54, 61. *Auner* Károly: A romániai magyar telepek történeti vázlata. Temesvár 1908. V. *Schmidt*: Romano-catolici per Moldaviam episcopatus et rei romano-catholicae res gestae. Budapestini 1887. Dr. Wladyslaw *Abraham*: Biskupstwa lacinskie w. Moldawii w. wieku XIV i XV, Lemberg, 1902 (în revista «Kwartalnik historyczny») apud Iorga Ist. bis. I: 48; 59; 60; 62; 66; 74 şi 76; v. II. 327. Konrad *Eubel*: Röemische Quartalschrift 1898. an. (XII) 108 şi anul 1903 pg. 189.

Constantin pomenit în toamna a. 1436 şi până în vara a. 1439?

Din scrisoarea lui Eugenie al IV, datată la Florenţa în 10 Martie 1436[1] aflăm, că Grigorie a călătorit la Roma şi acolo în faţa papei a făcut făgăduinţă de credinţă în sens papist, apoi a fost sfinţit întru arhiereu pentru Moldovlahia, primind jurisdicţie asupra tuturor «Grecilor» (ortodocşilor) din Ungaria şi marginile ei. Pe ei să-i deslege de toate pedepsele şi censurile spirituale şi vremelnice de schizmă de erezie, dacă se vor împreunà cu biserica romană în sfârşit spre semn de întărire în credinţă să-i şi miruiască.

De un estras latinesc al acestui document dăduse[2] pe vremi Şincai şi îl traduse pe româneşte în următoarele «Eugenie al IV, papa dela Roma, încă a scris în anul 1435 (!) în luna lui Martie, din Florenţa, lui Grigoriu arhiepiscopul Moldovei, o epistolă al cărei estract aşa sună la Aloise Guena: «Grigorie arhiepiscopul Moldovei primindu-se cu toată cinstea de patriarhul Eugeniu i-a făgăduit de faţă că va ţineà deplin toate obiceiurile bisericei Romei. Atunci Eugenie a dobândit mare nădejde, că se vor puteà aduce toţi cei de sub legea grecească cari erau sub stăpânirea arhiepiscopului, ca să mărturisească aceiaş credinţă. Drept aceea, aceeaş mărturisire să o poftească Grigorie dela ai săi, încât este purcederea Duhului sfânt şi pentru vâlfa bisericii Romei.»[3]

---

[1] Carol *Auner:* La Moldavie au concile Florence. Paris, 1904, pg. 13 nota 2, arată că e anul 1436 şi nu 1435 cum greşit se credeà până acum în urma lui Michael Le *Quien* Oriens Christianus în quatuor Patriarchatus divisus. Parisiis MDCCXL. pg. 1252 tom. I.

[2] la Aloysius *Guerra* în Epitome constitutionum pontificum tom. II. pg. 531.

[3] Gheorghe *Şincai:* Cronica Românilor I. pag. 624 (în ediţia primă I. pg. 393).

Eată şi alt pasaj interesant din textul integral original:

.... novissime te qui retroactis temporibus ipsius Romanae Ecclesiae ritum in cunctis articulis expresse professus et per chrismatis unctionem quam ad praesentiam nostram veniens devote suscepisti, in nostra et dictae Romanae Ecclesiae obedientia confirmatus existis, benignius complexi sumus.... omnes et singulos Graecos utriusque sexus cujuscunque ordinis, praeeminentiae vel dignitatis existant Valachos et Moldov (I) achos in regno seu confinibus Hungariae in praesentiarum existentes....[1]

A doua zi, adecă în 11 Martie 1436, papa dădu pe seama noului prelat moldovean şi un fel de paşaport, ca liber şi nesupărat de nime să se poată duce «în oarecari părţi ale lumii»,[2] spre a lăţi credinţa universală şi a uni bisericile cu Roma. *Salvus conductus*-ul acesta se referă şi la suita lui Grigorie; e valabil pentru dus şi întoarcere şi e îndreptat cătră toţi creştinii şi diregătorii.[3]

3. ***Damian.*** Cu paşaportul din vorbă perdem urma lui Grigorie. Patriarhul Iosif (Ioasaf) din Constantinopol grăbeşte să paralizeze acţiunea neofitului papist printr'un mitropolit ortodox, în persoana lui Dămian, care, ca şi efemerul Grigorie, erà necunoscut în ţara moldovenească. Numirea aceasta va fi fost solicitată de protopopul Constantin şi de boerul mirean Neagoe, cari

---

[1] Caesaris Card. Barónii Annales ecclesiastici ab Augustino *Theiner* Bacii Ducis 1874, tom. XXVIII, pg. 220, nr. 27, la anul 1436.

[2] Expresiunea aceasta face aluziune la mergerea lui Grigorie la Florenţa la sinod. *Iorga*: Studii şi documente I—II, p. XXXIII. Bis. ort. a. c. XXXIV, 541; dar se poate înţelege şi mergerea lui la Moldova.

[3] Augustinus *Theiner*: Vetera monumenta Slavorum meridionalium Romae, 1863, I, 374, excerpat la noi de Dr. Ioan *Ardelean*, în Ist. diec. rom. gr. cat. a Orăzii mari, Gherla, 1883, part I. pg. 51 şi 109. *Hurmuzaki* l. c. I. II, 599—602, nr. 502.

erau ferventi apărători ai ortodocsiei în Moldova și în anul 1436 s'au dus la patriarhie ca să ceară alt păstor în locul răposatului Macarie I, ca nu cumva să între străinul în staulul ortodocșilor.[1]

Despre împrejurările instituirei lui Dămian, cronica nu vorbește. E cert însă, că în 1436 e dejà pus în fruntea sionului Moldovenilor. Acest fapt îl constată Syropulos, marele eclesiarh al marei biserici constantinopolitane, care a fost prezent la Florența și a scris istoricul desbaterilor de acolo, pe secțiuni și capitole. Firește, el a scris grecește, pe lătinie a întors'o și tipărit'o păstorul anglican Robert Creyghton, la Haga, în 1660. Datele referitoare la noi Românii, le-a estras și tradus după originalul grecesc răposatul profesor Constantin Erbiceanu din București.[2]

Tot ostenelii lui se datoresc și datele, cari ne privesc, scoase din monografia lui Dorotei, mitropolitul Mitileniei, care încă a fost de față la sinod și a cărui istorie apoi a scris-o sub titlul: 'Η ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐν Φλωρεντία σύνοδος, Sfântul și sobornicescul sinod din Florența.

Lucrarea lui Dorotei e vecinicită, în text grecesc și latinesc, în tomul IX al marei colecții de XII tomuri, despre sinoade, edate de iezuitul francez Harduin, († 1729), apoi e transcrisă în tomul ultim A. al uriașei colecții de 31 tomuri, publicată la Veneția și Florența, între anii 1759—1798, de arhiepiscopul italian din Luca,

[1] Silvestru *Syropulos* în Vera historia unionis non verae inter Graecos et Latinos sive concilii Florentini exactissima narratio. Hagae. MDCLX pg. 45, zice: că Constantin și Neagoe au tratat la patriarhie despre pseudounirea florentină. Aceștia însă au fost în 2 rânduri la Constantinopol, în 1436 și 1437. Intâiadată au venit pentru numirea de mitropolit, în 1437 pentru unire.

[2] Publicate în rev. Bis. ort. o. c. anul XV (1891—2) pg. 805—810.

dominicanul Mansi, sub titlul: Amplisima colectio conciliorum.[1]

Dorotei a jucat rol la toate actele de importanţă ale sinodului. A cetit pe grecie bula de deschidere, apoi dispoziţia prin care Papa transpune sinodul dela Ferarra la Florenţa. In Miercurea patimilor, 15 Aprilie 1439, când Grecii, ca de obicei, se sfătuiau la locuinţa bolnavului lor patriarh Iosif, de vreme ce discuţiunile de unire nu aveau sorţi de izbândă, Dorotei îşi ia inima în dinţi şi spre surprinderea tuturora o spune oarzăn, că sau să se unească bisericile, sau să plece cu toţii la ale lor, declarând pe latini ca chismatici, alta nu le mai rămâne de făcut.

Dorotei, nu menţionează nimic despre deputaţii români; totul ce face e redus la simplul fapt, că le publică numele relevând, că pe timpul întrărei solemne a orientalilor în Ferarra, în cortejul patriarhului Iosif, erà şi Damian, mitropolitul Moldo-Vlahiei.

Totul ce ştim astăzi despre ţinuta lui Damian, le ştim dela Syropulos; el însă nu ne spune numele lui Damian, ci pomeneşte numai de mitropolitul Moldovlahiei.

Erbiceanu, care scoate datele privitoare la Români şi din Dorotei, nu le scoate pe acestea din publicaţiunile lui Harduin şi Mansi, cari opere celebre pe acel timp probabil nu se aflau în nici una din sărăcăcioasele biblioteci ale României, ci din o ediţie mai veche, alui Zanetti, din 1577, ediţie mai puţin îngrijită.

Syropulos referează, că împăratul bizantin, Ioan VIII Paleologul, a încredinţat pe mitropolitul Moldovei (Damian) cu lucrările sinodale pregătitoare pentru Moldova.

---

[1] Mai nainte în răstimpul 1738—1759, Mansi edase 38 de volume ale analelor bisericeşti scrise de Cesar Baronius şi Oderic Raynaldus.

Damian, înainte de a pornì cu toţi Grecii spre Italia la sinod, din Constantinopol s'a fost dus cu Constantin şi cu Neagoe acasă la Moldova.

In anul 1437 împăratul şi patriarhul învită cu scrisoare atât pe Damian, cât şi separat pe domnitorii Moldovei, fraţii Ilieş I şi Ştefan II, să ostenească la Constantinopol, de unde vor luà calea pe apă la conciliul unionist.

Mandatarii Moldovei: mitropolitul Damian, protopopul Constantin şi cu boerul Neagoe, trimisul domnitorilor politici, sosind de cu bună vreme la Constantinopol, se îmbarcară cu toţii pentru Ferarra.

Până a nu pornì încă la drumul lung împăratul, în faţa delegaţilor adunaţi, a ţinut o potrivită vorbire, în care constată, că pe lângă Ruşi şi Sârbi la sinod îşi tritrimit reprezentanţi şi «*Românii*» τῶν βλαχῶν).[1]

Din alte locuri însă ştim pozitiv, că Sârbii nu au luat parte la unire. Au fost împedecaţi de stăpânii lor Turci; tot aceştia vor fi ştiut aflà chipul potrivit pentru a face să absenteze dela sinod şi Românii din Muntenia.[2]

In o epistolă plină de mulţumire sufletească, ce a adresat Eugenie IV a doua zi după ratificarea hotărîrilor florentine, la 6 Iulie 1439, ducelui Friedrich de Austria, îi notifică acestuia, că şi «deputaţii *Românilor*», «legati Valachorum»,[3] au luat parte la unirea încheiată.

Ştià bine împăratul, că bătrânul şi suferindul său patriarh, ca mai toţi prelaţii greci de atunci, e şovăitor şi greoi în demersurile unirii, de aceea încredinţează pe Damian, pe omul patriarhului: «un om al lui...

[1] Syropulos 35; 45 şi 59.

[2] *Auner:* La Moldavie etc. o. c. 20—24. Bis. ort. o. c. XXXIII 1131—3. şi tot N. *Dobrescu* în Istor. bis. române. Vălenii de munte 1913, pg. 21 şi 47.

[3] *Hurmuzaki*: Documente l. c. I, 2. p. 661—2, nr. 561;

din slujitorii lui...... din chilia lui»,[1] ca să-l înduplece pentru cauza sfântă şi arzătoare,[2] atât pentru folosul bisericilor învrăjbite de veacuri, cât mai vârtos pentru binele imperiului creştin lumesc, greu primejduit de Turci.

Damian s'a degajat de această sarcină grea şi gingaşă.[3]

Am văzut mai sus, că istoricul Dorotei pomeneşte de Damian la alaiul întrării în Ferarra; întregim acum portretul cu priveliştea aşezării lui Damian în locul al 8-lea de proedrie, îndată după Iosif al Amasiei, fiind adecă Damian locţiitorul celui din Sebastia, sau Sivas, în Azia mică.[4]

Pe timpul zăbovirii din Ferarra, Syropulos, în două rânduri îşi aduce aminte de mitropolitul *anonim* al Moldovei.

Intr'o deputaţie, care a mers la împăratul spre a-l vestì că Papa îl îndeamnă cu tot dinadinsul să nu fie în expectanţă, ci să ia parte la şedinţe şi că prelaţii greci duc lipsă de hrană, a fost membru şi Damian.

Către capătul anului 1438, pe când sinodul erà pe ducă dela Ferarra la Florenţa, se ţinuse la patriarh o consfătuire, unde se înţeleseră să exmită o comisiune la împăratul, spre a-i anunţà, că cu apusenii nu-i nădejde de a se unì cândva; ei nu cedează nici o cirtă din socotinţele lor rătăcite. Orientalii nu află rost

---

[1] *Syropulos* l. c. 260—1.

[2] Le *Quien* o. c. I, 1252. *Raynaldus*: Annales o. c. la anul 1439. Baziliu *Raţ*: Istor. bisericească. Blaj 1854, pg. 231. «Răvaşul» 1909, pg. 233, 236 şi 319. Dr. Alexandru *Grama*: Ist. biser. unite cu Roma, Blaj 1884, pg. 56.

[3] Dr. Iosif Papp *Szilágyi*: Scurtă istorie a credinţii Românilor. Blaj, 1845, pg. 43. 4 *Ardeleanu* l. c. 80 şi 161 (51, 103).

[4] Dorotei în *Harduin*: Acta conciliorum et epistolae decretales. Parisiis, 1714, t. IX, pg. 12. *Mansi*: Amplisima colectio conciliorum. Paris—Leipzig, 1906. tom. 31. A. annis 1431—1440. K. *Krumbacher*: Geschichte der byzantinischen Litteratur, München, 1897, pg. 121—2.

de a mai perde vremea aci, mai ales acum când e «periculum in mora», că în lipsa conducătorilor, Constantinopolul ar puteà uşor să capituleze înaintea Turcilor. In comisiunea din vorbă patriarhul designă şi pe Damian.

In Florenţa de trei ori pomeneşte Syropulos de mitroplitul Moldovei. Intâia dată, când Grecii merg în deputaţie la împăratul lor, pentru a se căì, nu ştim a câta oară, de lipsa mijloacelor de trai,[1] şi pentru intransigenţa accentuată până la extrem a punctelor de desbatere, apoi ca să descopere împăratului dorinţa Grecilor de a se înapoià în ţara lor. In această deputaţie a fost membru şi Damian.

A doua oară e pomenit Damian cu prilejul când se discutà despre purcederea Spiritului sfânt. Laolaltă cu Sofronie mitropolitul Anhialei şi cu binecunoscutul Syropulos, Damian susţineà, că Spiritul sfânt purcede dela Tatăl, că ar purcede ori nu şi dela Fiul în revelaţiunea divină nu se spune; prin urmare pe vecie e a se folosì de textuarea sinodului Niceo-Constantinopolitan, luată din pana de aur a vulturului evangeliştilor, sfântul Ioan Teologul (ev. cap. 15, stih. 26) între evangeliştii şi apostolii Domnului Isus Cristos.

Impotriva întroducerii particulei «*şi dela Fiul*» în Credeu a mai luat poziţie şi la discuţia din adunarea ţinută la 30 Maiu 1439. Cu toate că erà sprijinit de arhiepiscopii Iosif al Amaziei şi Ignatie al Târnoviei, în cele din urmă fu nevoit să cedeze majorităţii ba mai mult încă el cu soţii săi opozanţi fură admoniaţi din partea patriarhului Iosif.[2]

---

[1] Diurnul de 400 fl. fù scăriţat la bagatela sumă de 25 fl. Andreiu baron de *Şaguna*: Ist. bisericii ortodoxe. Sibiiu, 1860, tom. II, pg. 2.

[2] *Syropulos* l. c. 147; 189; 227; 242; 260; 261; «Bis. ort. rom. l. c. 544—5 şi 549; *Iorga* l. c. I. 77.

Damian, ca toți Grecii a iscălit grecește tomosul unirii: «Ὁ ταπεινός μητροπολίτης Μολδοβλαχίας καὶ τὸν τόπον, ἐπέχων τοῦ Σεβαστείας Δαμιανός ἀρκετος ὑπέγραψα = Smeritul mitropolit al Moldovlahiei și ținând locul celui al Sevastiei. Damian mulțumit am subscris».[1]

Damian a semnat actul în locul antepenultim, după dânsul mai sunt încă numai două iscălituri de episcopi grecești. Mai întâi a iscălit Papa, apoi cardinalii și împăratul Ioan.[2] Episcopatul latin a subscris după cel grecesc.

Damian erà încă în vieață la 1450, când în Constantinopol se adună un sinod, la care[3] el nu a luat parte personal, dar a dat procură lui Macarie, ca să osândească uniunea florentină și în numele lui: «Ὁ ταπεινός μητροπολίτης Νικομηδείας Μακάριος ἔχων καὶ τὸν λόγον τοῦ Δαμιανοῦ Μολδοβλαχίας = Smeritul mitropolit al Nicomediei Macarie având și votul (cuvântul) lui Damian al Moldovlahiei».

---

[1] *Dorotei* o. c. la *Harduin* IX, 990, *Mansi* 1036. Iscăliri le dela Florența alui Dămian și Constantin, la Români au fost reproduse: 1. în «Arhiva» Iași, an. V, pg. 557. 2. în Biserica ort. română XIII, 140—151, nu după Harduin și Mansi, ci după Zanetti. 3. în Rev. pentru ist. arheologie și filologie an. II (1884) București vol. I. pg. 38. 4. în *Andrei* o. c. 60 și în sfârșit 5. Biserica română XXXIV, 546—7. *Theiner*: Vetera monumenta Slavorum meridionalium p. 374.

[2] Impăratul Ioan VIII nu a publicat sinodul în imperiul răsăritean, după cum cu jurământ se făgăduise papei. *Baronius*: Annales ecclesiastici o. c. t. XXVIII, pg. 549. Bis. ort. XXXIV, 550. Nu e adevărat însă că împăratul ar fi abjurat unirea înaintea morții, cum vrea Dim. *Boroianu*: Ist. bis. creștine. București, 1893, pg. 272.

[3] Leo: *Allatius:* De ecclesiae occidentalis atque orientalis perpetua consensione Çoloniae 1648. col. 1387. *Auner* o. c. 24—5. Patriarhul *Dositei* al Ierusalimului în Τόμος καταλλαγῆς Iași, 1692, p. 520. W. *Norden*: Das Papsttum und Byzanc. Berlin, 1903, p. 779. Th. *Fromman*: Kritische Beiträge zur Geschichte der Florentiner Kircheneinigung. Halle, 1872, p. 201. Le *Qunie* o. c. 308—315. Răvașul 1908, pg. 595, și an. 1909, pg. 313.

Fost-a Damian român, ori chiar get-beget moldovean, nu putem ştì. Din lipsa de documente nu se poate statorì nici aceea că după sinodul florentin mai administrat-a biserica Moldovei,[2] ori a domicilat pentru restul vieţii la Constantinopol, de unde şi venise.[3]

4. Protopopul Constantin. Dintre cei trei reprezentanţi ai Moldovei la sinodul din Florenţa, mai puţine informaţiuni istorice ne-au rămas despre protopopul Constantin.

Cum văzurăm din referada lui Syropulos, Constantin cu Neagoe în 1436 merg din Moldova la Constantinopol, pentru a împedecà instalarea unui ierarh papist. Laolaltă apoi cu noul păstor Damian, se întorc acasă, ca în anul viitor să ostenească din nou la patriarhie, de unde aveau să călătorească la Italia.

De Constantin se pomeneşte numai la iscălirea hrisovului de unire, în chipul următor:

«Ὁ πρωτοπαπᾶς Κωνσταντῖνος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Μολδοβλαχίας», Protopopul Constantin şi vicarul Moldo-Vlahiei.

Azi nu mai încape umbră de îndoială, că protopopul Constantin nu e aceiaşi persoană cu logofătul şi

---

[2] Zic, că da: Eusevie *Popovici*: Ist. bis. universală Buc. 1901, v. II. 41, 118, 124, 125 şi 427. V. A. *Ureche* Schiţe de ist. literat. române Buc. I, 1883. p. 58, Dr. A. *Grama*: în rev. «Preotul român», Gherla, 1889, p. 441—2. Gh. *Petrescu*: Mitropoliile ţării. Buc. 1870, pg. 49, 53. *Auner* o. c. 24. *Dobrescu*: Biserica ort. rom. XXXIV, 548—552. Calistrat *Coca*: Ist. bisericească. Cernăuţi, 1900, p. 38. *Iorga* Ist. bis. I, 77 şi 81. *Idem* Ist. lit. rom. în veacul XVIII. Buc., 1901, vol. II 553. I. *Caracicoveanu*: Privire scurtă asupra istoriei bisericei rom. ort. Iaşi, 1879, p. 38. *Răvaşul*: 1908 p. 595 şi an. 1909 pg. 312 6.

[3] *Andrei* l. c. 62—63. *Sbiera* l. c. 678—682. *Melhisedec*: Bis. ort. rom. nr. 7, 1884, p. 505. *Idem* în Cronica Romanului şi a episcopiei cu acelaş nume Buc., 1873, v. I, 84—5. Dlm. *Cantemir*: Descriptio Moldaviae. Bucur. 1872, p. 144 şi 158 în textul român. *Melhisedec*: Rev. pentru istor. o. c. Buc. 1884, v. I, fascicola I, pg. 39 iar Gheorghe *Aramă*: Damian mitropolitul Moldovei, Arad, 1904, neagă şi aceea, că Damian să fi fost şi înainte de sinodul florentin mitropolit efectiv în Moldova.

boerul mirean Neagoe.[1] Neagoe nu e conumele familiar alui Constantin.

Unii cred că Constantin a fost grec și că ar fi fost reprezentantul Țării Muntenești la Florența;[2] alții îl consideră de reprezentant al Munteniei, însă român,[3] și în fine alții de reprezentant al ierarhiei latine.[4]

In timpul din urmă s'a dat de un preot latin, care a petrecut în Moldova pe timpul sinodului dela Florența și înainte de aceasta. Acest *nou Constantin*, de obârșie din Roma și *canonic* al bisericii de Lateran, în taină erà aderent al husiților, cel puțin după părerea catolicilor poloni. Ar fi predicat românește, trăgând multă românime pe partea husismului, cu voia domnitorului Alexandru cel Bun. († 1433).[5]

Mă întreb, nu e oare una și aceiaș persoană protopopul vicar, cu canonicul propovăduitor al husitismului?

*5. **Neagoe, soțul lui și alții.*** Din istoria lui Constantin și Damian știm, că Neagoe a fost boer mirean, «și *plenipotențiatul voivodului Moldovei» la Florența* «*Καὶ πρέσβυς ὁ Νεάγωγις... Καὶ ὕστερον ὁ Νεαγώγης ὡς ἀπὸ τοῦ βοϊβοδαίης Μολδοβλαχίας*». Mai știm, că în 1436 a fost cu protopopul Constantin la Constantinopol pentru a căutà păstor pe seama bisericii sale văduvite, pe care aflându-l în persoana lui Damian, se

---

[1] Mih. Cogălniceanu și G. M. *Ionescu* Ist. mitropoliei Ungro-vlahiei Buc., 1906, pg. 77, îi cred de o singură persoană.

[2] *Ionescu* ibidinem 77.

[3] *Melhisedec*: Cronica Romanului o. c. I, 82—3.

[4] *Cogălniceanu* ibid. și *Ionescu*: Influința culturii grecești. Buc., 1900, p. 32. *Melhisedec*: Rev. pentru ist. arh. și filologie II, 1884; 3. *idem* Bis. ort. l. c. 1884, nr. 7, p. 505. *Andrei* l. c. 60—61.

[5] *Iorga*: Ist. lit. religioase a Românilor Buc., 1904, p. 17 *Idem*. Stud. documente I - II, și pg. XXXIV. *Idem* Ist. bis. I 74—5. după Konrad *Eubel*: Römische Quartalschrift 1898 (XII). *Levicki*: Codex epistolaris saeculi decimi quinti, in Monumenta Poloniae historica. Cracoviae, 1891, pg. 254—5; 267—9; 284—6 și 305—6.

înapoiază toţi trei în Moldova, de unde în scurt timp vin din nou la patriarhie şi călătoresc cu toţii la sinod în 5 Noemvrie 1437.[1]

Pe timpul tratativelor din Florenţa, la 3 Iunie 1439, se întrunì o conferenţă a orientalilor mireni, la patul bolnavului patriarh, spre a se pronunţà şi ei în cauza unirii ajunsă tandem aliquando în pragul încheierii. Cu acest prilej, logofătul Neagoe, mandatarul coregenţilor moldovlahi: a fraţilor Ilieş I, şi Stefan II, s'a declarat cam în 2 peri, că el se ţine de aceea. ce va face mitropolitul său şi marea biserică din Ţarigrad.[2]

Nu poţi şti, cum e a se înţelege expunerea lui Syropulos, care spune, că delegatul mirean al voivozilor moldoveni a primit unirea în Florenţa, pe când învăţatul nostru principe şi istoric Demetriu Cantemir ne raportează, că solia Domnului Moldovei a ridicat protest greu pentru primirea unirei de către mitropolitul Damian.[3]

Nu de mult, între hârtiile din arhivele Romei s'a dat peste *mandate de plată*, asemnate pe seama delegaţilor «*români*»*;* (adecă moldoveni) «oratoribus *Blachorum*... ambassiatoribus *Blachorum*».

Paralele nu acum au fost numărate deadreptul la mâna moldovenilor călători, ci «reverenda camera»,[4] le

---

[1] *Syropulos* l. c. 45.

[2] *Syropulos* 268. *Sbiera* 676. Bis. ort. XXXIV 546. *Auner* p. 10, are alt dat; nu 3 Iunie.

[3] Dem. *Cantemir*: Descriptio Moldaviae a. c. p. 3 şi 144: *idem*: Descrierea Moldovii. Buc., 1875, pg. 158. *Sbiera* a. c. 676.

[4] Camera apostolică e un despărţământ al arhivei vaticane. Are mai multe subsecţii din cari trei sunt principale: «Introitus-exitus; Rationes şi Obligationes». Descrierea lor scurtă la *Fraknói* Vilmos, Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel — Budapesta, 1901, pg. 344—345.

restitue numai agenturei, care la timpul său în diferite intervale le inmanuase celor îndreptăţiţi.

In socotelile din chestiune numele lui Neagoe e schimonosit în *Nagor*.

Din al II-lea ordin de plătire, liberat în 24 Octomvrie 1439, aflăm, că percepţia papală achită anticipaţia de 138 fl., ce s'a fost răspuns în aur lui «Nagor», ca expenze de călătorie spre casă, dela Florenţa până la Veneţia; lui şi la un tovăraş al său («socius») şi la alţi 5 servitori, a căror nume întocmai ca și al *soțului* nu se indică.

Deci în echipa lui Nagor, de 7 inşi, nu sunt socotite şi spesele lui Damian şi Constantin. Pare că vistieria Papei acoperea cheltuielile mirenilor din o altă sursă, decât cea a clerului.

Cu două zile mai târziu, în 26 Octomvrie aceluiaş an, e datată o a III-a şi ultima asemnată a erarului papal, cu care se împacă datoria de 24 fl. făcută pentru întreţinerea oaspeţilor laici din Moldova. De tot s'a aplacidat aşadară din tesaurariatul papal suma de 162 fl. în aur.[1] Cât se va fi spesat pentru drumul şi intreţinerea lui Damian şi alui Constantin, nu găsim în registrele ce s'au descoperit până acum.

Atunci când erariul Papei vărsà aceşti bani, moldovenii vor fi fost aproape de patria lor; ei porniră din Florenţa în 26 August 1439.

Deci la sinod au fost de tot 9 persoane, doi din cler şi 7 laici, dar după nume cunoaştem numai pe 3 inşi. Patru au fost onoraţiori, iar cinci în condiţie de servitori, ori ajutători.

---

[1] *Iorga*: Notes et extraits pour servir à l. histoire historia des croisades au XV-eme siècle, 2 serie, p. 8—13 în Ist. bis. I, 65 şi în Ist. lit. rom. sec. 18. a. c. I 535 Bis. ort. l. c. 547.

Din 12 acte interne de stat, Neagoe, un deceniu dearândul (1434—1443)[1] ni-e cunoscut ca logofăt şi martor[2] ori cum s'ar zice azi: notar public.

Imprejurarea că Neagoe figurează ca martor şi în răstimpul 1438—9, pe când adecă erà la sinod, e a se explicà aşà, că redactarea actelor de stat se făceà de diecii logofeţiei, după şablonul obicinuit la birou. Prezenţa reală a logofătului erà numai o formă. Foarte arareori cooperà personal logofătul la daraverile despre cari actele se dresau şi emanau în numele şi sub firma lui. Nici atunci chiar, când prea uşor puteà fi de faţă nu se prezentà. Nu e aceasta altfel nici în zilele noastre.

Gruia.

Când n'avem pâine!..

«Ei ziseră: Nu avem aici decât 5 pâini şi 2 peşti. Iar Iisus le răspunse: «Aduceţi-mi-le aici!»

Matei cap. 14 vers 17—18.

Iubiţi ascultători!

Ieri, una din elevele mele mi-a povestit la ora de religie o întâmplare mişcătoare, despre o femeie, care şedeà cu copilul în braţe înaintea unei prăvălii din oraş, şi se milogeà cerând o felie de pâine, după-ce în lipsa biletelor pe cari le împărţiseră autorităţile, ea nu-şi puteà cumpărà tainul de trebuinţă pentru ai casei. Şi bietul copil plângeà, tremurând de foame până în clipa, când neguţătorul mişcat şi el până la lacrimi, se îndură să le dea câte-va bucăţi de pâine, pentru-ca să mulcomească lipsa lor înspăimântătoare.

Intâmplarea aceasta m'a făcut să caut în adâncul tainelor scripturei; să caut în faptele şi cuvintele apostolilor lui Iisus

---

[1] Anii 1434, 1436, 1438, 1439 şi 1442—1443.

[2] *Hurmuzaki*: Docum. a. c. I. 2. pg. 850, 869—871, 876—886. Bis. ort. l. c. 546 şi 548

Christos; m'a făcut să-mi întorc ochii către acea întâmplare, pe care ne-o istorisesc toţi evangeliştii deopotrivă. Intâmplarea aceasta este: *săturarea celor 5000 de oameni şi a mulţimei mari de copii numai cu 5 pâini şi 2 peştişori neînsemnaţi.* Iată deci, că ;i de astădată cuvintele Scripturei vin să ne mângăe acolo, unde alte lucruri sunt neputincioase. Cuvintele Scripturei ne dau sprijinul lor şi atunci, când aproape nimic alt-ceva nu mai poate să ne ajute!..

Azi, când pretutindenea se întreabă lumea despre pâine; despre ce vom mâncà, cu ce ne vom îmbrăcà; cu ce ne vom încălzì; azi, întrebarea aceasta, o luminează minunat de bine Mântuitorul, prin săturarea celor 5000 de oameni cu cele 5 pâini de orz ale sale.

Dar, pentru-ca să putem scoate un îndemn şi o folositoare învăţătură din întâmplarea aceasta, îngăduiţi-mi să vi-o povestesc mai pe larg.

Mântuitorul încunjurat ca de obiceiu de mulţimea nenumărată a ascultătorilor de pretutindeni, se îndreptà către pustia din jurul oraşului Betsaida. Ajuns într'un loc deşert cu desăvârşire, unde nu se aflau nici case, nici prăvălii, şi nici apă, în timp ce învăţà pe oameni, vindecându-i de boalele trupeşti şi sufleteşti, ridicându-şi ochii în zarea cerului, vede, că soarele a început să scapete către asfinţit. Privind nedumerit mulţimea cea mare de popor, de femei şi copii, cuprinsă de neliniştea foamei, unul din învăţăcei, Filip, se apropie de Iisus şi-i zice: «Invăţătorule, de unde vom cumpărà pâine la aceştia, ca să mănânce?»

De bună seamă că Filip, dacă aveà mai multă credinţă întrebarea aceasta n'ar fi pus-o, ci ar fi zis: «Mântuitorule, tu eşti bun; de bună seamă tu ştii să mulţămeşti pe bieţii suferinzi, fără deosebire; înaintea ta nu este nimic cu neputinţă; tu ştii să-i milostiveşti pe toţi şi să le ajuţi cu sfatul, cu porunca, cu învăţăturile tale»..

Dar precum l-au întrebat învăţăceii, aşà le-a răspuns şi învăţătorul: «Daţi-le voi să mănânce!» Atunci ei din nou adresându-se lui Iisus, l-au rugat zicând: «Invăţătorule, vezi, că este noapte, lasă mulţimea să meargă acasă, să-şi cumpere de mâncare». Iisus iarăşi le zise: «Daţi-le voi de mâncare»!

— «Dar nu sunt decât 5 pâini de orz, învăţătorule, şi 2 peştişori». «Aduceţi-le aici» zise Iisus, întrerupându-le vorba.

Ei cumpără atunci acele 5 pâni dela un copil, care le aveà la sine, le aduc înaintea lui Iisus, iar Mântuitorul, ca adevăratul fiu al Tatălui ceresc, care este totdeodată şi un Dumnezeu al ordinei, pentru-ca să poată împărţì mâncarea, poruncì mulţimei să se aşeze, zicând: «Faceţi, ca poporul să şadă!» Evangelistul Marcu, căruia îi place să descrie pe larg această întâmplare, ne istoriseşte, că poporul a fost rânduit să se aşeze în grupe de câte 50 şi de câte 100 de capete şi s'au alcătuit ca un fel de straturi; întocmai ca nişte straturi de flori, pe cari parecă grădinarul bun aveà să le ude în vreme de secetă cu apa lui cea plină de răcoare. După-ce pâinile au fost aduse înainte şi poporul erà aşezat în bună regulă, el şi-a ridicat ochii spre cer rugându-se, le-a binecuvântat şi le-a dat apostolilor ca să le împartă şi ei între oameni.

Toată mulţimea de 5000 de oameni şi cine ştie câtă puzderie de copii, poate au fost de 3—4—5 ori pe atâţia, câţi ar încăpeà în catedrala noastră, au primit mâncarea de lipsă, au mâncat bine, până-ce s'au săturat, au mâncat până-ce n'a mai simţit nimeni nici o trebuinţă de mâncare, au mâncat în toată puterea cuvântului.

Dar minunea cea mai mare este aceea că după-ce cei 5000 de oameni şi-au potolit foamea, apostolii au strâns încă 12 coşuri de sfărâmituri. Şi cum-că Iisus a pus mare însemnătate pe strânsul acestor sfărâmituri, o vedem din faptul, că şi cu alt prilej, când ucenicii îşi perdeau pare-că pentru o clipă nădejdea în puterea lui de a mântuì, el le aminteşte cu dojană: «*Nu v'aduceţi aminte de cele 5 pâini şi cei 2 peşti; şi de cele 12 coşuri de sfărâmituri, cari au rămas? De ce v'aţi perdut credinţa?*»

Aceasta este pe scurt minunea cu săturarea celor 5 mii de oameni în pustie.

Trei sunt punctele însemnate, care ne atrag luarea aminte din întâmplarea aceasta.

Vedem mai întâi: *ajutorul şi bine cuvântarea lui Isus, apoi vedem şi iubirea lui de oameni nemăsurată, îngrijirea lui către lumea credincioşilor, iubirea de ordine şi cruţare, pe care a aşezat-o ca pildă de urmat înaintea mulţimei.*

Iubiţi ascultători!

Mai înainte de toate să vorbim despre ajutorul şi binecuvântarea cea mare, pe care le-a împărtăşit Isus Christos credincioşilor.

Vedem mai întâi un lucru: Isus ridică ochii către Dumnezeu, şi-i mulţămeşte şi pentru cele 5 pâni, pe care le-a găsit din întâmplare. Vedem, că le binecuvântă, şi ele se înmulţesc, şi sunt în stare să scape dela moarte de foame pe toţi lipsiţii de ajutor şi de sfat în pustie. Fapta aceasta este o faptă măreaţă. Ea ne mângăie şi azi, pentru-că acum abià vedem cât de bine ne cade, că în vârtejul lipsurilor, ce ne-au răpit în mijlocul lor, noi putem aveà pilda Mântuitorului; noi putem să-i mulţămim şi pentru puţinul, pe care ni l'a dat; şi pentru acesta dăm slavă lui Dumnezeu. Noi, cari aşteptăm cuprinşi de foame, cuprinşi de grijile zilei de mâine, pâinea pe care o cerem cu căldură dela Cel vecinic, în rugăciunea cea de toate zilele, vedem înaintea ochilor pe Mântuitorul, în chip de pildă, care asemenea *a mulţămit mai 'nainte de toate*, în clipa când ucenicii erau neliniştiţi, gândindu-se de unde şi cum să sature ei atâta putere de oameni, văzând cum se vaietă copii şi cugetând: «De unde să avem atâta amar de pâne?»

Şi pe când ucenicii grijelnici, vorbiau astfel, Mântuitorul îşi ridică ochii nevinovaţi în sus, spre zarea nemărginită, ca un copil bun al Tatălui ceresc, şi binecuvântă apoi mâncarea, care în mâna apostolilor nu fusese mai 'nainte alta decât o biată pâine de orz şi câţiva peştişori nevrâstnici...

Mântuitorul ne arată limpede că unde ori-ce ajutor omenesc este departe şi neputincios, ne ajută credinţa, cu puterea căreia a făcut să crească şi el, într'un spor fără de margini, peştii şi pâinile negre de orz. Credinţa aceasta puternică, îndreptată nu spre lucruri cari se văd, şi cari se pot pipăì cu mâna, ci spre lucruri cari nu se văd a fost în stare să scape totdeauna dela moarte sigură pe cei lipsiţi de hrana sufletească.

Credinţa aceasta în puterea tainică şi măreaţă pe care o trimite Dumnezeu în clipe grele, a mântuit de atâtea ori din primejdii şi pe încercatul popor israiltean. Aceasta singură l'a mântuit odinioară, când Moise nizuià din tot sufletul să-l scape din groaznica robie a Eghiptenilor. Când Moise conduceà po-

porul, aduceţi-vă aminte cum mergând cătră muntele Sinai, s'a văzut opăcit fără de veste în drumul său, de nişte lucruri, pe cari el nu le prevăzuse mai înainte. In faţă Marea Roşie îşi mişca pieptul mugind, vuind, gemând, urlând şi înălţând până la cer înspumatele-i valuri. Pe marginile acestei mări, poporul izrailtean se oprì ca lovit de trăznet. Ce erà să facă?

In dreapta şi în stânga drumului, cădeau în apă păreţi mari de stânci preţipişe; de dinapoi armata urmăritoare alui Faraon, întreg poporul egiptean asemenea ca o vijelie, veneà urmărind pe fugari, să-i pună în lanţuri şi să-i ducă îndărăt la robia de mai înainte. In clipa aceasta de grea încercare pentru poporul israiltean Dumnezeu zise cătră Moise: «Moise de ce strigi cătră mine? Zi poporului acestuia, să plece!»

Moise de fapt nu strigase nimic, ci dimpotrivă se pregăteà să vorbească poporului, să-i îndemne, spunându-le: «Vedeţi mulţimea ce vă urmăreşte? Nu vă fie teamă: astăzi nimic nu se va alege dintr'ânsa. Toţi aceşti Eghipteni, vor perì în valuri, şi numele lor nu-l veţi mai auzì în vecii vecilor!» Aşà se pregăteà să le vorbească Moise, ca să-i încurajeze, în timp ce inima îi tremurà de groază, iar în suflet primejdia îi trezise spaima cea mai mare. Inchipuiţi-vă, în inima lui ce strigăt de desnădejde se înstăpânise, ce groază, şi ce lipsă de credinţă trebuià să se ascundă în clipa aceea! El erà asemenea ca un copil tremurând, şi temându-se de toată frunza ce cade...

De aceea i-a zis Dumnezeu: «Moise, de ce strigi cătră mine!» Moise nu strigase, buzele lui erau mute şi reci. Numai inima lui strigà neîncetat: «Doamne ajută necredinţei mele; Doamne ajută-mi să scap pe poporul acesta!»

Iar poporul, şi mai cuprins de temeri, şi mai înfiorat de lipsa mare a credinţei, la îndemnul lui Moise răspunde îngrijorat: «Bine, să trecem! Dar unde e puntea? Cum să trecem?»

«Spune-le să treacă» zice Domnul!

«Dar unde este luntrea, unde este corabia?» «Spune-le să treacă!» «Da să trecem, dar nu e cu putinţă!» Dumnezeu cu toate că nu despărţise valurile în două ca să treacă, totuşi îi îndeamnă să plece înainte, să între în mare, în apă, să scape din cea mai grea primejdie, de-acolo, din aceà primejdie din care numai credinţa puteà ca să-i scape.

In starea aceasta a poporului Israiltean se aflau şi cele 5000 de suflete, când în pustia de lângă Betsaida sufereau foame: în starea aceasta lipsită de credinţă mântuitoare suntem şi noi astăzi, în lipsa de pâine, care ne face să ne perdem uneori chiar şi somnul noaptea, de pe pleoape; cari ne face să încăruntim de atâtea griji. Credinţa însă, credinţa nestrămutată în puterea lui Dumnezeu, a fost izbăvitoare la Marea Roşie, ca şi în pustia Betsaidei. In clipa când apostolii perduseră toată nădejdea; când cele cinci pâini păreau o singură picătură într'o mare de apă, Iisus stă neclintit, biruitor, plin de nădejde. Pare c'ar zice: «Nu vă fie teamă! Eu sunt cu voi!»

Domnul şi mântuitorul nostru n'a luat în râs cele 5 pâni, El porunceşte: «Aduce-ţi-le încoace!» — «Dar sunt numai 5 pânişoare!» răspunseră ucenicii — «Aduce-ţi-le încoace!» — «Dar sunt numai doi peştişori!» — «Aduce-ţi-i încoace!» «Dar sunt numai nişte pâni de orz!» — «Totuşi, aduceţi-le încoace!» Această credinţă oarbă în puterea lui Dumnezeu, în scăpărarea cea dumnezeească; această credinţă mare, o cere Iisus dela noi ca şi dela Israilteni, când lipsa de hrană ne face să suferim astăzi mai mult ca oricând în viaţă.

Am văzut deci binecuvântarea, ce-a căzut asupra poporului lipsit de pâne şi apă, întocmai cum cade ploaia; întocmai ca roua în nopţile grele de secetă.

Tot asemenea vom mai vedeà şi vom învăţà dela Iisus pe lângă aceasta şi deosebita îngrijire părintească, cu care obicinuia să se apropie de oameni şi să-i mângăie.

Când ucenicii erau îngrijaţi, neştiind ce să facă, el rămâne senin şi cu faţa plină de încredere înaintea primejdiei, ce ameninţă poporul. El intreabă: «De unde vom cumpărà pâini ca să mânânce aceştia»!? El nu întreabă *cu* ce vom cumpăra pâine, ca să săturăm pe aceştia, ca şi când însuşi ar fi fost cuprins de desnădejde. Prin întrebarea aceasta el n'a voit altceva decât să ne arete, că nu egoismul, adecă iubirea de sine şi iubirea propriei persoane, ci mai presus de toate: iubirea de oameni, iubirea deaproapelui trebue să strălucească luminos în împărăţia sa pe pământ. Dar oare astăzi n'am puteà luà o pildă şi dela întrebarea aceasta a Mântuitorului? Astăzi nu sunt suferinţe destule, pe care le supoartă poporul? Pe capul oamenilor,

întocmai ca nişte stânci grele, câte griji nu apasă, ce ar trebui alinate? Dar nu numai grijile mici ale fiecăruia sunt nenumărate. Gândiţi-vă câte dureri mari sunt în lumea întreagă! Câţi oameni n'au aproape nimic ce să mănânce! Noi poate tot mai avem o coaje de pâne de orz pe fundul sacului, dar sunt alţii, şi aceştia sunt mulţi, sunt mii şi sute de mii, cari n'au nici atâta. Gândiţi-vă câte lacrimi se varsă în lumea întreagă pentru ostaşii răniţi, cărora li se fac grele operaţii în spitale, câte lacrimi se varsă pentru aceia, pe cari glonţul nemilos i-a răpit pentru totdeauna, lăsând părinţi bătrâni lipsiţi de orice ajutor şi mângăiere, mame nemângăiate, văduve, copii orfani, fraţi şi surori fără de sprijin! Când vedem suferinţele şi lacrimile, cari curg mereu, fără deosebire, putem noi oare să mai stăm nepăsători, să stăruim reci faţă de suferinţele oamenilor, zicând: «să-şi vadă fiecare de durerile lui»?! Aceasta nu se poate. Crima cea mai mare este să stai nepăsător deoparte, când suferinţele ne-au copleşit din toate părţile, şi să zici: «să-şi vadă fiecare de năcazul lui»! Iată de ce ne-a căzut atât de bine întrebarea grijelnică a lui Iisus, pusă apostolilor: «De unde va mâncà poporul acesta? De unde va cumpărà oare pâne? Aveţi voi apostolilor ce să daţi poporului de mâncare?» Prin cuvintele acestea se dă o pildă pentru totdeauna, despre îngrijirea şi mângăierea, ce suntem datori să o împărtăşim şi noi oamenilor copleşiţi de năcazurile zilei de mâine, şi de aceea ne place şi ne simţim aşà de bine toţi ceice ne aflăm în aceleaşi împrejurări ca şi cei 5000 de oameni în pustie, când vedem pe Iisus lăsându-şi la o parte toate trebuinţele propriei persoane şi punându-se cu toată dragostea în slujba omenirii întregi.

Dar pe lângă aceasta mai este încă ceva de adaos. Noi mai putem să luăm de pildă şi *ordinea*, pe care vedem că Iisus o poruncì să se facă, înainte de ce a săturat cu pâine pe cei flămânzi, zicând: «Faceţi ca poporul să se aşeze, şi împărţiţi-le pâinea!» Dacă Mântuitorul i-ar fi lăsat aşà amestecaţi, ce credeţi? Oare puteà el să sature pe toţi fără deosebire? Oare pâinea ar fi ajuns şi la cel mai flămând, şi la cel mai slab dintre oameni? Pare că văd şi acum mai cu seamă copiii cum fugeau; cum alergau în dreapta şi în stânga; cum se trântiau pe marginea drumului plângând de foame; cum se prindeau

de vestmintele mamei lor strigând şi rugându-se să li se dea ceva de mâncare... El îi aşează în straturi frumoase; apoi împărţeşte fiecăruia pâinea, aşà ca şi când nu s'ar fi întâmplat nimic. Fiecare mănâncă şi se satură pe urma ordinei făcute. Oare astăzi, când stăpânirea şi diregătoriile au tipărit în oraşe biletele de pâine, pentru buna ordine şi pentruca să se ajungă alimentele, primind fiecare om dreptul numai la o anumită porţie, oare statul şi diregătoriile n'au făcut şi ele asemenea lui Isus, asemenea ordine şi împărţire în straturi, ca să se ajungă pânea la toţi? Ştiu, că vor fi şi astăzi unii, cari sunt nemulţămiţi cu împărţirea aceasta, şi cari strigă: «Cum? să n'avem noi atâta pâine, câtă ne trebue? Să n'avem câtă vrem, să ne săturăm cum vrem noi»? A cugetà astfel este foarte greşit. Căci, dacă ne-aducem aminte, cum a împărţit Mântuitorul pe oameni în grupe, aşezându-i pe unii în dreapta, pe alţii în stânga, vedem, că nu numai astfel erà cu putinţă să le dea la toţi hrana cea de lipsă, dar aflăm totodată, că trebue să fim mulţămiţi pe deplin şi cu ordinea şi împărţeala, pe care au făcut-o diregătoriile la provederea noastră cu pâine. A judecà altfel şi a lăsà de dragul mulţămirei propriului tău nesaţiu, miile de copii şi de femei în flămânzire, ar fi păcatul cel mai greu, ce ar puteà să cadă pe capul fiecăruia.

In sfârşit, cea din urmă învăţătură, pe care o putem scoate din săturarea celor 5000 de oameni, răsare din cuvintele Mântuitorului: «*Adunaţi toate sfărâmiturile, ca nimic să nu se piarză*». Mântuitorul n'a cerut pentru sine să i se deie prăjituri şi colac, ci el s'a mulţămit şi cu sfărâmiturile rămase din pâinile de orz, căci şi asupra orzului, din care erau pregătite, cade aceeaş ploaie, întocmai ca şi aceea, care a căzut asupra grâului. O! Când vedeam odinioară cum creşteau nemăsuratele lanuri de grâu, de câte-ori am stat veseli şi plini de bucurie la mesele încărcate cu multe feluri de mâncări, pe când alţii poate suferiau în colibi sărăcăcioase. Astăzi suferinţa ne-a apropiat mai mult unul de altul; ne-a făcut să ne simţim fraţi la bine ca şi la primejdie. Aceeaşi fărâmă de neagră pâine ne împreună inimile. Şi pare-că anume Mântuitorul a voit cu prilejul acela să spună ce preţ au şi sfărâmiturile, a vrut să ne dea o lecţie minunată, cum să împărţim hrana, — şi

dacă vom urmà învăţătura aceasta, mulţi oameni vor binecuvântà la urmă poate vremurile grele, prin cari trecem, şi vor luà o hotărîre energică de economie şi cruţare, care nu va nesocotì, care nu va da la oparte nici adunarea sfărâmiturilor, isvorâtă din porunca dată apostolilor: «Adunaţi toate sfărâmiturile, ca nimic să nu se piardă». Dacă, de exemplu, după răsboi noi am ajunge iarăş *repede* la belşug şi la bogăţie şi îmbuibare, şi suferinţelor s'ar pune repede capăt, aceasta n'ar fi rezultatul cel adevărat la care ar trebuì să ajungem prin pilda Mântuitorului.

Nu este însă numai pâinea trupească, cu care ne săturăm flămândul trup, ţinta cea de pe urmă a nizuinţelor noastre. Isus cere să ne îndreptăm ochii şi spre pâinea sufletească a învăţăturilor sale. Pâinea aceasta, care ne-a dat-o tot El, este mai de preţ decât hrana alinătoare a foamei trupeşti.

Şi acum, ca să sfârşesc, îngăduiţi-mi să vă spun încă o pildă frumoasă, din care veţi vedeà cum pânea cea sufletească este mai presus de foamea trupească, căci numai ea poate să mulţămească în adevăr chinurile foamei şi setei sufletului, şi inimei flămânde după învăţăturile lui Iisus.

«O femee, adoua soţie a patriarhului Avraam, cu numele Agar, trecea odată, fiind alungată pentru totdeauna de Avraam, din casa sa, printr'o pustie, cu copilaşul ei. Ii erà sete, îi erà foame şi nu vedeà nicăiri vre-o alinare. Ochii ei erau ca şi legaţi, nezărind isvorul de apă, ce murmurà proaspăt alăturea, ce murmura în preajma ei. Copilul plângea, fiindu-i sete. Dumnezeu a îndemnat-o atunci să caute spre fântâna din apropiere şi să-şi umple cana cu apă. Ea şi-a umplut vasul, i-a dat copilului să bea şi acesta şi-a potolit chinul».

Cana aceasta a femeei din pilda istorisită, o putem asemănà uşor cu inima noastră, în care asemenea este secetă de cuvintele Mântuitorului; în ea se află deastădată îngrămădite suferinţele, nu şi bucuriile vieţii. Să o umplem deci cu apa aceea, care ni se va preface în suflet în râuri de apă vie. Apa aceasta adevărată, ce ne trebue, este învăţătura lui Isus, şi noi numai mâncând şi bând din pânea şi apa lui, numai în felul acesta ne vom puteà alinà pe deplin durerile.

Şi iată, şi în clipa aceasta, cuvintele Apostolului Pavel

ne ajută la neputinţele noastre, strigându-ne asemenea unei trimbiţe venită din altă lume mai bună: «*Intru nădejde bucuraţi-vă; în năcazuri fiţi răbdători; întru rugăciuni stăruind*». (Romani cap. 12 v. 12).[1]

Dr. I. Broşu.

In faţa groapei.

Vineri a stat omenimea în faţa crucii, pe care răstignindu-se se stinse o vieaţă. Moartea birui: «şi s'a răstignit, şi a pătimit şi s'a îngropat». Aşà apuse soarele unei zile sângeroase. Razele sale din urmă se resfrânseră încă odată peste o groapă săpată în peatră şi într'o dureroasă despărţire şi-şi vărsară lumina preste modestul convoi de îngropare. Deacum se strânse în jurul acestui mormânt toată atenţiunea Ierusalimului a sinedrului, a diregătoriei romane, a ucenicilor, desolaţi, atenţiunea încordată a lumei întregi. In faţa porţilor acestei groape totul stă acum sub întrebare: rămâneà stăpână pe veci moartea peste acela care zace acum în mormântul întunecos? Atunci lumea poate trece înainte în pas domol pe lângă acel mormânt care închide victima unei amăgiri. Dar, de va sfărâmà legăturile morţii, de va răsturnà peatra de pe uşa mormântului, de va sfăşià giulgiurile în care a fost învălit, atunci aceastä, cea mai mare faptă a Sa, va înfăţişà pe toate cele de mai nainte în strălucitoarea lumină a puterii şi mărirei Sale dumnezeeşti, da, atunci e biruitorul slăvit, domn al vieţii şi al morţii.

Aceste vechi şi vecinic noauă gânduri de Paşti au determinat oarecând pe Iudeii vechi să pună în jurul mormântului o cohortă de soldaţi din legiunea romană ca paznici cari să înlăture substratul ori cărei înşălătorii, dar cari tocmai prin măsură mai mult decum credeà Ierusalimul, au devenit martorii şi vestitorii, celui sculat din morţi. Ei înşişi, aceşti martori ai învierii, ce nu se pot suspiţionà, au stabilit neîndoelnic şi pentru totdeauna credinţa în minunea învierii; zăpăceala şi fuga lor, povestirile lor contrazicătoare, corupţiunea lor prin reprezentanţii Iuda-

[1] Predica aceasta a fost rostită în catedrala din Sibiiu la 18 Martie n. 1917 (a treia Duminecă din marele post) şi o dăm după notele stenografice ale d-lui *V. Vlaicu.*

ismului, toate aceste spun cu glas înalt şi cu neputinţă de răstălmăcit, aceea ce s'a petrecut în liniştea acelei nopţi în groapa aceea din Ierusalim. Ca toate lucrurile mari ale lui Dumnezeu, aşà şi această pecetluire a mântuirii noastre, acest ceas al sculării din morţi e învăluit în întunerecul nopţii. Insă din această noapte, care a văzut totul în acel ceas de neperitoare biruinţă, din această cu adevărat fericită noapte, răsare soarele zilei, de azi, lumina credinţei drepte şi a vieţii adevărate. Intâi se arată revărsatul zorilor: Apostolii nu se făcură îndată vestitori însufleţiţi ai celui înviat. In sufletul lor decepţia erà cu mult mai mare, decât ca aşà deodată şi fără greutate să se schimbe cu totul. Cu atât mai bine pentru noi. Ei privirà chiar cu neîncredere, la tot cazul cu ochi scrutători în faţa vestei Prevăzători şi îndoelnici întâi au examinat, au cercat cu deamăruntul, apoi numai au crezut. Aceasta îndoială alui Toma, această încetineală în a se încrede în învierea Domnului este odată mai mult o chezeşie pozitivă a adevărului deplin. Abià după-ce negura a dispărut, după-ce şi cel din urmă nor a fost alungat de razele strălucitoare ale biruinţei Măestrului răstignit, abià atunci numai au început şi apostolii să vestească învierea Lui, abià atunci se pătrunseră de credinţa în această minune şi fură gata apoi să privească fără temere în faţa morţii pentru cel răstignit şi înviat. Ei s'au încredinţat întâi pe deplin, că nu mai poate fi vorba de subterfugii ori pretexte falşe, nici că s'ar mai puteà susţineà afirmaţiunea «morţii» aparente ori alte iscodiri de înşelare. Şi numai atunci se plecară în faţa eroului înviat, în faţa mântuitorului sculat din morţi, şi îşi închinară Lui întreaga lor vieaţă, dragostea lor deplină, toată fiinţa lor.

«Christos a înviat!» De câteori prăznuim Paştile, învierea Domnului, întotdeauna prăznuim alături o reînviere a credinţei şi vieţii în această lume. Precum în aceste zile de primăvară izvorul ţisneşte din sânul naturei cu putere de vieaţă noauă, precum în împărăţia naturei totul se renaşte, se împrospetează, şi se înalţă spre lumină şi noaua viaţă, tocmai aşa se renaşte vieaţa sufletului prin credinţa şi cugetarea luminată de Hristos cel înviat.

Credinţa în înviere trăieşte în veci, pentrucă Hristos viază. El trăeşte în lumea pe care a răscumpărat-o. El trăieşte în

tot ce varsă credinţa în suflete: măreţ, sublim şi dumnezeiesc trăeşte în acea dorire ferbinte după o lume vecinică şi neperitoare, a cărei porţi s'au deschis pe veci omului călător în această lume în acea măreaţă Duminecă a învierii. Da Hristos înviază şi în El înviem şi noi!

Trăieşte oare în adevăr şi azi această credinţă în înviere? O puternică exprimare găseşte într'un tablou. Un nenorocit stăpânit de gânduri rătăcite stă gata să-şi pună capăt vieţii. Deodată glasul clopotelor din noaptea învierii îl fac să tresară. — Cântarea de bucurie «Christos a înviat»... îi atinge auzul. Adânc mişcat îşi pleacă capul trist. Credinţa îi lipseşte dar aducerea aminte, care îi năvăleşte în suflet, îi înfăţişează copilăria dulce, juneţa fragedă cu credinţele religioase şi frumoasele datini trăite — şi această amintire îl mântue de pierzare.

Aşà se întâmplă în toată vremea între miile de cercetători ai adevărului, ai ştiinţei şi dumnezeirei. Cu cât se depărtează mai mult de groapă şi de cel înviat, cu atât mai mult se apropie de sufletul lor desolaţiunea necredinţei cu enigmele ei. Ştiinţa fără credinţă duce pe omul gânditor şi speculativ la întunerec şi desperare şi nu spre lumină şi vieaţă. — Da trăieşte încă această credinţă, şi grozăvia acestor vremuri de pustiire au ridicat-o la strălucire nebănuită. Milioanele celor ce aproape îşi pierduseră credinţa, cari mai mult ori mai puţin o despreţuiau, azi stau tăcuţi, pătrunşi în faţa groapei deschisă, inima lor svâcneşte de simţeminte curate, sufletul se pleacă în faţa biruitorului morţii şi stăpânului vieţii şi în rugăciuni cucernice aici acasă în bisericile pline ca nici odată, şi acolo departe, unde îi pândeşte primejdia morţii, îşi înalţă gândurile spre cer de unde aşteaptă scăpare — *ei cred* în înviere. Intreaga lume creştină n'ar mai exista, de ar fi fost minunea învierii minciună şi amăgire. Aici e piatra răsturnată de pe mormânt, nu se mai poate tăgădui, mormântul e deschis şi gol. Hristos s'a sculat din morţi şi cu mâna întinsă îndreaptă privirea sufletului nostru chinuit de amarul acestor zile de grea cercare, spre pământul făgăduinţei, spre ţara fericirii.

Precum azi în Ierusalim încunjură groapa Domnului Armeni, Ruşi, Greci şi alte neamuri creştine, Iudei şi păgâni, — o probă şi aceasta despre acea personalitate minunată, care a rămas

mărul de ceartă a neamurilor şi stă în centrul interesului întregei lumi, — întocmai aşa încunjură întreaga lume spirituală pe cel înviat, unii apărându-l, alţii hulindu-l, unii crezând, alţii tăgăduind, dar ori-cât s'ar trudì necredinţa să-l arunce de nou în groapă, El trăieşte şi triumfează cu fiecare sărbătoare a învierii.

In glasul sărbătoresc al clopotelor se amestecă glasul de sfioasă bucurie a creştinilor: «aceasta este ziua pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într'ânsa». Paştile sunt praznicul credinţei şi al nădejdii, praznicul reînvierii sufletului omenesc. Copleşiţi de povara zilei, storşi până la neputinţă să ne ridicăm privirea cu încredere şi nădejde spre cel ce s'a sculat din morţi, — căci de aici şi nu dela oameni ne va venì mântuirea.

(După Donders, Heimkehr.) *Preotul P. Moruşca.*

Pilde şi asemănări.

Ce ai în tine? Te-ai cugetat vre-odată cât de potrivită e asămănarea cuvântului lui Dumnezeu cu sământa (Luca 8, 11)? Pune lângă olaltă o piatră preţioasă şi o sămânţă: piatra preţioasă are o strălucire externă, care-i lipseşte seminţei cu totul. Dar pune-le pe amândouă în pământ, şi vei vedeà că situaţiunea se schimbă. Piatra preţioasă va rămâneà tot cum a fost pentrucă nu are vieaţă întru sine; sămânţa însă va încolţì, va răsărì deasupra pământului şi ca o minune alui Dumnezeu va creşte dintr'ânsa o plantă, care va aduce rod înzecit. — Aşà e şi cu omul. Lucrul de căpetenie nu e ceeace are *pe sine*, ci *în sine*. Moarte ori vieaţă.

*

Entuziasmul iubirii. Impăratul Napoleon aveà, ca puţini alţii, darul de a câştigà încrederea oamenilor şi de a-i legà cu inima de sine. In multele campanii ce le-a purtat, generalii săi, ba chiar şi soldaţii de rând îi arătau nu numai o supunere gata de a împlinì orice poruncă, ci simţeau o adevărată însufleţire pentru dânsul. E cunoscut cazul unui soldat care, văzând pe împăratul ajuns în ploaia de gloanţe, s'a aşezat înaintea lui făcându-i scut cu pieptul său. Nici o lege nu-i cerea această

jertfă, la care l-a împins o caldă însufleţire. O asemenea însufleţire o datorim noi faţă de împăratul inimilor noastre: Mântuitorul. Ea stă mai presus de orice lege şi dincolo de limitele faptelor ce se pot stoarce prin porunci rigide, dar face parte din zestrea inimilor cari s'au deschis şi încălzit prin darul cel dumnezeesc. Entuziasmul iubirei răpeşte pe om la fapte cari prin porunci şi legi nu pot fi produse.

*

Creştini pitici. In Londra existà odinioară un «club al oamenilor mici», în care puteau întrà numai oameni cari nu atingeau înălţimea de un metru şi jumătate. Aceşti pitici credeau că dintre toţi oamenii ei stau mai aproape de perfecţiune. Argumentul le erà acesta: generaţiile prime de oameni erau cu mult mai înalte decât cea de astăzi, prin urmare progresul s'a făcut în direcţiunea de a deveni din ce în ce mai mic de statură, până ce cu vremea toţi oamenii vor aveà măsura potrivită pentru a întrà în clubul din Londra. — Asemenea cluburi de creştini pitici s'ar puteà înfiinţà multe şi la noi şi n'ar ajunge în perplexitatea de a nu găsí membrii. Sunt atâţia cari trăesc în iluziunea că creştinismul pitic din vieaţa noastră e starea normală a creştinismului, şi de aceea nici nu cugetă la mai mult. Ei nu s'au ridicat nici când pe o culme de unde ar puteà observà ce orizonturi largi are creştinismul, ci stau pitulaţi sub masă şi rămân cu orizonturile ce le are şoarecele în «observatorul» său — subteran. Dacă ar rămâneà numai la atât ar puteà fi lăsaţi în pace, dar sunt primejdioşi de vreme ce fac pretenţia de a reprezentà dânşii starea normală a vieţii creştineşti.

N. B.

*

Pedeapsa lui Dumnezeu. Episcopul Ierusalimului S. Narcis a fost acuzat de către nişte răufăcători, pe cari el i-a mustrat aspru pentru faptele lor scandaloase, că ar fi părtaş la fapte de ruşine. Judecătorul nu voià să dea crezământ acuzelor aduse contra episcopului, ei însă întăreau acestea prin jurământ şi prin blăstăme înfiorătoare faţă de ei înşişi. Unul a zis: «Focul să mă mistue, dacă jur strâmb». Al doilea ziceà: «Tot corpul să-mi fie lepros, dacă acuza mea e minciună». Al treilea strigà: «Să orbesc, dacă afirmarea mea nu este adevărată». Şi ce au

dorit ei să întărească prin depunerea jurământului fals, s'a întâmplat întocmai cu ei.

Cel dintâiu cu întreaga lui familie a ars în casa proprie izbucnind noaptea un foc teribil, iar al doilea a fost cuprins întreg de lepră. Iar când al treilea a văzut pedeapsa lui Dzeu asupra acestora, s'a întristat foarte şi a început a-şi plânge jurământul fals atât de amar şi îndelungat, încât a orbit.

*

Un exemplu. Pe timpul persecuţiunilor creştine din se colul prim a fost adus înaintea judecătorilor între alţii şi un copil de 7 ani. «Cine eşti tu?» a întrebat tiranul. «Eu sunt un creştin adevărat», a răspuns copilul şi a început îndată să rostească simbolul credinţei pe care l-a învăţat dela părinţi. Cu un glas limpede şi deschis se rugà: «Cred într'unul Dumnezeu, Tatăl Atotţiitorul, făcătoriul ceriului şi al pământului». Tiranul turbà de mânie şi a chemat pe mama pruncului de faţă. In faţa ei pruncul a fost grozav biciuit, până erà numai sânge. Privitorii au izbucnit în plâns şi suspinuri. Corpul pruncului a fost sfăşiat în bucăţi. In văpaia durerilor priveà martirul mic plin de dragoste şi senin la mama lui şi ziceà: «Dragă mamă, mi-e sete!» Eroica mamă îi răspundeà: «Scumpul meu copil, ai puţină răbdare, acuşi ajungi la Acela, care-ţi va stâmpărà setea ta». Când a văzut păgânul tiran statornicia mamei şi a pruncului, a dat poruncă să decapiteze pruncul. Mama a luat pruncul în braţe şi l-a strâns ultima dată la pieptul ei îndurerat. După aceea l-a predat călăului, care sta gata, cu cuvintele: «Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioşilor lui». Psalm 115, 15.

*

Doi cerşitori. Princesa de Gallitzin istoriseşte în jurnalul de zi al ei următoarele:

La capătul unui pod într'un oraş am întimpinat un invalid bătrân schiop. M'a rugat să-l miluesc cu ceva. I-am dat jumătate de florint. Atunci am văzut cum el bucuros a alergat la un orb, care nu erà tocmai departe şezând pe un scaun — şi a împărţit darul cu el. L-am chemat îndărăt şi l-am întrebat: Ţi-e tată acela, frate sau vr'o rudenie? Nu, a răspuns acesta, el a fost colegul meu în bătaie şi acum e orb. El nu poate merge să cerşească pentru-că nu vede; eu însă văd; e cu cale

deci ca şi pentru el să adun milă. Ce bucuroasă i-am mai dat acum o monedă de aur.

Şi când noi cari suntem răi ne înduioşăm la vederea dragostei şi a credinţei, cu cât mai vârtos îi va plăceà Tatălui nostru din ceriuri, când vede că oamenii se iubesc întreolaltă şi se ajutoră frăţeşte. Imparte dintr'al tău şi altora că mai mult vei primì.

*

Legendă arabă. Intr'o zi regele Nimrod chiemă la sine pe cei trei fii ai săi şi poftì ca dintre cele trei vase — pe cari el le-a aşezat acolo — fiecare să-şi aleagă câte unul. Vasul dintâi erà de aur, al doilea de chihlimbar, al treilea de achat. Cel mai bătrân din fraţi fără îndoiala a ales pe cel de aur, care aveà inscripţia «Domnie». Când l-a deschis, l-a aflat plin de sânge.

Al doilea a apucat vasul de chihlimbar, cu inscripţia «Glorie», într'ânsul n'a găsit decât cenuşă. Pentru al treilea a rămas numai cel din urmă vas. Acesta erà gol. Numai examinându-l mai de aproape a găsit pe fundul lui gravat numele lui Dumnezeu. Acum a întrebat regele pe cei dimprejurul său, care vas are cel mai mare preţ. Soldaţii s'au hotărît pentru cel de aur, ambiţioşii pentru cel de chihlimbar. Inţelepţii însă au răspuns: vasul de achat este de cel mai mare preţ, căci o singură literă a numelui lui Dumnezeu are pentru oameni mai multă valoare decât întreg pământul.

*

Ce poate cauză omului mânia. In veacul al 13-lea trăià în oraşul Donauvörth prinţul Ludovic de Bavaria. Prinţul erà tocmai în răsboiu. Soţia lui a scris o carte unui cunoscut cavaler care erà asemenea pe câmpul de luptă. Printr'o schimbare oarecare epistola a ajuns în mânile prinţului. Epistola nu conţineà nimic fals. Insă prinţul a tălmăcit lucrul fals, ca şi când soţia lui ar aveà simpatii faţă de cavaler. L-a ajuns o straşnică mânie. In furia lui — care-l făceà nesocotit, — încă în noaptea aceea a călătorit la Donauwörth, a străpuns cu cuţitul o domnişoară dela curte, a aruncat o altă din turnul castelului jos, pentrucă a crezut că amândouă domnişoarele sùnt complice în cauză. După aceea s'a întors către soţia sa. Inzadar l-a

asigurat de nevinovăţia sa, şi înzadar l-a rugat pentru o judecată dreaptă. Incă în noaptea aceea a lăsat în faţa lui să-i taie capul sărmanei femei. Tot în aceeaş noapte însă s'a convins de totala nevinovăţie a soţiei decapitate dejà, iar în spaima nelegiuirei comise într'o noapte a cărunţit de tot, — aveà abia 27 de ani.

Cu cât mai fericit erà acest prinţ dacă de vreme ştià să-şi îmblânzască mânia.

Câte rele s'au comis tocmai de aceea, fiindcă în iritaţiune prea repede se face judecata. După o judecată neprecugetată urmează, adeseori şi fapta. In acest prinţ tinăr nu erà ascunsă numai furia mâniei, dar şi gelozia. Fericit este omul care din tinereţe se obicinueşte a fi liniştit, prudent şi să se ştie stăpânì pe sine.

Pe lângă pilda aceasta mult mai mult putem învăţà dela Acela care a zis: «Invăţaţi dela mine, că eu sunt blând şi smerit cu inima şi veţi aflà odihnă sufletelor voastre». Mateiu 11, 29.

Trad. *N. Văleanu.*

CRONICA.

La mormântul picturei din Catedrală.. *«Dară înainte de a se începe pictarea pe zidul cupolei se constată, că întreprinzătorul a amestecat şi gyps în tinciuială, ceeace — împiedecând absorbirea culorilor — va face ca pictura de pe păreţi să nu fie trainică»...*

Dr. Il. Puşcariu, Dr. M. Cristea şi M. Voileanu: „Istoricul bisericei catedrale“, pag. 94.

Sunt cuvinte cari te urmăresc uneori în vieaţă pretutindeni ca un blestem de antică ursitoare. Ele ţi-se aşează grave în suflet, învăluindu-l asemenea unor aripi monstruoase de pasere nocturnă, prevestitoare de nenorociri, ce sfâşie cu ţipetul ei desnădăjduit şi sălbateç, monotonia amurgurilor de toamnă. Sub semnul lor, întocmai ca încredinţaţi şi aşezaţi sub paza necunoscutei puteri a unei zodii, vieţuim, cugetăm, şi alcătuim din infinite game de simţeminte, ritmul suveran al supremelor desamăgiri şi iluzii. Există cuvinte, sunt fraze întregi, pe care n'ar trebuì să le rostească nimeni; cărora semnele hieroglifice ale scrisoarei şi literilor, n'ar trebuì să le alcătuiască vestminte; pe cari mintea, plutind pe nava-i de lemn într'aurit printre Scylla gândirei şi Carybda fanteziei, n'ar trebuì să le cugete nici o singură dată. Ele ar trebuì surghiunite de pe răbduriile pagini albe ale cărţilor, din tezaurul de hlamide ce învestmântă fluidul cald al gândirei, din năstrapa de aur a inimii, în care veghează alăturea de-atâtea mărgăritare, întocmai ca şi acei regi alungaţi de pe tronurile lor în clipe de-o generoasă simţire...

* * *

E ceva grozav şi neînţeles, cum prorocia autorilor «Istoricului catedralei», cu toate măsurile de precauţie ce par a se fi luat chiar în cele dintâi clipe de bănuială îndoelnică, s'a împlinit dureroasă, în toată puterea cuvântului. Pictura, deliçioasa, calda, poetica pictură bizantină a Catedralei din Sibiiu, aceasta singură mângăere ce ne-a mai rămas în zilele de răstrişte, în lipsa

«catedrei de predicat» a cărei alcătuire de lemn în culoarea nădejdei a costat 3,000 de cor.; pictura cupolei, cu îngerii ei ce poartă togă de spumă dantelată și ne privesc din înălțime cu ochii lor mari, plini de vis și de nedumerire, se sfărâmițează încet, cade pe rând, cum cad picăturile de ploaie; se pulverisează, smăcinându-se bucată de bucată, iar resturile de tencuială învârstate cu atâta putere a dragostei de pictorul *Smighelschi*, sunt măturate, sunt adunate și aruncate între gunoaiele netrebnice de servitorul nemilos al bisericei. Și acum, în locul fermecătorilor ochi: acolo unde i-a zugrăvit acela care i-a purtat în suflet ani lungi de migăleală și trudă; care i-a iubit, i-a plăsmuit, și le-a dat vieață din vieața lui, sânge din sângele lui și suflet din sufletul lui, se întind pete mari albe și tulburi, pete murdare; — și sărmanii îngeri au devenit niște cerșitori vrednici de compătimire, ce se milogesc și cer parecă pomeană dela cei ce-și ridică spre dânșii căutătura lor plină de curiozitate.

Sărmanul Smighelschi!

Parcă-l văd și-acum: erà o dimineață de primăvară cu lumină proaspătă, ce năvăleà cu întreaga ei simfonie și poemă de culori, tremurând pe firida ogivelor, aprinzând în praful ce jucà îndărătul geamurilor estompate raze piezișe de aur, și poleind cuprinsul larg al cupolei cu undoieri arginții, risipite printre vătale mari de întunerec. Ghemuit deasupra pe schelele înguste, la o amețitoare înălțime, culcat pe spate, cu penelul și paleta în mânile lui delicate, lucrà cuprins de frigurile sfinte, în mijlocul cărora se zămislesc nemuritoarele opere de artă, și pe neobservate zidul gol și vastele panouri începeau să prindă vieață și să se coloreze, începeau să primească forme, desprinse dintr'o imaginație fecundă, pe care dragostea de arta pusă în slujba progresului cultural al neamului, o aprindeà și-o făceà să țișnească schintei și văpaie. Și așà, încetul cu'ncetul, din prisosul inimei și din sinteza culorilor ce dorm mai mult în suflet decât pe paletă, s'a întruchipat cupola, cu evangheliștii moșnegi, cu grupele de simboale adunate în preajma Pantocratorului, iconostasul cu proorocii și minunile Testamentului nou, cu sfânta Fecioară și Isus, și s'ar fi alcătuit de bunăseamă și celelalte icoane și scene mari biblice ce erau proectate, dacă lipsa de paciință a unui Mitropolit, care aveà mai multă bunăvoință uneori decât pricepere, și dacă mâna, divina mână a celui ce a stăpânit pe vremuri cu atâta suveranitate penelul, n'ar zace astăzi rece în tainița unui cimiter, descompusă, fioroasă, și nepăsătoare...

* * *

De — atunci, dela primăvara aceea a nădejdilor mari și-a viselor de artă, au trecut abia doisprezece ani, și cuvintele, fatidicele cuvinte dela pagina 94 din «Istoricul Catedralei», au început să se implinească. E un blestem; e dureros și tragic să vezi, cum pictura catedralei se ruinează pe rând, și tu să fi nevoit a privì sceptic, cum măseaua necruțătoare a timpului încolțește zi de zi, câte un cap de înger, câte o mână delicată ca de femeie, câte un rest de vraje pe care l-a știut prinde sus mâna unui poet, — acolo, unde ar trebuì să-și caute pururea idealul o biserică zidită din aspirațiile culturale ale unui popor. Nădăjduim însă, că P. V. Consistor Arhidiecezan, care o să vină, sperăm, din nou la Sibiiu, și va întrà în catedrală pentru ca să înalțe mulțămită și rugăciuni calde către Dumnezeu, nu va trece ușor peste tencuiala ce zace pe dușumeaua de piatră de sub fastuosul candelabru, ci va ridica-o, ducându-o cu sine ca pe o nestimată, ca pe niște moaște, în sala sobră de ședințe, pentru a lua o energică și salvatoare *«decisiune»*, la mormântul picturei artistului Smighelschi..

M. Pallade.

Către cetitori. *Cu ajutorul lui Dumnezeu pornim iarăş la drum pentru a ne face datoria de luminare şi înălţare a vieţii noastre bisericeşti. Avem nădejdea bună, că Asociaţia «Andreiu Şaguna» a clerului, la dispoziţia căreia ne punem, ne va fi un razim sigur pentru a puteà înlăturà greutăţile, de ori-ce fel, ce ni s'ar ivì în calea apariţiei regulate. Ţinând seamă de greutăţile zilei şi scumpetea, ce ne apasă, credem, că abonamentul anual de 50 Lei, nu este prea ridicat.*

Câteva lămuriri mai sunt necesare. Afară de coala primă şi de cronica, ce urmează mai jos, materialul acestui fascicol a fost cules încă în primăvara anului 1917. Erà în preajma Paştelor şi găsindu-l potrivit şi pentru acum l'am lăsat, deşì de atunci cele două predici ale d-lui Dr. I. Broşu au apărut în volum şi Consistorul s'a întors de mult la Sibiul, acum în Ţara Românească.

Rubrica «Mişcarea literară» ne lipseşte de astădată. In numărul proxim însă vom face o reprivire asupra literaturei bisericeşti, apărute în anii din urmă; iar pentru viitor autorii, cari vor să li-se anunţe lucrările, pe lângă aprecieri şi dări de seamă, sunt rugaţi a trimite câte un exemplar redacţiei.

*

«Revista Teologică» reapare acum ca o bucurie: iniţiatorul, sufletul, viaţa ei de eri ni-e azi păstorul dorit şi aşteptat; o mărturie grăitoare cum Domnul de sus ştie şi are grijă a răsplătì şi înălţà munca şi idealurile.

Reapare apoi această revistă ca o cerinţă, o lipsă pastorală. Hotărât vrerile s'au schimbat, nu mai sunt cele de eri şi cu ele odată parcă s'au schimbat şi oile noastre. Hotărât nici ele nu mai sunt cele de eri. Prin furtunile răsboaielor şi a vremilor din urmă trecând, foarte multe ş'au înveninat credinţa, au perdut moralul şi s'au întors acasă cu otravă în suflet. In datoria noastră pastorală de a tămăduì pe cele infectate şi a ferì de otravă pe cele sănătoase avem lipsă, simţim mai mult ca oricând lipsa directivelor pastorale, sfătuirilor, înţelegerilor şi povăţuirilor noastre reciproce — şi din punctul acesta de vedere Revista ne va fi un nepreţuit ajutor pastoral.

Reapariţia Revistei e apoi o mărturie îmbucurătoare, că în sfârşit am apucat pe calea cea bună indicată de congres şi scrisă în statutele «Asociaţiei»: organizarea, strângerea noastră şi a forţelor noastre în o singură tabără de muncă şi luptă. Spre bucuria noastră Revista se face de azi înainte întâlnirea noastră a tuturor preoţilor din Mitropolie, întâlnirea muncii noastre a tuturor. Pe toţi ostaşii şi luptătorii răzleţi de azi ea îi va strânge în o singură tabără de muncă şi luptă, care va ştì şi va puteà să impună şi să spună tuturora şi drepturile, cererile noastre legitime.

Cum va fi redactată această Revistă? E chestia viitorului. Fie-mi permis însă şi mie unui preot dela Ţară să fac o mică observare în această privinţă. De prea mult savantism am dorì să fie ferită (în trecut unii preoţi tocmai prin aceasta îşi justificau indolenţa faţă de ea). Mai mult ca în trecut aş dorì să se auză în ea glasul nostru al păstorilor dela Ţară: părerile, praxările, experienţele noastre pastorale.

Mai «practică» să fie revista şi mai aproape de frământările noastre.

De încheere fie-mi permis a spune că reapariţia Revistei mai însamnă

încă ceva: o mică mustrare pentru toţi aceia cari n'au vrut să-i dea sprijinul în trecut.

Mi-aduc aminte că la chemarea şi învitarea Revistei de atunci de a ne achită abonamentul un preot scrià ca răspuns vorbele: «Saûle, Saule, de ce mă prigoneşti...» cu abonamentul. De azi înainte Revista nu trebue să mai «prigonească» pe nimenea. De azi înainte ea trebue să fie, să se facă, să facem din ea revista noastră de toţi iubită şi sprijinită.

Acela carele şi acum în anul 1921 s'ar simţi «prigonit» de ea — şi de noi — cu adevărat numai cu numele din Şematismul bisericii mai aparţine nouă şi tagmei noastre. *Pr. Iosif Trifa.*

•

Congresul mondial pentru unirea bisericilor creştine. In decursul lunei August a. tr. s'au ţinut în Elveţia patru congrese bisericeşti. Primul, ţinut în Lausana, s'a ocupat în special cu situaţia bisericilor presbiteriane. La al doilea ţinut în Geneva, au participat bisericile presbiteriane şi cele reformate, oprindu-se sfătuirile îndeosebi asupra alor două lucruri: 1. delegaţii francezi au cerut celor germani să desabrobe răsboiul şi 2. să se convoace un consiliu ecumenic, al tuturor bisericilor creştine. Al treilea congres s'a ţinut tot în Geneva având ca problemă: Unitatea de credinţă şi organizarea bisericească, iar al patrălea, dela Saint Beatenberg, s'a ocupat de problema înfrăţirii universale prin mijlocirea bisericilor.

Din punctul de vedere al reunirii bisericilor creştine într'o biserică a lui Hristos mai important este al treilea congres, la care a luat parte, ca reprezentant al Bisericei româneşti dl Dr. Dragomir Demetrescu, profesor al facultăţii teologice din Bucureşti. Congresul a început prin serviciu religios şi a durat din 12—24 August. Cuvântul de bineventare l'a spus episcopul bisericei vechilor catolici din Elveţia, Dr. Edvard Hérzog, iar prezident a fost ales episcopul Dr. Breut de Wincester, New Jork. Au participat vre-o 150 delegaţi reprezentând 80 de biserici şi comunităţi creştine şi 40 de naţiuni.

Dela marea ruptură bisericească, pricinuită de biserica apusană, n'a mai fost întrunire atât de impozantă, reprezentate fiind toate bisericile şi toate comunităţile creştineşti mai de seamă, afară de Papa dela Roma. Patriarhul din Constantinopole a fost reprezentat prin mitropolitul Ghermanos al Selenciei, al Alexandriei prin un alt mitropolit, al Antiohiei a împărtăşit congresului binecuvântările sale, iar al Ierusalimului pe lângă aceasta, face învitarea, ca viitorul congres mondial să se ţină în cetatea sfântă. Au fost reprezentate marea Biserică rusească, cea grecească, sârbească, bulgară, armeană, Biserica anglicană, din Anglia, Irlanda şi Scoţia, cea presbiteriană din Scoţia şi comunităţile britanice neconformiste, Biserica luterană din Şvedia, Danemarca şi Norvegia din Nordul Europei. Din sud, Biserica Valdeusilor, apoi din Europa de mijloc Biserica evanghelică-germană, cea metodistă şi cea reformată din Austria, Ceho-Slovacia şi Ungaria, Biserica episcopală a Statelor-Unite, desmembrată până acum în peste 300 de secte, fapt care a determinat, ca tocmai această Biserică să ia iniţiativa congresului. Au mai fost de faţă reprezentanţi ai Bisericei anglicane din Canada, America de mijloc, Africa de sud, India şi Australia, bisericile misionare din China şi Iaponia. Cu toată diversitatea de credinţe şi mulţimea limbilor, a

domnit armonia, ce reamintea predica din Ierusalim, când «auzia fiecare pe ei grăind în limba sa», aşa aici la începul fiecărei şedinţe, după o scurtă concentrare sufletească rostea rugăciunea «Tatăl nostru», fiecare în limba sa. Lipsa Bisericei romane a fost scoasă la iveală, dar n'a fost osândită în nădejdea, că se va pătrunde de nevoia neînţelegerii dintre creştini, şi va veni timpul, când va fi şi ea gata să colaboreze.

Cuvântul de deschidere al prezidentului a dat substratul, programul desbaterilor, cari se rezumă în căutarea unei formule pentru *o unitate de credinţă şi unitate de organizaţiune bisericească*, după cuvântul apostolului: «Un trup şi un Duh... un Domu, o credinţă, un botez, un Dumnezeu şi Tatăl tuturor, care este preste toate şi prin toate şi întru noi toţi» (Efes. 4. 4—6).

O comisie de 40 a fixat următoarele puncte de discuţie:

1. Fiinţa şi natura bisericei, 2. Credo, 3. Rolul Bibliei, 4. Organizarea bisericei pe o bază unitară, avându-se în vedere nevoile zilei, 5. Tradiţiunea, 6. Istoria genetică atât a lui Credo, cât şi a organizaţiei bisericii şi 7. Acomodarea bisericei la cerinţele timpului.

S'au luat următoarele rezoluţiuni: 1. Conferinţa roagă liga Naţiunilor să înceteze răsboiul; 2. Crede necesar un Credo unitar şi roagă pe toţi conducătorii bisericii să dea concursul lor; 3. Arată împrejurările grele şi dezastrul adus omenirii prin răsboiu.

Reprezentantul Bisericii româneşti, Dr. D. Demetrescu, mare nomofilax al bisericii ortodoxe răsăritene, a expus temeiul, pe care s'ar puteà clădi unitatea bisericei lui Hristos. Expunerea sa şi-a însuşit reprezentantul Patriarhului din Constantinopol, ca şi reprezentanţii celorlalte 3 Patriarhate ortodoxe şi delegaţii bisericei elene.

Delegaţii orientali au mai avut o consfătuire asupra modului cum trebue să studieze, să se discute şi să se răspundă la cele 7 puncte, fixate de comisie. Fără să se ia o hotărâre cu privire la viitorul congres, comisia şi prezidiul au rămas să comunice studiile ce se vor face asupra chestiunilor desbătute şi a părerilor ce s'au lansat în Congres.

*

Congresul preoţesc dela Iaşi s'a ţinut în 5—7 Octomvrie st. v. a. tr. sub auspiciile I. P. S. Lor mitropoliţi Dr. Miron E. Cristea şi Dr. Pimen Georgescu, cari au ţinut cuvântări înălţătoare. Prezident al congresului a fost Părintele econom C. Nazarie, iar programul s'a fixat la următoarele chestiuni: 1. Asociaţiile preoţeşti, 2. Organizarea bisericească din România întregită, 3. Lipsa de preoţi în raport cu remuneraţia clerului şi 4. Diverse chestiuni.

Desideratele votate sunt două, mai ales cel dintâi, referitor la organizarea bisericei, n'a stabilit modul de organizare unitară, cu destulă temeinicie şi pe principii clare. Cere deplină libertate, nu însă autonomie, pe seama bisericei ortodoxă, care să rămână biserică naţională şi dominantă în stat. Nu este clar de vrea să se întemeieze numai pe principiul ierarhic, ori admite şi participarea mirenilor, iar constituţionalismul, cu sistemul reprezentativ, e numai în parte admis. Chestiunea «Asociaţiilor preoţeşti» culturale şi de ajutorare au rămas tot în căutarea unei formule de unificare, şi centralizare a societăţilor existente pe judeţe şi a celor ce trebue să se înfiinţeze, după un statut tip, care rămâne să se facă.

*

Cercul de studii «social creştin» s'a înfiinţat la Bucureşti sub patronajul (prezidenţia) I. P. S. Sale Părintelui Mitropolit Primat cuprinzând în programul de activitate între altele:

1. Organizarea unei propagande întinse pentru educaţia morală a maselor.

2. Un cerc de studii cu scop religios social, având în vedere condiţiunile specifice ale existenţei noastre sociale.

3. Editarea diferitelor lucrări cu caracter didactic-religios.

4. Strângerea unui fond în vederea creării unui institut biblic şi pentru a puteà scoate în ediţii populare diferitele cărţi din sfânta Scriptură.

5. Ţinerea de conferinţe şi căutarea ori căror mijloace, ce se vor crede eficace pentru atingerea scopului urmărit.

6. Crearea unei biblioteci creştină-socială pentru popor.

7. Un organ periodic de publicitate «Solidaritatea».

Cercul î-şi întemeiază acţiunea pornită pe un capital-social de 500,000 Lei în acţiuni; iar revista cercului «Solidaritatea» apare la Bucureşti, cu un material bogat şi preţios, ieşit din gândirea celor mai de seamă bisericani ai noştri.

*

Dela Asociaţia Clerului. In Nr. 55 al «Telegrafului Român», s'a publicat îndemnul Biroului Comitetului central către secţiile şi despărţămintele Asociaţiei, care a fost reprodus atât în «Biserica şi Şcoala» dela Arad, cât şi în «Foaia Diecezană» din Caransebeş. S'au fixat probleme de deslegat, pe seama adunării despărţămintelor, pe cari le reasumăm în următoarele:

1. In programul proximei adunări să fie luată tema, de lucrat în scris: «Raportul sufletesc al preotului cu Mântuitorul».

2. Infiinţarea «Caselor culturale» pentru luminarea sătenilor.

3. «Şcoala de Dumineca» menită a completà educaţia religioasă-morală a tineretului.

4. Alcătuirea «Sfatului păcii» în legătură cu «Casele culturale» cu menirea de a aplanà certele şi neînţelegerile.

5. Indatorirea morală a preoţimii de a provedeà instrucţia în şcoala confesională, lipsită de învăţător.

6. Incassarea taxelor dela membri.

7. Sfânta Scriptură cu litere latine, la îndemâna preoţimei.

*

S'a trimis prezidenţilor Secţiilor următoarea adresă: «Binevoiţi a Vă îngrijì să se facă darea de seamă, — cât mai amănunţită — către comitetul central al Asociaţiei, despre organizaţia îndeplinită în cuprinsul Secţiei D-voastră şi despre activitatea desvoltată până în prezent în despărţăminte şi cercurile religioase. (A se vedeà Statutele § 11 p. 7, § 26 şi Regulamentul § 9 p. 2 şi § 13).

Darea de seamă se va înaintà în vremea cea mai scurtă prezidiului Asociaţiei pentru a se puteà alcătuì raportul general către Congresul, pentru care se fac pregătiri. Convocarea Congresului se va publicà în timp apropiat, până atunci prezidenţii cercurilor religioase şi ai despărţămintelor vor grăbì cu înaintarea rapoartelor despre activitatea desvoltată dela înfiinţarea Asociaţiei, pentruca la rândul lor comitetele secţiilor să poată trimite raportul lor către comitetul central. Cassierii despărţămintelor vor vărsà sumele încassate cassieriei centrale pe lângă raportul cuvenit.

Atât rapoartele cât şi banii se vor trimite deocamdată la adresa: *Preot. Pompei Moruşca, Sibiu — Seminarul teologic.*